

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Han Herred Bogen 2001

HAN HERRED BOGEN 2001

Han Herred Bogen 2001

*Lokalhistorisk årbog for
Øster og Vester Han Herred*

FORLAGET MIDTFJORD 2000

Han Herred Bogen 2001

Udgivet af Lokalthistorisk Samvirke for Han Herred
på Forlaget Midtjylland 2000

Omslagsmotiv: Klithede mod Jammerbugten
– i forgrunden Fosdalgaard.
Foto: Svend Møller Nielsen

Grafisk tilrettelægning og tryk:
Fjerritslev Tryk A/S

Sat med Garamond

ISSN 1396-8270
ISBN 87-88438-15-5

Redaktionens adresse:
Mågevej 5
9690 Fjerritslev
Telefon 98 21 35 70
Telefax 98 21 39 22

Indholdsfortegnelse

- Forord
ved styrelsen for Lokalhistorisk Samvirke for Han Herred
- Introduktion · 9
ved redaktionen
- Lys barndom fyldt af lyde og eventyr · 11
af Tage Møller
- Et husmandshjem på Gøttrup Nørmark · 17
af Kristian Holm Nielsen
- Mit hjem blev grundlagt for 200 år siden · 32
af Johannes Kjær
- Faaes og Mues Huws · 41
af Ingvard Jakobsen
- Vester Thorup Sogn gennem 500 år · 47
af Peter Grishauge
- En historie om møller i Fjerritslev · 60
af Verner Ranum
- A/S Tranum Aktieplantage fylder 100 år · 71
af Bent Rolighed
- Tidsmålere fra forhistorisk tid · 87
af Einar Laumann Jørgensen
- De forhistoriske tider på Aggersborg-egnen · 95
af Søren H. Andersen
- Om storkene i Vesløs · 120
af Mariann Stenholm
- Fjordens flimrende hvide lys · 122
digte af Torben Ebbe

Det Gamle Album · 126

ved redaktionen

Årets gang i Han Herred · 131

ved Ejgil Bodilsen

Årets gang i de lokalhistoriske foreninger · 145

af foreningernes formænd

Litteratur om Han Herred · 154

ved Ingvard Jakobsen og Ejgil Bodilsen

Lokalhistorisk Samvirke for Han Herred · 158

adresser og telefonnumre

Forord

Samvirkets aktiviteter har i årets løb hovedsagelig drejet sig om udgivelse og salg af Han Herred Bogen, Han Herred Sangbogen, den årlige bustur ”Kend din egn” og igangsættelse af det lokalhistoriske netværk ”Liv i Lokalhistorien” i form af sognegrupper.

Velvalgte og velskrevne artikler med god geografisk balance har givet den årlige bogudgivelse et stabilt salg og et tilsvarende pænt overskud. Omstændigheder, der borger godt for fremtidige udgivelser.

Stadig flere trofaste købere tegner nu abonnement på bogen til samme udsalgspris, der tilbydes medlemmer af de lokalhistoriske foreninger. Abonnementet kan som sædvanlig tegnes hos de lokalhistoriske foreninger, lokalarkiverne, medlemmer af styrelse og redaktionsudvalg (se adresseliste bag i bogen) eller på forlaget.

Han Herred Sangbogen – egnens nye fælleseje for ung som gammel – er på samme måde blevet vel modtaget, og ligesom med årbogen har sangbogen i ét eller flere eksemplarer fået plads i reolen i mange hjem i Han Herred. En stor tak til begge redaktionsudvalg for flot indsats.

Udvalget for ”Kend din egn” arrangerede i år som sædvanlig en bustur i samarbejde med Egnsbank Han Herred. Det blev en storslået aftentur langs Vejlerne og rundt på Sydhannæs. Deltagemæssigt var der sat begrænsning ved to busser, og 106 interesserede rev billetterne væk i løbet af de første to dage efter annonceringen. En meget vellykket tur med lokale folk – Ellen Amtoft Gregersen og Ingvar Jakobsen – som dygtige og engagerede guider.

Endelig har Lokalhistorisk Samvirke udarbejdet projektbeskrivelse for sognegruppernes formål, virke og organisation. Målet er, at samtlige 23 sogne i Han Herred efterhånden danner hver sin sognegruppe, som relaterer til det stedlige lokalhistoriske arkiv (Brovst, Fjerritslev, Frøstrup og Vesløs) og områdets lokalhistoriske forening.

I Fjerritslev Kommune blev der ved et møde i maj nedsat sognegrupper i samtlige 10 sogne, og tilsvarende er under forberedelse i Brovst Kommunes syv sogne og de fem sogne på Hannæs. Hertil kommer Aggersborg Sogn i Løgstør Kommune, som både geografisk og historisk er en del af Han Herred.

Næste skridt er dannelsen af et sognerepræsentantskab, hvor

1–2 repræsentanter for hvert sogn samles mindst én gang om året og af sin midte indvælger et nærmere fastsat antal repræsentanter til Samvirkets styrelse.

Styrelsen

Introduktion

Med udgivelsen af sjette årgang af Han Herred Bogen kan man vist roligt fastslå, at den lokalhistoriske årbog med sit brogede indhold er blevet en fast institution i egnens kulturelle liv. Samtidig er bogen en vigtig katalysator for at fremme bevidstheden om Han Herreds egenart på trods af skæve administrative grænser, der deler Øster og Vester Han Herred op i to amter og hele fem kommuner.

Redaktionen er meget taknemlig for årbogens mange trofaste læsere og for alle, der gør en indsats for størst mulig udbredelse, blandt andet ved at skaffe Han Herred Bogen faste abonnenter. Netop abonnementsordningen er så vigtig for bogens økonomi. Lokalhistorisk Samvirke har jo ingen medlemskreds, men kan vi oparbejde en stærk abonnentkreds, er meget vundet til gavn for det lokalhistoriske arbejde som helhed, idet et eventuelt overskud anvendes til støtte for forskelligartede initiativer.

Tak også for de mange bidrag og idéer til Han Herred Bogens indhold. Vi forventer, at sognegruppevirksomheden Liv i Lokalhistorien vil befordre endnu større lyst til at melde sig med godt stof fra både den nære og den fjerne fortid og fra alle hjørner af Han Herred.

Årgang 2001 begynder med erindringsglimt, skrevet af folk, der er opvokset op i 20ernes og 30ernes Han Herred. Mange stationsbybørn vil nikke genkendende til beretningen om barndomsliv i Skovsgaard fra før fjernsynets tid lyde og billeder er der derimod masser af, hvis man lader fantasien arbejde med under læsningen. Ligeledes vil historien om et nøjsomt nybyggerliv fra udstykningen af Gøttrup Nørgaard med sikkerhed vække minder hos landbofolk, og alle vil forbavses over, at det alt sammen ikke er så mange år siden endda.

Med dokumentationen af ejerforhold på et 200-årigt husmandssted i Tømmerby og skomagerhuset i Øsløs Skippergade 6 tager vi læseren med på en rundtur på Hannæs, Han Herreds vestligste egn.

Et helt sogn, Vester Thorup med dets gårde og slægter, tages under behandling af en erfaren lokalhistoriker, der benytter sig af kildemateriale 500 år tilbage i tiden, blandt andet grandebrevet fra 1646, som udstikker retningslinjer for samkvem mellem landsbyens folk. En god introduktion til dem, der nu går i gang med at finde yderligere oplysninger og gode historier via sognegruppe-arbejdet.

Historien om, hvordan Fjerritslev fik sin elmølle, hvis tårn i dag er sokkel for byens vartegn, beskrives på munter vis, førturen går østover til Tranum Aktieplantage, som står over for sit 100-års jubilæum. Artiklen er den første af to og rækker fra pionertiden frem til ca. 1950.

Det arkæologiske arbejde i Han Herred omtales i hele to artikler. Dels det spændende projekt, der gælder arkæo-astronomi hvordan vore ældste forfædre inddelte tiden ved hjælp af sigtelinjer til solens og månens bevægelser og dels en grundig oversigt over den forhistoriske tid fra stenalder over bronzealder til jernalder, hvis kultur især er synlig i form af de talrige gravhøje. Men under jordoverfladen gemmer sig endnu flere spor, og disse dukker heldigvis frem med jævne mellemrum for landmandens plov eller arkæologens ske, som det skete, da Bøge Bakke-fundene blev gjort for omkring 30 år siden.

Han Herreds stolthed er ikke blot hanen. Også storken knytter sig til vores identitet, og dens færden omkring pælen på Tømmerbyvej i Vesløs i løbet af de sidste 50-60 år får vi også med.

Årets kunstner er hentet fra den lyriske genre. Fine naturstemninger fra den landsdel, vi alle holder af især fjordlandskabet ved Øsløs har været inspirationskilde til rækken af Han Herred-digte fra de forløbne knap 50 år.

Igen i år er Han Herred Bogen forsynet med billeder fra Det Gamle Album, oversigten Årets gang i Han Herred og beretningerne fra de lokalhistoriske foreninger, litteraturfortegnelse og adresseliste.

Til slut tak til forlag, trykkeri og redaktionsudvalg for engageret indsats ved tilblivelsen af Han Herred Bogen 2001.

Poul Meisner Ingvar Jakobsen Ejgil Bodilsen

Lys barndom fyldt af lyde og eventyr

Af Tage Møller

*Tage Møller
Fhv. landpostbud,
Agertoften 49, Broust.
Født 1932 i Skovsgaard.
Medstifter af og i bestyrelsen
for Lokalthistorisk Forening
for Øster Han Herred
1984-96. Meddeler til og
fotograf for Aalborg Stiftstidende
1959-69. Debuterede som forfatter
med artiklen "Den levende landsby"
i Han Herred Bogen 2000.
Nærværende artikel er første gang trykt
i "Skovsgaard i 100 år", udgivet af
Skovsgaard Haandværker- og Borgerforening
september 2000.*

Hvordan var det egentlig at være barn i stationsbyen Skovsgaard i trediverne? Var der udfoldelsesmuligheder for børn, der endnu ikke havde nået den skolepligtige alder? Børnehaver, fritidsordninger, idrætshaller og fjernsyn var ikke rigtig opfundet endnu. Radioen – jo, men ikke for børn. Dels var der næsten ingen udsendelser for børn, og dels var det alt for dyrt at bruge strøm til andet end radioavisen og eventuelt middagskoncerten om søndagen, og måske det populære familieprogram, »Familien Hansen« med Jens Locker og Ellen Roving.

Det kan måske lyde kedeligt for nutidens børn, men det var det bestemt ikke. Der var aldrig mangel på legekammerater. Man kunne bare gå ud i byen og finde kammerater med samme interesser som én selv, og byen var jo ikke større, end at alle kendte hinanden. Markedspladsen, der også var indrettet som fodboldbane, var det mest oplagte sted at opsøge, især for drenge, men der var også andre muligheder. Sønder Skovsgaard Skov med festpladsen og den lille skovsø var et fortrinligt sted til mange spændende aktiviteter.

Når så vinteren kom med et godt lag sne, blev kælken fundet frem, og var man ikke selv den lykkelige ejer af en kælk, så var der måske en mulighed for at sidde med på en andens, og – i heldigste tilfælde – en af de helt store, hvoraf der fandtes et par stykker i byen. De var svære at håndtere, men med en lang styrestage og en af de stærkeste drenge bagest på kælken, så kunne det gå meget stærkt ned ad Hovedgaden eller Nordvang, som var de stejleste steder i byen.

Når de hestetrukne mælkevogne, som hver dag kørte gennem byen til mejeriet i Torslev, om vinteren blev udskiftet med slæder, var det også en yndet sport at springe på mederne og køre med et stykke vej, men det var klogt at lægge mærke til, hvem kusken var, for de var ikke alle lige begejstrede for den leg, og så kunne der godt blive tildelt én et rap af pisken.

Skulle vinteren sætte ind med frost, gav det også mulighed for aktivitet på engen øst for byen, hvor afvandingskanalen kunne finde på at gå over sine bredder og sætte et stort areal under

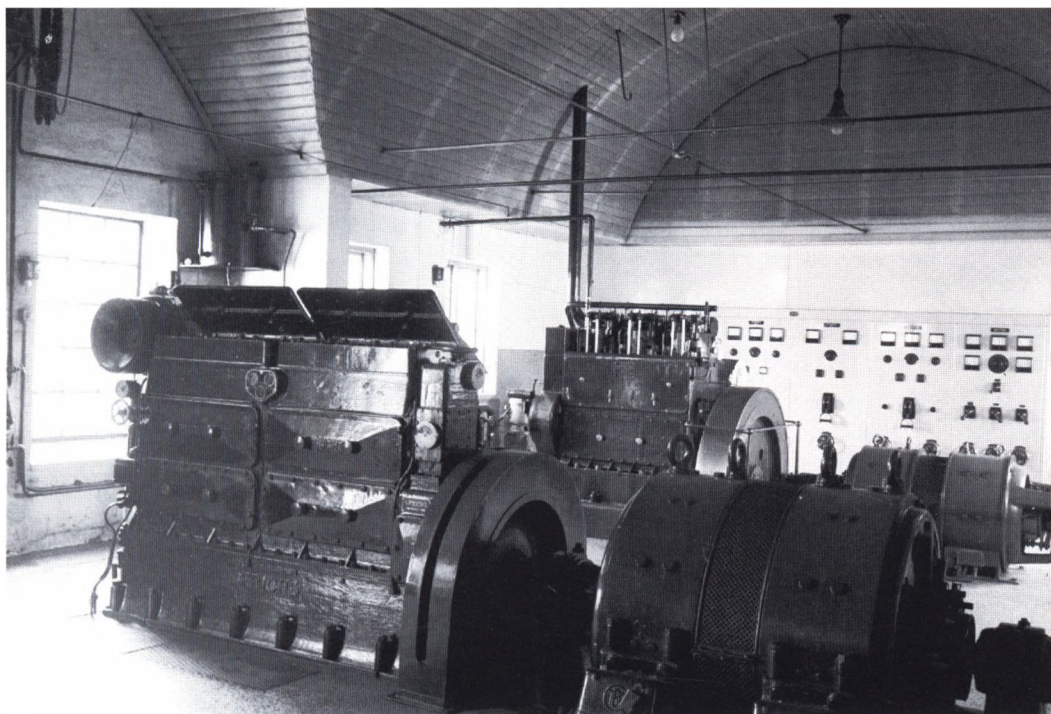
Jernbaneoverskæringen ved Skovsgaard Hotel, hvor bommene her er udskiftet med blinklys.

vand. Stille, månelyse vinteraftner blev flittigt brugt til at skøjte rundt på den blanke overflade, der dækkede over efterårets plovfurer. Ikke blot børn og unge, men også en del ældre deltog i denne vintersport. Senere blev pumpestationen bygget ved fjorden, og efter den tid har det været småt med oversvømmelser.

Stationsbyens mange lyde

Noget af det, der har fæstnet sig stærkt i erindringer, er byens forskellige lyde. Tidligt om morgenen startede det, når karetmageren med sin tunge trækølle begyndte at banke omhyggeligt tilpassede træstykker sammen til vognhjul, eller når smeden på den anden side af gaden fik ambolten til at synge den kendte melodi. Med korte mellemrum hørtes også lokomotivets fløjte ved togets ankomst og afgang, og på trods af, at det var oplevet så mange gange før, måtte man alligevel endnu en tur hen til bommen og se toget starte fra stationen og pruste forbi med fuld damp på for at samle fart nok til at komme oven ud af Aarup Bakke. Det lykkedes som regel, men det hændte dog enkelte gange – vel nok mest om efteråret, når de visne blade fra træerne gjorde skinnerne glatte – at der måtte et ekstra forsøg til, når godstoget, som også blev kaldt »slæberen«, havde fået lidt for meget at slæbe på.

En anden lyd, der var så indgroet, at man kun bemærkede den, når den ikke var der, stammede fra byens elektricitetsværk, hvor en imponerende stor, sort, enkeltcylindret motor med et

*Maskinhallen på Skovsgaard
Elværk ca. 1960.*

kæmpe svinghjul og åbent krumtaphus drev en generator, der forsynede såvel byen som omegnen med jævnstrøm. Det kunne naturligvis både høres og mærkes i de nærmeste huse, men det hørte med til byens pulsslag og kunne slet ikke undværes. Uden for værket var der et stort bassin til kølevandet, og betonkanten var ikke højere, end at det egnede sig fortrinligt til sejlads med små træskibe, der blev fremstillet efter alle kunstens regler af forhåndenværende stumper. Det kunne der bruges mange fornøjelige timer til, og vandet var dejligt lunt på alle årstider.

Der var også dejlig lunt inde hos skomageren, hvor der altid stod en ekstra stol til den, der havde lyst til at høre en god historie, fortælle en god nyhed, eller blot nyde synet af godt, gedigt håndværk. Det var en speciel fornøjelse at se ham forvandle et par slidte sko til noget, der lignede nye, ved blot at fjerne de gennemhullede såler, skære to nye stykker læder, fæste dem med små træpløkke og eventuelt sy dem fast langs randen. Når skoene så til sidst fik lidt sværte og en tur på pudsemaskinen, var de som nye igen. Duften af læder og narsværte var gennemtrængende, men ikke ubehagelig, og gjorde sit til, at oplevelsen har fæstnet sig i erindringen. Fra sin plads ved vinduet havde skomageren en udmærket udsigt til et meget befærdet hjørne af

Skomager J.C.Jensen, fotografet i anledning af en rund fødselsdag.

byen, og af samme grund var gulvet i den ende af værkstedet hævet et trin op. Af hensyn til eventuelle gæster var der ikke bare en, men to af de specielle stole med tre ben og sæde med facon efter en voksen bagdel, men uden rygstød.

Eventyr – med lidt held ...

En noget større arbejdsplads med mange ansatte medarbejdere, Skovsgaard Teglværk i den sydlige ende af byen, var også et spændende sted at besøge. Her var der mulighed for at følge en kompliceret proces fra lergraven til de færdige produkter, drænrør og mursten. Børn var måske ikke særlig velkomne på denne risikofyldte arbejdsplads, men hvis man opførte sig pænt og ikke stod i vejen for de travle arbejdere, kunne man godt få sin nysgerrighed stillet. Med lidt held kunne det endda lade sig gøre at få noget kreativt ud af det med en klat dejlig blødt ler fra æltemaskinen. Med lidt øvelse kunne den formes til små figurer, og

hvis tålmodigheden var stor nok til at lade dem tørre sammen med de andre produkter i tørreladen, og man stod på god fod med folkene i ovnen, var der en rimelig chance for at få dem brændt. Så var det bare vigtigt at være der igen, når brændingen var nået ovnen rundt, og de færdige og meget varme sten blev trillet ud på lagerpladsen.

I koldt vejr var det en fornøjelse at være inde ved de varme sten i ovnen, men om sommeren var der alt for varmt og støvet. Selv som barn kunne man ikke undgå at undre sig over, at mennesker kunne arbejde i det miljø, men det begreb var måske heller ikke opfundet endnu! Ret meget bedre var det vel ikke for arbejderne i lergraven. Uanset om vejret bød på sol eller regn, blev tipvognene hver dag fyldt til randen med det gråblå ler, som stærke mandfolkearme rykkede op af et kæmpestort hul i jor-

Skovsgaard Teglværk, fotograferet en vinterdag i 1955. Ovnbygningen til højre, tørreladen til venstre, og i baggrunden dampmaskinens skorsten.

den. Når et passende antal tipvogne var klar, trak et spil vogne op over æltemaskinen, hvor leret tippedes ned og forvandlede til en blød, stenfri masse.

Efter at være formet og skåret i rette størrelser, blev stenene på trillebør transporteret ud i tørreladerne, hvor de senere blev vendt, inden de var færdige til at komme ind i varmen. Derved skiftede de på forunderlig vis fra gråblå til den velkendte røde farve. Det var et eventyr at følge hele denne proces, og det var ikke mindre spændende at høre fyrbøderens beretninger om de farende svendes overnatninger på ovnen, men det er en helt anden historie.

Skulle det ske, at halsen blev lidt støvet og trængte til at blive skyllet, var det et forholdsvis lille problem, der let kunne løses. Skovsgaard Bryggeri lå jo lige ved Markedspladsen midt i byen. Her blev der brygget hvidtøl og fremstillet sodavand i stort antal, og når man var ven af huset eller en gang imellem hjalp lidt til med at sætte etiketter på flaskerne, så var en sodavand altid inden for rækkevidde. Lommepenge var ikke noget, man fik automatisk, så det var nødvendigt at gøre sig fortjent til dem på en eller anden måde: omdele aviser, hjælpe til hist og her eller gå til købmanden for ældre enlige, der forstod at sætte pris på at spare deres egne ben og desuden nød at have et barn som besøgsven. Der var en god chance for, at man fik en tøre i hånden til et kræmmerhus »brøsuks« eller knalder, som dengang betød bolcher. Hvis købmanden var i godt humør, kunne det ske, at man gik fra forretningen med både kræmmerhuset og tøren i lommen med besked om at komme igen en anden dag. De voksnes snak om dårlige tider i 30'erne var tågesnak for børn.

Byens størrelse med cirka 125 huse gjorde, at alle kendte hinanden. Låste døre var der ikke mange af, og selvindbudte gæster var hverdagskost. Det hyggede man sig med, ikke mindst i de lange vinteraftener. Om sommeren udfoldede folkelivet sig mere i det fri foran husene, hvor der mange steder var anbragt en bænk, og ellers kunne trappen foran døren også bruges til en passiar, der let kunne vare til sengetid på en lun sommeraften. Med den meget begrænsede trafik gennem byen kunne hovedgaden snildt bruges til børnenes leg, og fra et åbentstående vindue hørtes undertiden klavermusik, som fint understregede hyggen i den lille by.

Et husmandshjem på Gøttrup Nørmark

Om udstykningen af Gøttrup Nørgaard
i 1922 og tiden der fulgte

Af Kristian Holm Nielsen

*Jens Kristian Holm Nielsen,
Tennisvej 26, Fjerritslev.*

*Født i Hansted 15. marts
1921.*

*Gift 1945 med Gudrun
Møller Nielsen, far til to
døtre og en søn.*

*Gårdejer Øslev Vestergaard
1947-86.*

*Blandt mange tillidsposter:
domsmand ved Retten i
Fjerritslev i otte år, hegns-
synsmand og dommer i
mark- og vejfred i 16 år,
voldgiftsmand i handel
med husdyr, bestyrelsesmed-
lem i Korsholm Mejeri, kas-
serer for Han Herreds Meje-
riselskab, formand for
Kettrup Menighedsråd i syv
år.*

Omkring slutningen af første verdenskrig vedtog Rigsdagen loven om udstykning.

Arbejdsløsheden var stor i 1917-18. Landbruget var dengang landets hovederhverv med en forholdsvis stor eksport, som gjorde Danmark kendt for varer af høj kvalitet.

Man fik så den idé – vel nok mest blandt socialdemokrater og radikale – at der kunne være fornuft i at udstykke nogle af de større gårde – som mange steder havde problemer med økonomien – og omdanne dem til små landbrug, hvor mand og kone kunne være hjemme og hjælpes ad med at klare bedriften. Desuden passe og opdrage de børn, som gerne kommer, når unge par stifter hjem.

Danmark var et lille land, der ikke gik længere end til Kongeåen. Det eneste råstof, man havde, var jorden, hvorfor der stod stor respekt om at få mest muligt ud af den. Der blev sat gang i afvanding, først med grøfter og senere med dræning. Hver lille plet skulle udnyttes, og folk efterlevede parolen fra Enrico Dalgas (1828-94): »Hvor Ploven ej kan fure, og Leen ej kan slaa, dér bør et Træ at staa!«

Der blev så dannet udstykningsforeninger. Han Herreds Udstykningsforening blev dannet på et forholdsvis tidligt tidspunkt med Gøttrup Nørgaard som et af de første projekter. Efterhånden fulgte adskillige udstykninger i Gøttrup. 42 nye hjem blev oprettet de næste 15 år.

På Gøttrup Nørgaards jorder – Gøttrup Nørmark – oprettedes 12 nye landbrug på hver 11 tønder land. Hertil kom hovedparcellen på omkring 30 tønder land. De forskellige nye husmænd købte senere et stykke mose eller lignende på to-tre tønder land.

I det følgende vil jeg på opfordring fortælle lidt om min egen barndom og ungdom på Nørmarken. Det er også historien om min mor og far, hvordan de fandt hinanden, og om deres

*Det nybyggede, nøgne stats-
husmandsbrug på Nørmarken
16 fotograferet i 1923. Det
anes, hvor tæt husmandsbru-
gene var placeret. Barnet på
gårdspladsen er forfatteren,
som da var to år.*

møjsommelige, men samtidig eventyrlige vej til at blive selvstændige landmandsfolk.

Min farfar hed Jens Kristian Nielsen og min morfar Jens Kristian Holm, så hvad var mere naturligt, end at jeg fik navnet Jens Kristian Holm Nielsen – dog er jeg altid blot blevet kaldt Kristian.

Min far hed Valdemar Nielsen og var født 27. oktober 1896. Han var én af pionéerne, som var med til at bygge den oprindelige Hanstholm Havn, vistnok i 1919. På museet i Hanstholm findes et billede af far sammen med et hold arbejdskammerater.

I 1920 blev han gift med mor, Johanne Kirstine Holm. De fik mig i 1921, og i efteråret 1922 overtog de et nybygget statshusmandsbrug på Gøttrup Nørmark, som blev mit barndomshjem (i dag Nørmarken 16).

Far var mellemst i en drengeflok på syv. Hans barndomshjem var i Løgstør, hvor min farfar var møllebygger. Han døde imidlertid af tyfus, da far kun var syv år. Bedstemor stod så med en børneflok på syv ukonfirmerede drenge. Det var hårdt i de tider, så børnene måtte jo ud at tjene hos bønderne, så snart de kunne gøre nytte.

I sine unge år var far altid ved landbruget, udelukkende på de store gårde, som der var mange af i Himmerland. Ikke noget med højskole eller landbrugsskole. Jeg tror næppe, han turde drømme om engang at få sit eget landbrug. I stedet regnede han sikkert med, at hans hele liv ville blive som arbejdsmand.

Min mor var født i Bækken ved Tranum 5. august 1898. Hendes far var smed, og der var otte børn i hjemmet. Min mor-

mor døde, da mor var fem-seks år, så hun kunne kun svagt huske hende. Faderen døde, da mor kun var 16 år, så også hun måtte ud at tjene på gårdene.

På et tidspunkt tjente mor og far på to nabogårde. De fandt ud af, at de kunne lide hinanden og fulgtes så ad livet igennem. I 1980 fejrede de diamantbryllup.

Derhjemme var vi kun to søskende. Min søster, Kamma, er gift med forhenværende landmand Emanuel Hansen og stadig bosat i Gøttrup.

Da mor og far var blevet gift i 1920, havde de på grund af fars arbejde ved havnebyggeriet en lejlighed i Hanstholm. De ville gerne have deres eget hus og var i den anledning samlet med en del af mors søskende hos min morbror, smed Holm i Gøttrup. De luftede deres planer og forhørte sig om muligheden for at få nogle i familien til at kautionere.

I den forbindelse fortalte en af mors brødre, at han havde hørt tale om en forestående udstykning af Gøttrup Nørgaard: – Det skulle vel aldrig være noget for jer at få en parcel dér?

Begge blev meget begejstrede. Især mor, som sådan ønskede sig et lille landbrug. Men at få et landbrug med helt nye bygninger havde hun jo aldrig turdet drømme om. Mor var slet ikke glad for Hanstholm. Det hårde liv med spil og druk var hende meget imod.

Mor og far blev enige om at sende en ansøgning til Han Her-

*Johanne og Valdemar Nielsen
i haven 1933 med børnene
Kristian på 12 år og den fem
et halvt år yngre Kamma.*

reds Udstykningsforening (stiftet 1909) og var blandt de 12 unge par, som kom i betragtning. De skulle så fortælle, hvilken parcel de bedst kunne tænke sig og var heldige at få deres ønske opfyldt.

Bygningerne skulle være færdige til indflytning 1. november 1922, men det kneb med at overholde fristen. Mor var meget sygelig, efter at hun havde født mig. Jeg vejede også 12 pund, som man sagde dengang. Som følge deraf havde mine forældre mange udgifter til medicin og hjælp. Resultatet var, at de kun havde 175 kroner at begynde med, og de 150 kroner måtte de af med til lastbilen, som kørte med flyttelæsset.

Planen var nu, at mor skulle passe besætningen, som jo var meget beskeden den første vinter, og så skulle far fortsætte med at tjene lidt penge i Hanstholm.

Men mor blev syg, og en nabo ringede til Hansted Kro, hvor far nu boede, for at fortælle ham om det. Far satte sig på cyklen samme aften og kørte til Gøttrup. Samtidig bad han én af sine arbejdskammerater sige til arbejdsformanden, at han ikke kom mere.

Nu begyndte så kampen om det, som vi i dag synes måtte være umuligt. Et nyt landbrug, hvor der overhovedet intet var bortset fra nogle nye huse og den bare jord. Lån og veksler var den eneste mulighed for at få etableret en besætning og anskaffet sig det allernødvendigste såsom skovle, grebe, bører og mejerispande. Det var en hård tid med meget uheld i den lille besætning, som de havde fået samlet sammen.

På et tidspunkt sagde mor: – Vi kan lige så godt holde op, Valdemar, for det her får vi aldrig til at køre. Men far svarede: – Nej, Johanne. Vi flytter ikke, før vi bliver smidt ud. For opgiver vi det her, får vi aldrig mere vores eget.

Mine forældre oplevede, hvad man i dag vil kalde at være fattig. Men som de tit sagde: – Vi var jo lige fattige alle sammen i de 12 statshuse.

De kunne hygge sig med hinanden over en tår kaffe om aftenen, selv om de kun havde en grov mellemmad at byde på. Én ting kan jeg sige helt bestemt: Min søster og jeg er aldrig gået sultne i seng om aftenen, hvad jeg næppe tror alle børn på Nørmarken kunne sige i de tider.

Jeg mener, man kan sige, at Gøttrup Nørgaard var en god gård på vore breddegrader. Så langt den største del af marken var fuldstændig immun over for tørke. Kærjordene, som udgjorde godt halvdelen af tilliggendet, var derimod mere eller mindre følsom for tørke. Disse arealer trængte samtidig til afvanding.

Det skete først med grøfter mellem hver ager, men senere blev det hele drænet ved hjælp af teglrør. Trods stordriftsfordele kunne den daværende ejer af Nørgaard ikke få tingene til at løbe rundt og måtte som følge deraf sælge gården.

Jeg kan huske, hvordan de unge husmandsfolk frydede sig over, at hvor en familie med kun et enkelt barn ikke kunne få sit udkomme, var der nu 13 familier – 12 plus hovedparcellen – med efterhånden 50 børn, der levede af Gøttrup Nørgaards jorder. Man skal huske, at ingen af husmandsfolkene dengang modtog offentlig hjælp af nogen art. Ikke engang børnetilskud var der noget, der hed.

Det første efterår – altså i 1922 – måtte alle disse nybyggere jo deles om avlen, der havde stået på marken om sommeren. Det blev ikke det helt store udbytte, men til gengæld var der heller ikke så mange dyr at mætte.

Gøttrup Nørgaards mark var inddelt i skifter med store diger imellem. Et par meter i højden og fire meters bredde for neden, vil jeg skyde på. På toppen af digerne var der plantet træer, vist mest pil. Disse diger var tydeligvis til stor gene for husmændene, da nogle havde meget dige og andre næsten intet.

Digerne blev fjernet i løbet af ganske få år. Alle ville gerne have noget fyld til lavninger og mergelgrave, som der også var nogle stykker af. Så sidst på efteråret og om vinteren, når frosten ikke bandt jorden, var der en livlig aktivitet med håndskovle og stiv vogn, som det hed. Fra dengang husker jeg, at jeg for første gang fik en lille skovl, så jeg kunne hjælpe med at fylde jord i vognene.

Besætningen voksede langsomt, og økonomien var stadig stram, men mor og far nød stor tillid i deres omgangskreds. Hvis det kneb med at få de sidste kroner til renter og afdrag skrabet sammen, husker jeg, at far havde et par steder, hvor han aldrig gik forgæves efter et lille lån på 50 eller 100 kroner, fordi det var far en æressag at betale tilbage til den aftalte tid.

Jeg husker også, at der i familien blev snakket om, hvordan min morbror smed Holm – nabo til brugsuddeler Mose – over for ham engang havde bragt mors og fars gæld til brugsen på tale. På det tidspunkt var gælden 600 kroner, hvortil min morbror spurgte: – Hvordan tør du?

Mose svarede: – Dem er jeg ikke bange for. Hvis man ser i deres kontrabog, er det kun det allernødvendigste, de køber. Ikke noget med rosiner, svesker og lignende.

Den første hest, jeg husker fra mit barndomshjem, hed Tulle. Til at begynde med var to husmænd fælles om heste, således

at hver havde én. Vi var fælles med en nabo, hvis hest hed Lise. Men så fik Tulle en datter, som fik navnet Fils, og da den voksede til, overtog den Lises plads som nummer to i spandet.

Disse to nordbagger-hopper var noget af det sødeste, man kunne tænke sig – både at se på og i deres måde at være på. De fik da også lov at blive på ejendommen, til de ikke kunne mere.

Nu, vi er ved hestene, må det også med, at da mor og far fik styr på økonomien, blev der råd til en jumbe, først på jernhjul og senere på gummihjul. Far, som var meget snild til at hitte på ting og sager, fik sat en stjært på jumben. Så kunne hestene jo hjælpes ad, når vi skulle i byen, og den anden behøvede ikke at skulle stå hjemme og kede sig.

Dette køretøj vakte mere opsigt, når vi kørte gennem Fjerritslev, end jeg tror der ville være, hvis der i dag kom en Rolls Royce. Byen var dengang brolagt, og dap-dap'en gav genlyd i husene.

Da mors og fars besætning var på sit højeste, var der seks køer, og næsten alle kalvene blev fedet til slagting. Egentligt avlsarbejde var der meget lidt af. Sagen var at finde én, der havde en buk, som man sagde, så man kunne få kørerne bedækket. Jeg kan huske, når manden, der havde tyren, kom efter tyrepenge – to kroner pr. ko.

Senere blev husmændene godt klar over, at tyren er den halve hjord. De gik nu sammen om at købe en tyr med papirer på. Det udviklede sig og blev til det, som hed Gøttrup Kvægavlsforening. Foreningen levede, indtil den kunstige befrugtning rigtig tog fart midt i 40'erne.

Af svin havde vi tre-fire søer og et hold fedesvin på seks, som blev fornyet, så snart stien var tom. Resten af smågrisene blev solgt til en grisehandler. Dem var der dengang mange af. Ældst var Jacobsen i Fjerritslev, senere begyndte en ung – Johannes Kristensen – også i Fjerritslev. I Aggersund var der Justesen og Møller, i Vester Thorup Emil Hansen, så kunne man ikke blive enig med den ene, varede det sjældent længe, før den næste kom for at høre, om man havde noget at handle med. Det samme var tilfældet, når der skulle sælges fedekalve, eller en ko skulle sættes ud.

Slagteri var der ikke endnu noget af i Fjerritslev – det kom først i 1930. Når vi skulle af med slagterigrise, kørte vi dem til jernbanestationen i Fjerritslev, hvor de blev afleveret i noget, man kaldte foldene. Herfra blev de så gennet op i jernbanevogne og transporteret videre, mest til andelsslagteriet i Nørresundby. Men nogle leverede også grise til privatslagteriet Koopmann, vistnok i Thisted.

I årenes løb byggede Valdemar Nielsen en ny vognbygning mod øst og et lavt hønsehus mod vest.

Får, gæs og ænder var ikke noget, vi havde i mit barndoms-hjem. Far sagde altid: –Ænder er noget, der æder sig selv op to gange om ugen!

Derimod blev hønsene nok den husdyrgren, som fik den største plads. Jeg husker, hvordan far byggede det første hønsehus. Det var ikke ret stort, men blev efterhånden udvidet flere gange. Det var jo i en tid, hvor der skete en masse inden for hønseavl. Det havde før været sådan, at om vinteren lagde hønsene ingen æg. Først når foråret kom med lys og grønt, blev der liv i hønsegården. Men nu havde nogen fundet på, at hvis hønsene fik noget kunstigt lys i den mørke tid, ja, så gav de sig bare til at lægge æg.

Omtrent samtidig kom den kunstige kyllingemor, så man nu i stedet for skrukhøner kunne have flere hundrede kyllinger ved en sådan. Mor og far var tidligt og med stor interesse med på det nyeste inden for denne sektor, hvilket dels medførte stor anerkendelse for deres gode håndelag for pasning af høns og dels gav økonomien et vældigt løft.

Mine forældre sagde ofte, at omkring min konfirmation var de ved at have styr på økonomien. Tingene udviklede sig gunstigt, så da de i 1958 afhændede ejendommen – ikke på grund af alder, men fordi helbredet ikke var, hvad det havde været – og byggede nyt hus i Gøttrup, betalte de det hele uden at optage lån. Endda havde de penge i sparekassen. Jeg synes, det var godt klaret på de 13 tønder land.

Husmandsparret fotograferet i arbejdstøjet foran stuehuset en dag i 1946.

Jo, udstykningen dengang var et voldsomt gode.

Jordfordelingen var fem tønder land mark, seks tønder land kær og to tønder land mose. Det samlede kornareal var på fem tønder land, som mor og far de første år høstede med le. Derefter købte de en slåmaskine sammen med en nabo, og sammen hjalp man hinanden med at høste og binde op.

Senere købte så fire husmænd en selvbinder i fællesskab. Men der gik ikke ret mange år, før de solgte selvbinderen igen, fordi nogle syntes, den var for hård at trække for de små heste. Far syntes, det var noget pjat. Når de havde otte heste at skifte med, tog dyrene da ingen skade af, hvis de skulle svede lidt en gang imellem, var hans mening om dén sag.

Der gik så nogle år, hvor mine forældre måtte bruge slåmaskinen igen. Men da min svoger, Emanuel, og jeg hver fik vores eget, kom vi hjem og høstede for dem med binder.

En af de første vintre tærskede far hele avlen med plejl. Men kun det ene år, ellers fik vi kornet tærsket om efteråret ved et omrejsende tærskværk. Senere, da der blev udviklet små tærskværker, petroleumsmotorer og kværne, fik vi selv et sådant. Jeg husker den dag, far købte det hele for 1.250 kroner. Mine forældre blev netop færdig med at afbetale, da krisen rigtig satte ind i 1930'erne.

Jeg mindes også et år, hvor vi havde en håndtærsker hjemme, et simpelt monstrum med kun én tærsekbom. På hver side var der et sving, som hver blev betjent af én mand. Desuden skulle der være én til at lægge i. Det hele kom så ud i én køn blanding: korn, avner og halm. Det hele blev rystet med en fork og kor-

net skubbet op mod muren i den ene side af loen. Herefter blev kornet renset på en såkaldt rensemaskine.

Om vinteren havde mor og far virkelig gode dage. Der var kun at tærsk og køre roer ind – det foregik med bør – foruden at fodre og malke. Malkningen foregik med hånd, og selv om der kun var fem-seks køer, hjalp de altid hinanden, indtil far købte en malkemaskine og derefter klarede arbejdet alene.

Fodring af kvæg og svin var altid fars arbejde, hvis han var hjemme – hvad han mestendels var – ellers overtog mor med lethed denne opgave. Selv passede hun altid hønsene, hvilket hun var en mester til.

Far havde stor glæde af at læse. De bøger, han har ligget på ryggen på divanen og læst, er ikke få – altså om vinteren, når der ikke var andet, der skulle laves.

Jeg husker, at en nabo engang sagde: – Når først Valdemar rykker ud, så sker der noget i en fart!

Når foråret kom, var der hurtigt travlhed med, hvad enhver bonde må gøre for at få sæden så godt i jorden som muligt. Der skulle også repareres huse – kalkningen skulle helst være tildebragt inden pinse.

Dertil kom, at næsten alle landmandsfolk dengang skulle i tørvemosen for at grave tørv. Det foregik i Aagaards mose, bortset fra nogle få år, efter at far havde købt vores egen mose. Der var endnu lidt, som kunne graves i tørv, inden det hele blev kultiveret med en fræser.

I tørvegravningstiden var der også gerne to naboer, der hjalp hinanden. Når man havde fodret om morgenen og fået sin morgenmad, kørte man i tørvemosen og havde så ellers mad, æg og kaffe med til hele dagen. Selvfølgelig også noget at drikke, men ikke bajere. Det var en ting, man aldrig så i husmandshjemmene.

Så kom roelugningen, hvor man på sine knæ kravlede række op og række ned. Når man anden gang skulle gennem roerne, foregik det dog med hakke.

Derefter var det tid til høbjærgning. Overalt blev høet dengang sat i stakke uden ryttere, som først kom til senere. Efter 10-14 dage i stakke blev høet kørt hjem og forket ind på høloftet. Men det skete tit, når tørken satte ind omkring sankthans, at man måtte fodre det hø op, som man ellers havde glædet sig til at have som forråd til vinteren.

Far var ikke en mand, der stræbte efter offentlige hverv. Sådan siger man vel om alle, der har haft lidt offentligt at gøre, men her tror jeg virkelig, det er rigtigt. Selvfølgelig var far i

bestyrelsen for små og store ting, men ikke sådan det helt store.

Inden for det kulturelle havde mor og far deres ståsted i Indre Mission. Det var ikke noget, de var født til, da ingen af deres hjem havde deres ståsted dér. Det var først noget, der kom, efter at de var blevet gift. Først mor og senere far efter store brydninger.

Intet var jo mere naturligt, end at min søster og jeg kom til at gå i den indremissionske friskole, som fandtes i Gøttrup dengang. Vi havde kun én lærer – mest en lærerinde – og så to klasser, »bette« og »stue« klasse. Om sommeren gik de små i skole fire dage om ugen, de store to formiddage – og modsat om vinteren.

Det havde stor betydning for mange hjem, at børnene kom i store klasse – det skete normalt omkring 10-11-års alderen – for så kunne de jo hjælpe i bedriften, som mest var landbrug. Enten hjemme, eller man kunne komme ud at tjene hos fremmede.

Dengang var håndens arbejde i højsædet, enten som landmand eller håndværker. De, der gik i den private realskole i Fjerritslev, kunne let tælles på én hånd: uddeler Moses Vagn, lærer Lorentsens børn og nogle få fra Nørrebjerregaard, som dengang var en stor gård.

I mit barndomshjem var der et vældigt sammenhold mellem mine forældre og deres søskende. Når de var sammen, var der altid fest, men på en hyggelig måde. De kunne sådan lave sjov med hinanden, uden at nogen blev fornærmet. Festen sluttede altid med, at der skulle synges en sang eller to fra Indre Missions sangbog, inden man sagde godnat. Det samme gjaldt, hvad enten familie eller naboer var på besøg.

Jeg kom ud at tjene i min første plads i sommeren 1932, altså 11 år gammel. Det var hos min moster Maren og onkel Kristian Risager på Øslev Mark. Jeg havde været ovre at hjælpe dem med et eller andet, og de ville så gerne fæste mig for resten af sommeren. Det resulterede i, at jeg blev fæstet fra sankthans til november for 50 kroner.

Mor og far var kede af at sende mig hjemmefra, men knægten ville selv, og så var der jo nok intet at stille op. Jeg cyklede hjem og sov om natten, før jeg skulle i skole, og så var det jo ikke nødvendigt at skifte skole.

Pladsen var sikkert ganske udmærket, men når jeg tænker på, hvad man dengang forlangte af en 11-års dreng sammenlignet med i dag – ja, så må man undres over, at man kunne. Én ting er helt sikkert: Der har aldrig været så længe mellem sankthans og november hverken før eller siden i min tilværelse! Det var en

glad dreng, der det efterår kom hjem for at hjælpe sin far med roerne ...

Nu var jeg for en tid kureret for det med at komme ud at tjene, så det år, jeg var 12, blev jeg hjemme. Men da jeg var blevet 13 år, kom der så mange, der gerne ville fæste mig for sommeren. Da så Ernst Larsen, som jeg altid havde ønsket mig at tjene hos, også kom, var lysten der igen, og jeg blev fæstet fra 25. april til 1. november for 100 kroner.

Ernst var dengang endnu ungarl, så der var en husholderske foruden en ung karl og en forkarl. 1. maj 1934 – fem dage efter, at jeg var ankommet – fik vi en ny husholderske, nemlig Else. Der var blot den forskel, at hun blev der som kone. Før giftermålet var hun dog hjemme et halvt år for at sy udstyr, som man udtrykte sig dengang.

Jeg skulle så hjem til november for at gå i skole fire dage om ugen og til præst de andre to dage. 7. april 1935 blev jeg konfirmeret i Gøttrup Kirke, hvorefter jeg skulle tilbage til Ernst 1. maj. Imidlertid opsøgte Ernst mit hjem for at høre, om det kunne lade sig gøre, at jeg kom allerede 20. april, fordi han skulle en tur på sygehuset for at blive opereret for brok.

Sådan blev det. Jeg skulle godt nok have fortsat i skolen til 1. maj. Men nu var jeg konfirmeret, og dermed kunne ingen fratage mig noget, som havde betydning for mig. Ja, man må jo sige smadderdumt! Men sådan var mentaliteten dengang – som der står i sangen: »Der var engang, da skolen stod for de unge som et fængsel.«

Lønnen for sommeren var 175 kroner plus 25 kroner, som Ernst gav mig for de 10 dage, jeg var kommet, før jeg egentlig skulle. Ikke noget, jeg forlangte, men Ernst kom bare og gav mig pengene, da han var kommet hjem fra sygehuset. Jeg var meget tilfreds – det var en fyrstelig betaling!

Jeg blev fæstet til Ernst for tredje gang – nu som andenkarl – fra 1. november 1935 til 1. november 1936 for 340 kroner.

Der er kun gode minder at se tilbage på med hensyn til den plads. Jeg tror godt, jeg tør sige, at jeg havde en stor plads i Ernsts hjerte. Det var utroligt, hvad jeg blev betroet at udføre.

Da vi kom hen sidst på sommeren 1936, forhørte Ernst sig hos mig, om vi ikke skulle fortsætte et år mere. Men nu havde jeg fået det ligesom fugleungen i sin rede: Jeg skulle ud og opleve noget nyt. Og denne lyst blev ligesom ved at følge mig i tiden, der kom.

Barndoms minder – hvad lavede vi børn, når der ikke var noget at hjælpe med i bedriften? Ja, så havde vi mange interes-

To tjenestefolk hos Ernst Larsen i sommeren 1935. Til venstre forkarl Martin Larsen og til højre den nykonfirmerede Kristian Holm Nielsen.

ser: Vi havde kaniner, duer og dværghøns. Vi snittede med løvsav og konkurrerede om, hvem der kunne lave de flotteste ting. For 25 øre fik vi et stort stykke krydsfinér hos snedker Gregersen, og mønstrene, vi snittede efter, blev bragt i Familie-Journalen, som vi fik fremskaffet ad uransagelige veje. Og så lavede vi telte af de sække, som vi fik salpeter i. De var vandtætte, og i sådan et telt lavede vi borde og bænke.

Om vinteren var der jo isen og sneen, som der ligesom var mere af dengang end nu. I Gøttrup havde vi bakken, hvor der flere steder var fint at kælke. Var der måneskin, kælkede vi også om aftenen.

Far lavede en stor mølle til mig. Den satte vi til at trække forskellige ting, blandt andet en bør, som blev vendt på hovedet. Møllen trak så børhjulet, som vi forestillede os var bommen af en tærskemaskine.

Vi lavede også roelygter og rumlepotter af julegrisens blære.

Ved guldbrylluppet i 1970 kunne Johanne og Valdemar Nielsen se tilbage på et slid-somt, men også jævnt og muntert liv på Gøttrup Nørmark. På det tidspunkt havde de for længst afhændet ejendommen og bygget nyt hus i Gøttrup.

Helligtrekongersaften (5. januar) var vi ude at rumle. Stefansaften (25. december) og nytårsaften med alle deres løjer så vi hen til med længsel. Når jeg siger *vi*, er det kammerater – naboer – som selvfølgelig også spillede bold sammen.

Til barndomsminderne hører helt bestemt også cyklen. Kun ganske få hjem ejede en cykel, men vi børn fik jo efterhånden lært at cykle. Når moster Maren var en tur ovre at besøge mor, lånte jeg hendes cykel uden at få lov. Men lært at cykle, det fik jeg!

En dag, moster Stine og onkel Niels besøgte mor og far – og de blev klar over, at jeg gerne ville have en cykel – siger moster: – Jeg cykler aldrig, så du må få min. Men den er meget rusten, og der er ingen gummi på den.

Men det var intet problem. Jeg havde sparet 10 kroner sammen ved at hjælpe naboer og rende ærinder. Desuden havde jeg fået lidt af mor og far, hvis min lillesøster og jeg skulle være alene hjemme, når de skulle på nabobesøg. Ikke noget, jeg var glad for, men en skilling lunede jo altid!

Der kom nyt gummi på cyklen, men den var så rusten, at der ikke gik ret lang tid, før stellet knækkede. Så måtte jeg jo på jagt efter et andet stel, og det fandt jeg hos cykelmekaniker Jacob Jensen i Gøttrup. Hjemme på stuehusloftet pudsede jeg cyklen med sandpapir, så den skinnede som sølv, hvorefter jeg lakerede den. Så jeg blev jo flot kørende!

Disse unge hjem på Nørmarken var som én stor familie – bortset fra nogle enkelte, hvilket der vel altid vil være, hvis man skal være nøgtern.

Når der var glæde, glædede man sig med hinanden, men sorgen ramte jo også flere hjem. Det første, jeg husker, var, da Jens Fiskers mistede deres lille Ella. Nogle år senere kørte samme Jens i sin dreng Hans med slåmaskinen. Jens var undskyldt, for

drengen havde gemt sig i kornet, som de var ved at høste. Da han så springer op for ikke at blive kørt over, bliver hestene bange og springer frem. Samme Jens mistede sin unge kone, Petrea, efter forgiftning i forbindelse med en abort.

Ja, det var næsten ikke til at bære. Jeg var blevet så gammel, at jeg havde været oppe at hjælpe dem med hø og høst. Selv om jeg kun var en knægt på måske 12 år, slog det mig, hvor glade de var for hinanden. Det var, ligesom hver dag var en festdag. De lo sammen og ad hinanden altid.

Der var også Else, Kresten Jespersens kone, som fik tuberkulose. De havde seks drenge og en pige, og selv om Else var meget syg, blev hun gravid igen. Denne gang med tvillinger, og det stod hun ikke igennem. Hun døde i barselseng sammen med den ene af tvillingerne. Else lå i kisten med den lille i sin arm.

Eller da Morten Nielsens mistede deres lille Viola. Hun blev begravet en vinterdag, og fire naboer bar den lille kiste de cirka to kilometer til Gøttrup Kirke.

Og der var Karl Larsens Peter, som var tre-fire år og lige så stille sygnede hen. Karls var tilsluttet en frikirke, som ikke lod deres børn døbe. Naboerne kunne se, hvad vej det gik med Peter, som de vidste ikke var døbt og dermed ville gå fortabt. Et par af dem var nede for at tale med Jensine og Karl, om de ikke syntes, de skulle have Peter døbt. Men deres tro sagde noget andet.

Jeg husker en efterårsaften, vi sad og spiste aftensmad, og der blev banket på døren. Det var pastor Hjorth (sognepræst i Kettrup-Gøttrup 1924-35 – jeg var på hans sidste konfirmandhold, før han rejste), som på dette tidspunkt endnu aldrig havde været i mit hjem. Han blev naturligvis budt velkommen og en stol at sidde på. Præstens ærinde var, at han gerne ville i kontakt med Nørmarkens unge mennesker, som han aldrig så i kirken. Han luftede tanken om, at han gerne ville holde nogle bibellæsninger i hjemmene, og spurgte, om mor og far kunne tænke sig at være med til at forsøge.

Sådan blev det. Far gik rundt til alle hjemmene og indbød dem til en bestemt aften. Næsten alle kom. Stuen og soveværelset, som døren blev lukket op til, var fuld. Alt, hvad der kunne sidde på, blev benyttet. Først blev der sunget et par salmer eller sange, hvorefter præsten læste noget fra Bibelen – men ingen prædiken. Så var der kaffe med kringler, som mor havde bagt. Kvinderne havde strikkesøj med og underholdt hinanden, og mændene tændte piben med Hjorth i spidsen. Præsten var en stor piberyger.

Bibellæsningerne blev en dunderende succes. Snart åbnede flere hjem sig som værtsfamilier. Man kunne ligefrem se, hvordan Hjorth – som havde ord for at være autoritær – ligefrem hyggede sig sammen med husmandsfolkene. Alle kom til at sætte pris på Hjorth og fandt jævnlige vej til kirken.

Mekaniseringen inden for landbruget kom – med traktoren i spidsen og alt, hvad den kunne spændes for. Stordriften havde nu rigtig fået vind i sejlene. Det lille landbrug kunne ikke længere være med.

Det har så resulteret i, at ikke ét af de 13 landbrug, som var på Nørmarken i min drengetid, er landbrug mere. Jorden er afhændet til større brug, og husene – på nær ét – er hjem for lønmodtagerfamilier af forskellig art.

De, der begyndte i 1922, er alle under mulde. 75 år – og alt er ødelagt af det ord, som vi ikke bryder os om, men som ingen kan gøre noget ved, nemlig ordet *udviklingen*.

*Først når væven er standset,
og skytten er holdt op med at slå,
tager Gud tæppet til side,
så vi bedre kan forstå,
hvorfor de mørke tråde
såvel som de gyldne bånd
var lige nødvendige
for mønstret i Mesterens hånd.*

Mit hjem blev grundlagt for 200 år siden

Af Johannes Kjær

*Johannes Nielsen Kjær,
Tømmerbyvej 29,
Tømmerby, Frøstrup.
Født marts 1935, land-
mandssøn, murer.
Har skrevet flere lokalhisto-
riske artikler, bl.a. til Han
Herred Bogen og Historisk
Årbog for Thy og Vester
Hanherred.*

Hos mange lokalhistorisk interesserede melder sig fra tid til anden ønsket om at kende historien bag den ejendom, hvor man er født, eller som man er blevet ejer af. Således skete det også for mig – jeg overtog Tømmerbyvej 29 efter min far – og når man tilmed får et dokument i hænde, som forklarer en hel del af stedets historie, bliver man jo yderligere interesseret.

Forhenværende isenkræmmer i Thisted, Knud Mortensen, der tillige er en erfaren lokalhistoriker, fandt for nogle år siden på landsarkivet i Viborg et dokument, som har hjulpet mig meget. Jeg må med skam erkende, at jeg vist ikke fik sagt tak for hjælpen, men håber, de efterfølgende sider må råde bod herpå.

Et pantebrev hjalp på sporet

Dokumentet, som han fandt, var et pantebrev, hvori snedker Niels Christensen (Jepsen) erkender at have lånt 199 rigsdaler af sognefogeden i Tømmerby, Peder Christensen Møller. Niels Christensen Jepsen stiller som sikkerhed for lånet:

- a) Mit ejende og iboende hus i Tømmerby Sogn og by, tillige med det til samme hørende jorder af hartkorn 4 skp. 1 fdk. 2 alb. Ejendommen var blevet tilskødet snedkeren 24. april 1794 af hr. provst Praëm, nu sognepræst ved Skt. Hans menighed i Odense (om Praëmslægten: se Han Herred Bogen 2000).
- b) Den mig ligeledes af bemeldte provst Praëm under 29. september 1802 tilskødede umatrikulerede grønhauge vesten for bemeldte mit iboende hus.

Pantebrevet er underskrevet 24. november 1807 af Niels Christensen og som vitterlighedsvidner: Peder Jensen og Jens Møller. Læst i Kettrup på Hanherredernes ting lørdag 5. december 1807. Signeret af herredsfoged Hansen og herredsskriver Frederik Henneberg.

Ejendommen fik matrikel nr. 36, Tømmerby by og sogn, og om snedker Niels har jeg skrevet nogle sider i Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1989.

Gården (nuværende Tømmerbyvej 39), som Christen Jepsen Pilgaard's oldebarn Per Kransen i 1913 solgte til Josva Kaspersen. Inden da beboede snedkerens slægt denne parallelgård i omkring 200 år.

Grønhaugen måske gammelt arvegods

Præst nummer syv i Tømmerby-Lild efter reformationen, Urban Pedersen Bruun, fortæller i 1690 en del om sine forhold. Han beskriver blandt andet præstegården, som består af ikke færre end syv huse, men også jordtillægget nævnes.

Der er ingen ordentlig engbjerring ved præstegården, kun lidt til græsning for hestene, og så nævner han: »Tvende liden græshaver, som ere indkastede af kjæret, hvorpå ilde nok kan græsse 2-3 køer.« Jeg har tænkt på, om disse græshaver kan være den græshauge, som Edvard Røring Praëm i 1802 sælger til snedkeren. Da det jo skrives, at jorden er umatrikuleret, lyder det vel ikke usandsynligt.

Lidt om landsbyen Tømmerby

Der kan nok ikke herske tvivl om, at den første spæde begyndelse til Tømmerby er opstået allerede i vikingetiden. Helt sydligt i sognet ligger den gamle oldtidskirkegård Højstrup Mark med sine skibssætninger. Her ved Limfjords-armen har man slået sig ned i en lang stribe bosættelser langs med vandet og i læ for den skarpe østenvind. Landsbyen er nok atypisk ved sin længde. Der gik i gammel tid en »sej'« om, at »Tømmerby gåd' er en halv mil lång, men hjælper hverken i nød eller trang!«

Når man i vikingetiden og også længe efter skulle bevæge sig fra sted til sted, forgik det pr. skib eller båd. Også da kristendommen senere kom til egnen, og de første kirker blev bygget – måske simple bindingsværkshuse, tækket med strå – sejlede man, når man skulle besøge disse gudshuse.

Man kan nok undre sig over, at Tømmerby Kirke skulle ligge

så langt fra landsbyen, men den har sikkert været først på stedet og også været beregnet for folk i Vust og Thorup, som den jo lå bekvemt for. Fra øst skulle man blot sejle tværs over fjordarmen. At Tømmerbys indbyggere skulle syd om halvøen har man ikke regnet for noget. Hellere sejle end begive sig ind i de mørke skove og krat, der lå lige bag ved landsbyen. Det første led i navnet Tømmerby, tyder jo også på, at der har været skov på stedet.

Efterhånden blev indbyggerne vel trætte af krig og røvertogter i det fremmede og begyndte at opdyrke jorden. Så måtte man jo nødvendigvis rydde skove og krat væk, og hvad stødte man så på? Forfædrenes, bronzealderfolkets, gravhøje med masser af store og mindre granitsten. Hvordan skaffede man sig så af med dem? Nu var det så heldigt, at kirkebyggeriet på den tid tog fart. Kirkerne blev opført af det meget bestandige granit, så man fik både anvendelse for de store sten og fik jorden ryddet til opdyrkning.

Eftersom beboerne formerede sig i landsbyen, blev den for lille, og udflytterne slog sig ned i yderkanterne og grundlagde nye samfund, hvor man samlede gårde og huse i en rundkreds. Jorden blev drevet i fællesskab. Byer som Højstrup og Frøstrup er sikkert opstået på den måde.

I vore dage, hvor Frøstrup er blevet langt det største bysamfund på egnen, er det tankevækkende, at den del af Frøstrup, der ligger på vestsiden af Søndergade og omfatter apotek, kro, den tidligere jernbanestation, det nu nedlagte mejeri Kaphøj, den første brugsforening og det nuværende plejhjem alt sammen ligger på Tømmerby bys jorder. Gården Trye, der for længst er borte, var den nordligste gård i Tømmerby, og kun plejhjemmet minder i dag om gården, ved at det antog navnet Trye.

Snedkerens virke i byen

I føromtalte pantebrev tales der om »mit iboende hus«, så der må vel have været noget, der lignede et beboelseshus, men som nu muligvis trængte til fornyelse. Det kunne meget vel tænkes, at det er grunden til lånet.

Niels Christensen Jepsen har jo sikkert selv udført tømrerarbejdet, så der kun har været materialeudgifter og eventuelt betaling til en tækkemand, da huset selvsagt har været stråtækt med bindingsværk til mur.

Huset véd vi af gode grunde intet om. Der er nu, næsten 200 år efter, intet tilbage af det – og dog det er ikke helt korrekt:

I det nuværende hus er der tre døre, som ifølge overleveringen skulle have siddet i det oprindelige hus fra 1807. Den ene dør

har vist også været vendt. Også en gammel dragkiste er utvivlsomt lavet af Niels Christensen Jepsen i lighed med to skabe, som i dag befinder sig på Thisted Museum. De har endvidere nydt den ære at blive beskrevet i Axel Steensbergs bogværk: Danske Bondemøbler, 4. udg. Nyt Nordisk Forlag/Arnold Busck 1989.

Niels Christensen Jepsen er nævnt ved folketællingen i 1834. Han døde 1838. Hans kone, Johanne Gravensdatter, var død otte år forinden.

Nyt hus på stedet

Det hus, snedkeren byggede, stod i omkring 80 år – så måtte det vel også være udtjent. Det har sikkert set noget faldefærdigt ud til sidst. I hvert fald har Karen Jepsen, der dengang var ny kone på stedet, fortalt til mine forældre, at en dreng, som var på vej til fods fra Højstrup til Frøstrup, ville give sig god tid for at se huset falde sammen. Det skete dog vist ikke ved den lejlighed.

Hvem der udførte murerarbejdet på det hus, der byggedes sidst i 1880'erne, véd jeg ikke, men jeg mener, murstenene stammer fra Kvolsbjerg Teglværk i Lild Sogn. Der blev brugt både helbrændte og halvbrændte sten.

Niels Christensen Jepsens familie

Her vil jeg tage udgangspunkt i førnævnte artikel i Historisk Årbog fra 1989: »Snedkeren og bindestenen«. Jeg nævner dér, at Jeppe Pedersens søn i Pilgaard, Christen Jeppesen Pilgaard, bliver gift i Tømmerby 22. juni 1752 med Karen Jacobsdatter. Hvilken Jacob hun var datter af, véd jeg ikke. Der var på dette tidspunkt flere Jacob'er i sognet, og forlovernes navne er ikke til nogen hjælp. Det er sognedegn Søren Leth og en Jens Bertelsen.

Jeg har senere på Lokalhistorisk Arkiv i Fjerritslev fundet ud af, at parret efter giftermålet flytter til Vust Sogn. Christen Jeppesen Pilgaards søster Inger blev 1753 gift med en vustbo, Jacob Larsen, så måske har Christen Jeppesen Pilgaard ment, at også hans livsgerning skulle falde dér – hvem véd?

Det kom til at gå anderledes. Vust kirkebog meddeler, at Christen Jeppesen Pilgaards hustru, Karen Jacobsdatter, er begravet i Vust 25. januar 1759. Senere på året bliver Christen Jeppesen Pilgaard trolovet, og 27. september 1759 gifter han sig i Vust Kirke med Maren Nielsdatter Vixø fra Vust, datter af Niels Nielsen Vixø.

17. februar 1760 bliver så den senere snedker Niels Christensen Jepsen født. Det synes, som om Christen Jeppesen Pil-

gaard nu har fået nok af opholdet i Vust. Familien flytter til hans hjemegn og slår sig ned cirka midt i den langstrakte landsby Tømmerby. Det er ejendommeligt at tænke på, at slægten på dette sted (Tømmerbyvej 39) fortsætter i næsten 200 år, indtil Christen Jeppesen Pilgaards oldebarn, Peder Kristensen, kaldet Per Krænsen, i 1913 sælger til Josva Kaspersen.

I 1960 var jeg med til at bryde det gamle stuehus ned, da Josva Kaspersens søn Gunner – der overtog gården efter sin far – havde bygget ny beboelse. Jeg er tilbøjelig til at tro, at dette gamle stuehus kan være bygget af Christen Jeppesen Pilgaard omkring 1760'erne. Christen Jeppesen Pilgaard og Maren fik de næste 10 år yderligere syv børn, hvoraf dog et tvillingepar døde som små. Disse børn er nøjere omtalt i artiklen fra 1989.

Niels Christensen Jepsen bliver gift i Tømmerby Kirke i juli 1787 med Johanne Gravesdatter. Knap et år efter, 15. juni 1788, døbes deres førstefødte søn og får naturligt nok navnet Christen. Mere bemærkelsesværdigt er det, at Edvard Røring Praëms hustru, Anne Kirstine Møller, bærer ham til dåben. Der må have været en nær forbindelse til præsteparret.

Da datteren Maren bliver døbt 16. maj 1790, er kun Niels' brødre og søstre faddere. Men præstefruen var lovligt undskyldt. Hun havde netop nogle dage før født præsteparrets tredje barn, som ved dåben får navnet Søren Gleerup Praëm.

Husmandsstedets beboere efter 1800

Niels Christensens Jepsens søn Christen Nielsen, født 1788, overtog husmandsstedet (Tømmerbyvej 29), sikkert ved sit giftermål 28. december 1819. Hans kone var Kirsten Mortensdatter Haver fra Kærup. 14. februar 1821 bliver sønnen, Niels Chr. Christensen født, i øvrigt deres eneste barn.

Snedkeren og konen kommer så på aftægt hos sønnen og svi-gerdatteren. Måske har snedkerens syn på det sidste været dårligt, så han har tilbragt en tid med at indhugge sine initialer i en stor kampesten, måske en af dem fra bronzealderhøjen? Stenen fik sin plads uden for stalddøren, så kreaturer eller heste kunne bindes dér. Stenen står i dag på Tømmerby kirkegård som omtalt i artiklen fra 1989.

Snedkeren opnår ikke at opleve sit barnebarns giftermål. Det fandt sted på forældrenes bryllupsdag, 28. december 1843. Niels Chr. Christensens kone var fra Frøstrup og hed Inger Hansdatter, datter af Hans Christensen. Parret havde inden giftermålet en dreng sammen, Christen, født i oktober 1843, hvad der foranlediger pastor Gottlob (senere rigsdagsmand, valgt i

Karen og Niels Chr. Jepsen foran husmandsstedet (nuværende Tømmerbyvej 29) med datteren Inger (yderst til venstre), der døde af tuberkulose allerede i en alder af 37-38 år (1927).

Bjerget-kredsen) til at kalde Inger Hansdatter for »fruentimmer« – ak, ja! Denne Christens skæbne er ukendt – blot véd jeg, at han som 21-årig forlader Tømmerby og rejser til teglværket Læk i Nors Sogn, måske hans held!

Niels og Inger får endvidere datteren Kirstine Nielsen. Hun blev 1874 gift med ungarl Niels Jensen på Vesløs Mark. 1848 blev Hans Nielsen født, men han dør ung, kun godt 16 år gammel. Parrets fjerde barn, Lars Chr. Nielsen, bliver født 1854. Også han dør ret ung af tæring, 30 år gammel, i 1884. Et jerngravkors sat over ham skulle stadig befinde sig i kirkegårdens mindelund. 1. februar 1859 fødes så parrets femte og sidste barn, Niels Chr. Nielsen, kaldet Niels Chr. Jepsen.

Det er bemærkelsesværdigt, så længe dette tilnavn bliver hængende ved. Det stammer fra den Peder Jepsen, der var fæster i Pilgaard først i 1700-tallet.

Ejerforholdet 1888 til 1931

Der var jo så kun Niels Chr. Jepsen til at tage over efter faderen, Niels Christensen, der døde 65 år gammel i foråret 1886. Han har nok i den første tid været bestyrer for moderen, men i oktober 1888 bliver han gift i Tømmerby Kirke med Karen Sørensen Dalgaard fra Sønderby i Østerild Sogn. Hendes far, Søren Jensen Dalgaard, var husmand og smed, og han og konen, Ane, havde mange børn, så nogle blev sendt i pleje hos familien. Såle-

des også Karen. Ved sin konfirmation var hun tjenestepige hos Peder Jensen Roer i Højstrup. Karen fik senere et par søskende mere på egnen.

En bror, Jens Sørensen Dalgaard, kom til at bo syd for Tømmerby Kirke, på Kærup Mark. Han var gift med Else Marie Dalsgaard, og parret fik først i 1900-tallet tre børn. Karens søster Maren blev gift med Peder Vinther i Skaarup, Øsløs Sogn. Dette par fik ligeledes en dreng og to piger. Marie blev senere gift med Viggo Højbak fra Hunstrup, og de overtog ejendommen. Anna blev gift med Harald Kappel fra Skaarup ved Sjørring. Hun døde så sent som i april 1996, 97 år gammel.

Sønnen Frandts Vinther blev tømrer og virkede som sådan på egnen i flere år. Han boede lidt syd for forældrenes ejendom i Skaarup. Han var ugift i flere år, men giftede sig i 1940'erne med Karen Roesen fra Østerild. Der var ingen børn, men de fik senere plejedatteren Anna.

Niels Chr. Jepsen og Karen fik en datter året efter deres giftermål – deres eneste barn, opkaldt efter farmoderen med navnet Inger. Hun led af tuberkulose, så hun og moderen foretog mange rejser blandt andet til professor Røvsings klinik i København. På disse rejser kom Karen Jepsen i kontakt med mange mennesker, som hun brevvekslede med og besøgte. Jeg mindes blandt andet en Xenia Jahn i Maribo og en frk. Hauerback (hvor hun boede, husker jeg ikke).

Trods alle anstrengelser kom datteren Inger aldrig over sin sygdom, men døde marts 1927. Det har selvsagt været et hårdt slag for forældrene. Hverken Karen eller Niels var jo helt unge længere, så i april 1931 besluttede de at sælge ejendommen på de »16 tønder bygsædeland«, som der står, til brøndborer Marthinus Kristensen og politibetjent Mains fra Fjerritslev mod at få lov at bo i stuehuset resten af deres levetid.

Niels Chr. Jepsen døde kun en månedstid efter handelen, så ejerne måtte skaffe en bestyrer. Det blev en Lars Clemmensen Svendsen, kom østerfra i Han Herred.

Mine forældres tid på ejendommen

Min far, Andreas Nielsen Kjær, var født i Lund, Lild Sogn, 1906 som ældste barn af Chr. Nielsen Kjær og hustru Mariane. Chr. Nielsen Kjær var halvbror til den berømte fisker og redningsmand Niels Chr. Stentoft.

Fars forældre flyttede omkring 1910 til Harboslette og senere til Østerild Kær. Far købte så ejendommen her i Tømmerby af Marthinus Kristensen og Mains midt i oktober 1932. 30.

*Niels Chr. Nielsen Jepsen
(1859-1931) med sin hustru
Karen (1857-1943) og datte-
ren Inger (1889-1927).
Foto i Museet for Thy og Ve-
ster Hanherred, F 1293.*

oktober blev han gift i Hunstrup Kirke med Karen Marie Bertelsen, datter af Chr. Bertelsen på Grønbjerg i Hunstrup Sogn. Far skulle overtage et bestående lån og desuden udbetale 1.000 kr. kontant, men det var heller ikke så få penge dengang.

De første år var svære i 30'ernes krisetider. Jeg kom til verden i marts 1935 som den ældste af efterhånden fire børn. Min ældste søster Anna blev født grundlovsdag 1937, så når vore forældre var beskæftiget i mark og stald, havde de stor hjælp af Karen Jepsen som en slags babysitter. Vi tilbragte mange timer i Gammel-Karens hyggelige stue, så det var selvfølgelig et stort savn for både mine forældre og for os, da hun på grund af alderdom kom på de gamles hjem i Frøstrup, det senere Trye.

Familien forøgedes i maj 1941 med en pige, Bodil, og i november 1942 kom så min lillebror, Jens, til verden.

Ejendommen var jo som nævnt kun på 16 tønder bygsædeland, hvoraf de cirka tre stadig befinder sig i Tømmerby Kær og består af lyngbakker og tørvepøtter. Kun helt mod vest, ved skellet til Hjardemaal Sogn, var der et lille stykke fladt jord, hvor jeg kan huske, vi bjergede enghø i min barndom. Far havde slået græsset med le, men det var slidsomt at få det vendt og hentet hjem. Der var trods alt tre-fire kilometer derud.

For at få økonomien til at hænge nogenlunde sammen, måtte far supplere med arbejde uden for bedriften. En tid var han skovarbejder i Hjardemaal Klitplantage, men senere kom han til Østerild Plantage – det var trods alt nærmere. Hjemme måtte mor og vi børn så stå for bedriften og hjælpe til, og det har vi nok heller ikke haft nogen skade af!

Husmandsstedets seneste familie, fra venstre Karen Marie Kjær, Johannes (forfatteren til denne artikel), Bodil, Anna, Jens og Andreas Nielsen Kjær. Foto: Svend Mikkelsen, Fjerrtslev.

Far blev syg af lungebetændelse i vinteren 1949, som jeg blev konfirmeret i april. Mor havde forberedt os på, at vi kunne miste ham, men takket være læge Saabye i Tømmerby og pencillinen kom han sig.

I oktober 1957 fejrede de så sølvbryllup, og et par dage efter begyndte han at køre mælketur til Mejeriet Kaphøj i Frøstrup. Samme tur havde han, indtil mejeriet begyndte at afhente mælken med tankbiler.

De sidste mange år kom han til at hjælpe til på Andreas Strandridders snedkerværksted i Frøstrup. Ved siden af passede han så landbruget, hvor det meste af arbejdet efterhånden blev udført af maskinstation. Tiden i møbelsnedkeriet stod for ham som den bedste tid i hans tilværelse. Her var han uafhængig af vejr og vind.

Far og mor fik lov til at fejre guldbrillup i oktober 1982, men i november 1986 døde mor uden nogen forudgående sygdom. Det var et chok for far som for os alle. Det var, ligesom far blev år ældre på kort tid. I efteråret 1988 var han en tur på sygehuset for at blive opereret for vandladningsbesvær, men kom også over det og havde det godt, da jeg passede dyrene for ham. Sådan gik det til pinsen 1991, da han fik besvær med kredsløbet, fik et par hjerneblødninger og kom på plejehjemmet Trye, hvor han sov stille ind på bastilledagen 14. juli 1991.

Jeg blev derefter ejer af stedet, men det meste af jorden er forpagtet ud. Kun toften har jeg selv til min rådighed. Der er sådan set heller ikke brug for mere, da besætningen er svundet ind til kun at bestå af en enkelt hest.

Tiden er løbet fra de små brug, desværre.

Faaes og Mues Huws

Lidt om Johan Skjoldborgs barndomshjem

Af Ingvard Jakobsen

*Ingvard Jakobsen,
født 1957 i Øsløs.*

*Uddannet lærer i Ranum
1986.*

*Medredaktør af Han Herred
Bogen.*

*Medforfatter til bøgerne
Vejlerne (1993) og Hannæs
(1995).*

*Arbejder på en bog om Ves-
løsgaard.*

*Desuden forfatter til adskil-
lige lokalhistoriske artikler.*

*Medarbejder på Lokalhi-
storisk Arkiv i Thisted. Har
opsyn med Skjoldborgs Hus
i Øsløs og driver lokal fore-
dragsvirksomhed, rundvis-
ninger mv.*

*A howe godt mi bette Ti
we Faaes aa Mues Haaend,
wor Huws i Læ we Præjstens Haww
aa tet we Fywestraaend.*

(Han Herred Sangbogen nr. 10)

I Skippergade i Øsløs (Skippergade 6) ligger forfatteren og husmandsagitatoren Johan Skjoldborgs barndomshjem. Denne artikel skal ikke handle ret meget om forfatteren, men mere om huset og de mennesker, der har boet i det.

Huset, der ved matriklen i 1844 fik nummer 53a, kan med sikkerhed føres tilbage til folketællingen 1834. Det blev da ejet af krejlerskipper Gregers Thomasen. Krejlere var jo som bekendt almindelige husmænd, der ejede en lille båd og sejlede rundt i Limfjorden for at bytte grønsager for jydepotter, træsko og lignende, som de så gik rundt i limfjordsegnene og solgte, ofte med en god indtægt til følge.

I Øsløs var der mange krejlere, og en del af disse boede i Skippergade, og herfra stammer gadens navn. Lokalt blev den kaldt »Skigaaed«. Folketællingen fra 1834 fortæller endvidere, at Gregers Thomasen var gift med Ane Nielsdatter, og at de havde to børn, nemlig Thomas Peter Gregersen på fire år og Niels Peter Gregersen på et år. Allerede før folketællingen 1845 var den lille krejlerfamilie flyttet, og i huset boede nu den tidligere gårdmand Gregers Poulsen, der ernærede sig som daglejer.

Gregers Poulsen, født i Vesløs, havde en trist livshistorie. Han begyndte som ejer af en af de større gårde i Øsløs (matrikel nummer 12a), der blev nedbrudt ca. 1880 og lagt under andre gårde. I Gregers Poulsens ejertid gik det tilbage for gården, og han måtte erklære sig fallit. Så flyttede han til huset i Skippergade, men også her gik det galt for den sikkert sympatiske, tidligere gårdmand. Han blev almisselem og døde som sådan i 1847.

Folketællingen fortæller os, at Gregers Poulsen var 69 år, og han boede sammen med datteren Ane Kirstine Gregersdatter på 30 år og sønnen Jens Gregersen på 12 år. Huset blev 1848 solgt

Johan Skjoldborgs barndomshjem, Skippergade 6 i Øsløs.

til Jacob Christensen Møller, om hvem jeg intet véd. Allerede i 1854 afhændede Jacob Christensen Møller huset til Peder Nicolaisen, der kun ejede det i knap to år, før han solgte det videre til Johan Skjoldborgs far, Niels Christian Hansen Skjoldborg.

Johan Skjoldborg har i sine barndomserindringer beskrevet sin far meget varmt og levende, og der er ingen tvivl om, at han var en ret usædvanlig mand, der forsøgte at følge med i alt, hvad der rørte sig i tiden.

Niels Christian Hansen Skjoldborg var født i Vesløs 1827 som søn af tømrer Hans Mikkelsen og hustru, Johanne Malene Andersdatter. Johan Skjoldborgs mor var Sidsel Kirstine Thomasdatter, der var født i Tømmerby 1821 som datter af Thomas Jepsen og hustru, Karen Thomasdatter. Om Johan Skjoldborgs slægtsforhold i øvrigt henviser jeg til min artikel i *Han Herred Bogen* 1997.

Niels Skjoldborg – navnet havde han fra sin far, der stammede fra Skjoldborg i Thy – havde en blomstrende skomagerforretning. Efter at de store udtøringsarbejder begyndte ved Byholm Vejle i 1868, havde han ikke færre end fem skomagersvende i arbejde.

Ved folketællingen 1860 – altså året før Johan Martinus Nielsen Skjoldborg blev født – havde skomagerparret tre sønner, nemlig Jens Christian Nielsen på syv år, Thomas Jepsen

Nielsen på fem år og Søren Christian Nielsen på to år. Han døde som lille.

Den lille skomagerfamilie havde mange venner, og dem fik de rigeligt brug for, da huset brændte i årene før 1870. Ifølge Johan Skjoldborg blev det brændte hus genrejst på få dage ved naboers og gode venners hjælp. Huset blev opført stort set samme sted som det gamle, men denne episode er altså årsagen til, at vi betegner huset som Johan Skjoldborgs barndomshjem og ikke fødehjem. Men såvel matrikelnummer som sted er det samme, og det er en del af materialerne selvfølgelig også. Ved folketællingen i 1870 boede de tre sønner fortsat i hjemmet.

Niels Skjoldborg fik mange præmier for veludført husmandsbrug. Ud over at være husmand og skomager barberede og klippede han også folk. Men børnene forlod efterhånden reden – på nær Thomas, der hjalp faderen på skomagerværkstedet og stod i lære hos ham. Som bekendt kom Johan efter konfirmationen i købmandslære i Nibe, og Jens Christian Nielsen blev sømand og sejlede på de syv have.

I hjemmet kom der fortsat mange mennesker, især byens ungdom, der nød at høre på skomagerens fortællinger og meninger om tidens politiske spørgsmål. Som 16-årig vendte Johan Skjoldborg tilbage til hjemmet som halvinvalid. Hans ben var ødelagt af den hårde købmandslære i Nibe. De næste par år boede han hjemme og var hjælpelærer på Øsløs Søndre Skole, som lå tæt på hjemmet. Som 18-årig kom han på Ranum Seminarium, hvor han blev uddannet lærer.

Men der var stadig gang i skomagerforretningen. Ved folketællingen i 1880 og 1890 boede sønnen Thomas Nielsen fortsat i hjemmet. Sidsel Kirstine Thomasdatter døde i 1893 efter at

Vejlejevej 2 i Øsløs. Foran huset Thomas Skjoldborg (bror til Johan Skjoldborg), født 1855, og hustru, Trine. Thomas var skomager som faderen, og parret havde desuden brevsamlingssted.

Skomagerhuset, som i 1961 blev omdannet til museum, har hvert år adskillige hundrede besøgende. Også egnens skoler benytter stedet som led i historie- og danskundervisningen.

have holdt sengen i mange år på grund af en lammelse. Den gamle skomager døde i 1899.

Huset i Skippergade blev nu solgt til Thomas Christensen Odgaard, der tidligere havde ejet en gård nordligst i Øsløs by (matrikel nummer 28) og var gift med Maren Mortensen. De gamle gårdmandsfolk boede i skomagerhuset til 1910. Huset blev 1912 solgt af arvingerne til Jens Christian Jensen, der ejede det til 1917.

Anders Jespersen blev næste ejer af huset. Han døde i 1930, og hans enke solgte samme år huset til kirkegraver Jens Peter Jensen. Han var graver i mange år og arbejdede derudover i Store Bisgaards frugtplantage. Svigersønnen Thomas Olsen efterfulgte svigerfaderen som graver i slutningen af 40'erne, og han boede i Skjoldborg-hjemmet sammen med sin familie i en årrække. Øsløs-Vesløs-Arup Kommune købte i 1959 huset af Jens Peter Jensen for 9.000 kroner med hjælp fra blandt andet tipsmidlerne, lokale pengeinstitutter og private.

Skjoldborgs Hus som museum

Kommunens køb havde det formål at omdanne huset til museum – helst med indvielse på Johan Skjoldborgs 100-års dag i 1961.

Huset trængte til en grundig istandsættelse, og restaureringen fandt sted under iagttagelse af ældre menneskers erindring om, hvordan huset så ud på Skjoldborgs tid. Fra mange sider blev der skænket indbo og genstande, der havde tilhørt Johan Skjoldborg, og folk fra egnen skænkede ting, som hørte datidens miljø til.

Takket være en stor og delvis ulønnet indsats fra byens håndværkere og gaver fra flere sider – Bygholm Vejler skænkede således stråtaget – blev restaureringen gennemført under arkitektfirmaet Poul Hansens ledelse, og huset stod klar til indvielse som museum på forfatterens 100-års dag 27. april 1961. Undervisningsminister Julius Bomholt, der senere blev landets første kulturminister, foretog den højtidelige handling. Ved indvielsen deltog flere hundrede mennesker, deriblandt to nevøer til Johan Skjoldborg. Dagen blev markeret med en stor fest i Øsløs Forsamlingshus.

Ved storkommunernes oprettelse i 1970 overgik Skjoldborgs Hus til Thisted Kommune, og Thisted Museum har nu det daglige ansvar. Dette førte blandt andet til en nyrestaurering af museets udstilling i 1984 under ledelse af nu afdøde museumsinspektør Hanne Mathiesen, Hanstholm.

I den anledning udgav museet i samarbejde med Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs en lille bog med en lang række af Skjoldborgs sange, uddrag af hans barndomserindringer, lidt

Mindestenen over husmandsdigteren, som nu står syd for Johan Skjoldborgs Hus ud mod hovedvej A11, blev afsløret 24. juni 1951. Til venstre formanden for Nordthy Husmandskreds, Chr. Bunk, Tingstrup, og til højre formanden for Jyske Husmandsforeninger, Andreas Søndergaard, Outrup Mors.

Han Herreds Husmandskreds tog initiativet til mindestenen over Johan Skjoldborg i taknemlighed over digterens indsats for at fremme forståelsen for de små i samfundet.

om forfatteren og novellen »Per Hywers Sommerdag« (1909), der handler om en hyrdedrengs oplevelser på Vejlerne sammen med køerne. Per Hywer er helt tydeligt Johan Skjoldborg selv.

I forbindelse med udgivelsen (på Sparekassen Thys Forlag med titlen »Johan Skjoldborg, Hannæsbo, stridsmand og digter«) blev der holdt en Skjoldborg-aften i forsamlingshuset med ikke færre end 150 deltagere, hvor tidligere førstelærer i Øsløs Magnus Vistesén fortalte og læste ting af Skjoldborg. Dette viste, at den gamle digter stadig lever og har det godt på sin hjemegn.

Skjoldborg-museet bliver hvert år besøgt af flere hundrede gæster. Der er åbent dagligt i skolernes sommerferie, og herudover kan man henvende sig til denne artikels forfatter på telefon 97 99 35 08. På museet kan man ud over at få fortalt Johan Skjoldborgs livshistorie få et indblik i, hvordan en skomagerfamilie levede for 150 år siden.

Sæsonen 2000 har været lidt skuffende med færre besøgende end tidligere, men næste år kan netop du være med til at gøre besøgstallet bedre.

Vester Thorup Sogn gennem 500 år

Af Peter Grishauge

*Peter Grishauge,
født 1953 og bosat i Klim
1954-70.*

*Cand.scient. i matematik
1981, ansat på Fjerritslev
Gymnasium 1982-84. Si-
den 1984 ansat på VUC
Haderslev.*

*Har arbejdet med lokal- og
slægtshistorie siden 1970 og
skrevet såvel artikler som
bøger herom. Senest "Gårde
og slægter i Klim sogn"
1999 og "Gårde og slægter i
V. Thorup sogn" 2000.*

Når man i vore dage kører gennem Vester Thorup by fra nord til syd og videre ud gennem Ullerup og Thorupholme, er det på mange måder et meget velbevaret landsbybillede, man ser.

Kun i Thorup by er der i 1900-tallet nedlagt en del gårde, og nogle få forretninger er skudt op efter anlæggelsen af banen i 1904 og senere nedlagt igen i sidste halvdel af århundredet. Ellers ligger gårdene der endnu på en lang række, som de har gjort i århundreder.

I Thorupholme synes gårdene at ligge ret spredt, men det har de faktisk altid gjort. Herude ligger alle gårdene på deres oprindelige plads, og adskillige af dem drives endnu i dag.

Fæstebønder for 500 år siden

Prøver vi nu at gå 500 år tilbage i tiden og ser på, hvorledes forfædrene til nutidens landbrugere i Vester Thorup levede, vil den største forskel i første omgang være, at ingen dengang helt ejede deres egne gårde, men var fæstebønder.

Omkring år 1500 var Aagaard ved Fjerritslev den altdominerende herregård i Vester Thorup. Af de knap 40 gårde, der dengang var i sognet, hørte de 20 under Aagaard, som dengang var ejet af Mourits Nielsen Gyldenstjerne, der var en af landets rigeste og mest indflydelsesrige adelsmænd.

Gårdene i Vester Thorup under Aagaard betalte landgilde: I Ullerup betalte en gård beboet af Søren Thomsen dengang årligt blandt andet tre pund korn, et pund smør, et får, et lam, en gås og to høns. Derforuden nævnes »dags gerning«, hvilket vil sige, at bonden skulle lave hoveriarbejde på Aagaards hovedgårdsmarker.

De øvrige gårde i sognet havde lignende vilkår. Det kan nævnes, at fem af gårdene hørte under Ø Kloster på Øland (det nuværende Oxholm), og andre fem var ejet af kronen og henlagt under Aalborghus Lensslot. Bemærkelsesværdigt er det dog, at fem gårde i sognet var ejet af lokale bønder, men de var ikke selveje i moderne forstand, idet »ufri« bønder kun kunne eje den såkaldte bondeskyld til en gård, mens resten af landgilden – den

så kaldte »herlighedsret« – betales til Aalborghus Slot, og gårde-
ne står da også at finde i jordebøgerne hertil.

Midt i 1500-tallet – da Mourits Gyldenstjernes eneste datter,
Anne Gyldenstjerne, døde – blev Aagaard og alle dens bønder-
gårde delt mellem arvingerne. Aagaard mistede således sin store
indflydelse i Vester Thorup Sogn, og de fleste af de nye adelige
ejere boede langt væk, hvorfor de ikke kunne kræve hoveri-
arbejde af deres bønder, men i stedet måtte nøjes med landgil-
den og en pengeafgift. Dette prøvede bønderne dog ofte at und-
slå sig fra ved at henvise til misvækst, sandflugt og andre
ulykker, hvilket fremgår af en række tingsvidner fra begyndelsen
af 1600-tallet.

Mange af arvingerne til Aagaards bøndergods solgte derfor
deres gårde i Vester Thorup videre, og resultatet var, at gårdene
i sognet midt i 1600-tallet var spredt ud på mange forskellige
fjerntboende ejere. Kun kronen havde bevaret sine gårde under
Aalborghus, og efter reformationen var Ø Klosters gods blevet
inddraget af kronen og henlagt under Sejlstrupgaards Len.

Landsbyen i 1600-tallet

Selve bebyggelsesmønsteret i sognet adskilte sig dog en del fra
nutiden. Alle gårde og huse lå fra gammel tid alle i de tre »byer«
Thorup, Ullerup og Holme. Kun gården Røge lå for sig selv ud
mod klitten mellem Thorup og Vust. Bebyggelsen Thorup-
strand eksisterede således ikke dengang.

Jorden til landsbyen var delt op i en række skifter, med mark-
jord, engjord osv., så hver gård havde sin lille strimmel af hver
slags. Det var derfor nødvendigt for bønderne at have regler for,
hvorledes man i fællesskab lavede hegn, høstede og holdt kvæg
på markerne.

De fleste landsbyer har haft sådanne regler – kaldet »grandebrev«
– og det er så heldigt, at Vester Thorup Sogns grandebrev
helt tilbage fra 1646 er bevaret i sin helhed, idet det er indført i
Hannæs Birks tingbog fra 1686. Det er et vigtigt kulturhistorisk
dokument, som giver et meget detaljeret billede af det gamle
landsbysamfund i Vester Thorup, og da det ikke tidligere har
været offentliggjort, skal det derfor gengives her – dog med en
let moderniseret stavelseform:

»Vi efterskrevne: Jens Andersen i Vester Thorup, Christen Laur-
sen ibm (ligeledes), Maren Sørensdatte, Christen Christensen i
præstegård, Niels Michelsen, Laurs Christensen, Peder Peder-
sen, Morten Jensen i Løvigsgaard, Peder Madsen, Bodel Thom-

sen, Laurs Nielsen, Niels Christensen, Søren Christensen, Søren Jensen, Hans Nielsen Deien, Christoffer Christensen, Christen Roed, Anders Christoffersen, Christen Christoffersen ibm, Jens Jensen i Søndergaard ibm, Laurs Thomsen i Ullerup, Jens Jensen Kold, Kirsten Pallesdatter, Jost Nielsen, Niels Nielsen, Anders Laursen, Jost Christensen, Karen Nielsdatter, Peder Christensen ibm, Jens Christensen ibm, Morten Nielsen ibm, Niels Jensen, Søren Poulsen, Peder Nielsen, Niels Christensen Palsen, Niels Christensen Vinter, Peder Christensen, Anders Pedersen, Thomas Graversen, Michel Mouensen, Poul Poulsen, Laurs Michelsen, Jens Thomsen, Jost Pedersen, Mads Jensen, Laurs Jostsen, Søren Thomsen i Holme, Jens Nielsen Dybdal ibm, Jens Pedersen Roed i Røge alle sammen i Thorup Sogn bygger og boer, kendes og gør vitterligt for alle udi dette vort åbne brev, at vi har været forsamlet på en venlig sognestævne og grandestævne og der sammenstykket disse efterskrevne artikler – Gud til ære og os til gode og indbyrdes samdrægtighed, hvilke vi os tilforpligter og vil samtlige og enhver, som udkommer, holde og efterkomme ved den vide (lov), poen (pant) og straf, enhver artikel medfører.

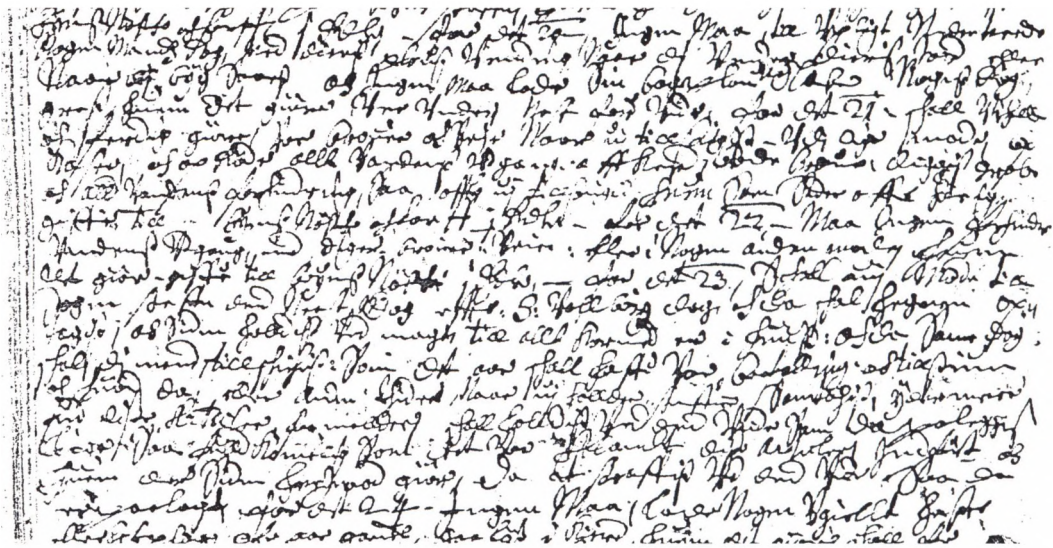
For det første tilforpligter vi os, at alle vores markdiger, engdiger, led og gårdlukkelse skal være færdige alt før Skt. Valborg dag, og så holdes ved magt, til alt hø og korn er i hus; hvem her imod gør, skal give sine grander og sognemænd en god tønde øl og hans husbond en tønde havre: Derfor nu i stedet en rigsdaler til byens nytte og tarv.

For det andet: Og hvis diger falder ned, og det ikke straks igen oplægges, efter det ham er advaret, være under forne (foregående) vide.

For det tredje: Ingen må grave i grøn jord i Vesterkær eller Rifuen eller på Søllt, norden herfor og så øster i sydøst ad den store sten, som stod på det gamle dige, som kaldes Vesterdige og Engdige. Ej heller udi Hesteengen, ikke heller på 12 favn nær, udi Fæbrønen eller norden Luusbæk eller østen Landbæk må graves, og ikke heller må nogen grave i Nørrekær under forne vide til sine grande, undtagen enhver sin egen skifte.

For det fjerde: Ingen må nedlægge nogen mands markdiger, engdiger eller havediger, vinter eller sommer, og gøre sig nogen mogvej eller sti derigennem. Ikke heller må køres over Søuedt eller Hollum haver eller gøres nogen usædvanlig sti derover, under forne vide til granderne og sognemænd.

For det femte: Ingen må have nogen slags fæmon, øg eller andet kreatur udi tyre, undtagen heste eller to øg, som har in-

Uddrag af grandebrevet i
Hannas Birks tingbog fra
1686

genføl, nat eller dag, under 1 rdl. (rigsdaler) vide til granderne, så ofte det sker.

For det sjette: Ingen må have nogen slags fæmon, kalve, får, svin eller andet på stubbene, førend al korn er i hus, hvad heller der er vedtægt hos det eller ikke, og ikke heller have nogen slags fæmon, heste, køer eller andet hos sig på ageren, når han høster, ikke heller have svin eller grise i tyre, som for rørt under forne vide, så ofte det sker.

For det syvende: Skal alle mand holde og have sin gård og lukkelse vel ved magt og lukket, end dog han kan have sit eget korn indhøstet, til alle mand har indhøstet, så intet fæmon kommer nogensteds ad marken, før end al korn og hø er i hus, som for er rørt i den første artikel, eller være under den vide forne første artikel om formelder.

For det ottende: Ingen må tage nogen slags thegt (kreatur i græsning) af andre sogne og byer, intet undtaget i hvad slags kreatur, det er under foreskreven vide.

For det niende: Ingen må give udensogns folk forlov at grave eller afføre tørv af Holmen, og ikke heller må nogen slå lyng på Holmen, under foreskreven vide.

For det tiende: Ingen må spænde for sin plov, i marken og bede i nogen mands eng eller agerskifter, den stund byg sås, eller lade øg eller andet gå i engen eller agerskifter, under forne vider til sine grander i hver by.

For det elvte: Ingen må tyre for andres agres ender, hvem det gør giver 1 rdl. til byens nytte og tarv.

For det tolvte: Ingen må lade sin plag løbe løs efter vognen, når man ager korn eller hø, under forne vide.

For det trettende: Skal vi love og modde (lønne) vor fæhyrde og fårehyrde, eftersom bliver pålagt, under næst forne vide.

For det fjortende: Ingen må lade sin vædder gå løs hos fårene fra Skt. Bartolomæus dag og til Skt. Karens dag før jul, under næst forne vide.

For det femtende: Ingen må drive eller køre med vogn eller plov over nogen mands jord siden det er sået, under forne vide.

For det sekstende: Ingen må ride, ikke heller trække nogen slags fæmon frem eller tilbage på stier eller tolde imellem kornet og ikke heller drive derved med deres plov, at ned træde eller ned slæbe samme stier eller tolde, når kornet sås, under næst forne vide.

For det syttende: Ingen må formindske stier eller tolde, under næst forne vide.

For det attende: Ingen må opløfte eller løs pløje nogen skelsten, under forne vide.

For det nittende: Ingen mand udi Thorup eller Ullerup må så byg, lidet eller meget, før det bliver samtykket på sognestævne. Hvem her imod gør, skal give til byens nytte og tarv 1 rdl.

For det tyvende: Ingen må til upligt nedtræde nogen mands rug ved deres plov vending, når de vender deres jord eller byg sås, og ingen må lade sin bagplov slæbe over nogens rug og græs. Hvem det gør, være under næst forne vide.

For det enogtyvende: Skal vi hele og færdige gøre vore broer og veje, når vi tilsiges – udi lige måde opkaste og oprydde alle vandets udgange af kær, både broer, diger, grobe og al vandets forhindring, så ofte vi tilsiges. Hvem sidder overhørig, giver til byens nytte og tarv 1 rdl.

For det toogtyvende må ingen forhindre vandets udgang med diger, broer, veje eller i nogen anden måde. Hvem det gør, giver til byens nytte og tarv 1 rdl.

For det treogtyvende skal vi møde til sognestævne den næste søndag efter Skt. Valborg dag, og da skal hegnet optages og siden holdes ved magt, til al kornet er i hus, og da samme dag skal de mænd tilsiges, som det år skal have vor bestalling og tilsyn, og hvor da, eller andre tider, når vi holder stævne, samtykkes, ydermere end disse artikler formelder, skal holdes, under den vide, som da pålægges ligeså fuldkommen, som det var iblandt disse artikler indført, og hvem der siden her imod gør, da at straffes ved den vide, som da er pålagt.

For det fireogtyvende: Ingen må lade nogen ugiellt hest eller

hesteplage over år gammel gå løse i kæret. Hvem det gør, skal for hver dag, det sker, give til byens nytte og tarv 1 rdl. og derover stå til rette hos den, skaden deraf bekommer.

For det femogtyvende: Ingen må give hinanden nogen utilbørlig ord, hinanden true eller tage til værge, når stævne holdes, enten på sognestævne eller på grandestævne, eller når de er forsamlede i nogen mands hus at drikke deres vide øl. Hvem her imod gør, skal give til byens nytte og tarv 1 rdl.

At dette foreskrevet således samtykket er, kundgjort er ligesom foreskrevet står, vedkender vi Thorup mænd den 20. juni 1646.«

Tingbogen indeholder desuden et par tilføjelser, man gjorde til grandebrevet i 1686, som handler om den skade, løsgående heste og køer kan forårsage. Det ses tydeligt af grandebrevet, at opdelingen af landsbyens jord i mange små strimler gav anledning til mange bestemmelser om at tage hensyn til naboernes jord, når man dyrkede og færdedes fra og til sin egen jord. Flere ting skulle foretages i fællesskab som for eksempel det at så byg (artikel 19) og at sætte hegn op efter forårssåningen (artikel 23).

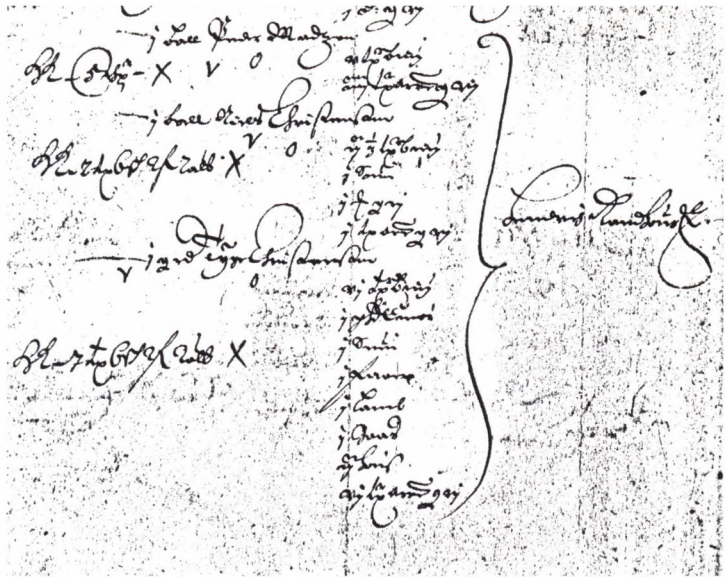
Man kan også flere steder se, at bøderne oprindelig har været betalt i form af øl, som man så drak i fællesskab, men dette var blevet forbudt i Christian den Femtes danske lov fra 1685, idet dette ofte gav anledning til skænderier og slagsmål. I stedet for gives der, som det fremgår af artikel 1, »en rigsdaler til byens nytte og tarv«.

I 1664 var gårdene i Vester Thorup Sogn delt op mellem mange fjerntboende ejere. Det kan nævnes, at tre gårde var ejet af Jørgen Seefeld til Visborggaard ved Hadsund, en anden gård var ejet af Corfits Uldfeldt til Matstrup ved Horsens, og rentemester Henrik Müller i København ejede to gårde i Thorupholme.

Aagaard ejede dog stadig syv gårde i sognet, men da Henrik Rantzau i 1674 døde barnløs, blev de fleste af disse overtaget af fru Øllegaard Gyldenstjerne til Bidstrup ved Langå. Hendes mand, Kaj Lykke, er kendt fra danmarkshistorien ved at blive idømt dødsstraf for majestætsforræmelse, efter han i et brev havde omtalt, at dronningen havde en elsker. Han måtte flygte til udlandet for at undgå sin straf og kom først tilbage ved dronningens død.

Ved enevældens indførelse i 1660 blev der givet mulighed for, at bønder kunne købe jordegods, og det fik hurtigt betydning i

Uddrag af 1664-matriklen med tre af de fæstegårde, som var ejet af Henrik Rantzau til Aagaard. Landgilden ses stadig at være opregnet i naturalier som korn, svin, får og gæs.

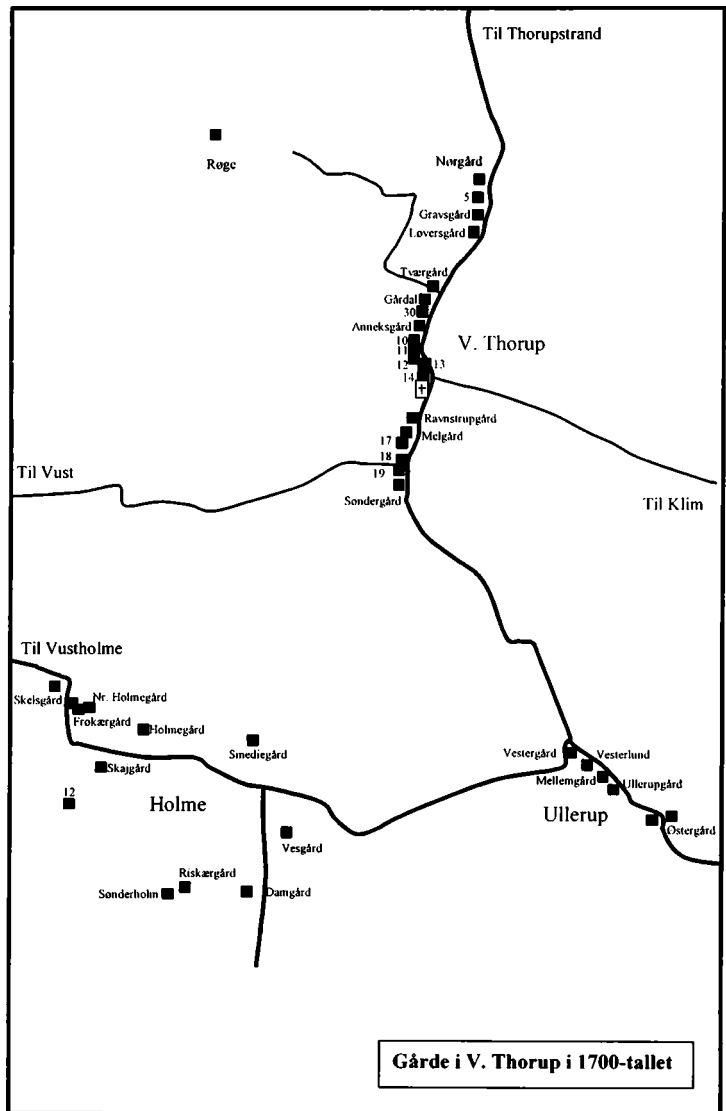
Vester Thorup Sogn, da de mange fjerntboende ejere var villige til at sælge.

Samtidig begyndte flere lokale bønder at tjene mange penge på skudehandelen på Norge. Det første tegn herpå er, at Jørgen Seefelds gårde omkring 1670 bliver overtaget af Just Jacobsen Wolf i Grimstad i Norge. Hans steddatter var gift med den lokale skudehandler Peder Jensen Toft, som stammede fra Toftegaarden i Klim, men som på dette tidspunkt slog sig ned i Holmegaard i Vester Thorup. Senere i begyndelsen af 1700-tallet overtog Peder Toft selv disse gårde, og da hans søn Jens Pedersen Toft døde i 1737, ejede han fem gårde og 10 huse i sognet foruden Thorup Mølle og Thorup Kirke.

Skudehandlere og selvejere i 1700-tallet

I løbet af 1700-tallet købte foruden Toft-slægten også adskillige andre skudehandlere jordegods op i Vester Thorup Sogn. I starten af 1700-tallet slog mange skudehandlere sig ned ved Thorupstrand. De første pakhuse blev bygget omkring 1714-15, og efterhånden byggede flere også huse og bosatte sig hernede, hvilket blev oprindelsen til det senere fiskerleje Thorupstrand.

Skudehandlerne opkøbte mange af de gårde i sognet, som før havde været ejet af adelsmænd, og da kronen solgte sine ryttergårde i 1715, blev flere af disse solgt til skudehandlere. Nogle af kronens gårde blev dog også købt af de lokale godser Bratskov, Kokkedal, Vesløsgaard og Aagaard.

De eneste af adelens gamle fæstegårde, som ikke blev solgt til skudehandlerne, var de, som Øllegaard Gyldenstjerne havde ejet i 1600-tallet. De blev overtaget af hendes svigersøn Johan Rantzau og efter hans død solgt til Christian Frederik von Levetzow til Store Restrup på Himmerland, og herunder forblev de indtil slutningen af 1700-tallet. Dermed var billedet midt i 1700-tallet således, at 24 gårde enten var i selveje eller ejet af lokale skudehandlere, mens 12 var ejet af de lokale godser og Store Restrup.

I 1760 blev der lavet et nyt grandebrev for Vester Thorup Sogn. Grandebrevet har tidligere været offentliggjort (Historisk Aarbog for Thisted Amt 1942), og det adskiller sig væsentligt fra ovenstående grandebrev, netop fordi flere af bønderne nu var blevet selvejere. Den fælles så- og høsttid er nu blevet til en henstilling om at følges ad, og sognets største jordbesidder, Lars C. Lassen (gift med enken efter førnævnte Jens Pedersen Toft), forbeholder sig ret til at så og høste på sin jord, når han finder mest tjenligt.

I slutningen af 1700-tallet kom de fleste gårde i selveje. Kokkedal, Bratskov og Store Restrup solgte sine fæstegårde, og kun Aagaard beholdt sine gårde i sognet op i 1800-tallet. Mange af de gårde, som var ejet af skudehandlerslægter, kom også i selveje, enten ved at de blev besat af ejernes sønner og svigersønner, eller ved at gårdens fæster købte den fri.

Dermed fik de store landboreformer i Danmark i slutningen af 1700-tallet – med bondefrigørelsen i form af stavnsbåndets ophævelse, udskiftning og udflytning af landsbyerne og fæstevæsenets afvikling – ikke den store betydning i Vester Thorup, idet næsten alle på dette tidspunkt allerede var selvejere.

Mange af dem, som var blevet selvejere omkring år 1800, fik hurtigt økonomiske problemer. Vesterlund i Ullerup blev i 1803 købt fri af Vesløsgaard for 900 rigsdaler af fæstebonden i gården, Jens Korsbæk. Men kort derefter kom statsbankerotten, og Jens Korsbæk, som havde tjent en del penge ved handel, havde da samlet sig 400 rigsdaler. En familiekrønike fortæller herom:

»Hans kone Berte ville da så gerne, at de skulle betale deres gæld, men det ville han ikke, for ved at have dem mellem hænderne til handelen mente han let at kunne tjene mere end den rente, han skulle svare. Så kom det ulykkelige krak, da seddelpengene gik ned til en tiendedel af deres pålydende værdi. Da fortrød han bitterligt mange gange, at han ikke havde fulgt Bertes råd og betalt deres gæld, for det var kun ved yderste sparsommelighed og hårdt slid, at han blev ved gården.«

Udskiftning og udflytning i 1800-tallet

Udskiftningen, som kom i Thorup og Holme i 1802 og i Ullerup 1812, blev ikke særligt omfattende, idet markerne – især i Thorup – stadig var præget af mange små strimler jord under den enkelte gård, hvilket jo nok skyldes, at det var svært for de mange selvejere at blive enige om en mere radikal jordfordeling.

Rotbølgaard omkring 1915.

Ingen gårde blev i første omgang flyttet ud fra landsbyen. Den første udflyttergård var »Rotbølgaard« (i 2000 ejet af Børge Larsen), som blev flyttet ud mellem Thorup by og Ullerup i 1820'erne.

Nogenlunde samtidig brændte den gamle Vester Thorup anneksgård, som hørte under præstegården i Klim. Den lå oprindeligt på Thorupstrandvej, men blev nu genopbygget nogle få hundrede meter øst herfor. Herefter blev den præstegård, og sognepræsten for Vust, Thorup og Klim har siden boet her.

Omkring 1840 blev også Søndergaard flyttet ud mellem Thorup by og Ullerup, men alle de andre gårde blev liggende på deres plads inde i Thorup by. Den sidste gård, som blev flyttet ud, var Ullerup Vestergaard, og herom har forhenværende borgmester Olav Larsen kort før sin død (februar 2000) fortalt følgende:

»Vestergaard lå oprindeligt så tæt på Vesterlund, at der ikke kunne køres imellem med en vogn. Ejeren af Vestergaard, Lars Djernæs (min oldefar), besluttede i 1883, at gården skulle flyttes cirka en halv kilometer mod nord for at få marken på den ene side og kærjorden på den anden side af gården. Han fik tagpartiet afladen læst på vogne. Da terrænet skrånede en hel del, drev det transporten længere og længere ind på den lave jord. Til sidst kørtes der fast. Lars Djernæs var en stædig og beslutsom mand, og han udbrød: 'Så sæt-

ter vi den fandme her!’ – Det var ikke særligt klogt, for området var vådt og besværligt at færdes på. Næste ejer, Otto Larsen (min far), besluttede i 1925 at flytte gården op på det høje ved vejen, hvor den nu ligger. Pengene slap op, da avlsbygningerne var flyttet. Først i 1942 blev stuehuset flyttet, så i 17 år gik vi de cirka 250 meter imellem avlsbygningerne og stuehus. Dét var træls!»

Stationsbyen i 1900-tallet

I begyndelsen af 1900-tallet blev Vester Thorup stationsby (ved Thisted-Fjerritslev-banens oprettelse i 1904), og efterhånden blev der bygget en del huse og butikker. Men landsbybilledet var stadig præget af de gamle gårde med de for egnen så karakteristiske lave limstenshuse med stråtag.

Et par af disse gårde var matrikel nr. 12 og 13, som lå på Thorupstrandvej lidt nord for Thorup Kirke. Matrikel nr. 12 var en gammel fæstegård under Store Restrup, men brændte først i 1900-tallet og blev derefter helt nedlagt. Matrikel nr. 13 var i 1700-tallet en af sognets største gårde, hvor nogle af sognets mest velhavende skudehandlere, Christen Joensen Krogh og senere Peder Brix, boede. De ejede mange gårde på egnen, og deres godsarkiv med fæste og skifteprotokoller er bevaret på landsarkivet i Viborg. Gårdens sidste ejer var Peder Andersen, der i 1930'erne som så mange andre kom i økonomisk uføre, hvorefter gården kom på tvangsauktion, blev brudt ned og derefter opdelt i fire husmandsbrug.

Jens Tofts gamle gård lå lige nord for Thorup Kirke. I slutningen af 1800-tallet og indtil 1905 blev her holdt kro, men den blev dog nedlagt, da banen kom, og der blev i stedet opret-

Matrikel nr. 13 («Peder Andersens gård») i Thorup by, som blev nedlagt i 1930'erne.

Vester Thorup Kro omkring 1900.

tet et afholdshotel i byen. Den gamle kro ligger endnu umiddelbart nord for kirken.

Resten af gårdene ligger der endnu i dag, men adskillige er dog nu nedlagt som landbrug, og de fleste har fået nye bygninger. Ravnstrupgaard på Toftholmvej, som husede den rige skudehandlerslægt Klim i 1700- og 1800-tallet, ligger endnu med sit næsten 200 år gamle stuehus, hvorimod det over 250 år gamle stuehus til Gaardahl på Thorupstrandvej i den nordlige bydel desværre nedbrændte så sent som i 1994.

Nordligst i byen ligger det gamle stuehus fra 1815 til Thorup Nørgaard, der endnu minder om dengang for 100 år siden, da gården var sognets største med et areal på flere hundrede tønder land. Gården blev som flere andre udstykket i begyndelsen af 1900-tallet og er nu helt nedlagt som landbrug.

I Ullerup og Thorupholme er alle gårdene bevaret. Nogle er dog i dag nedlagt som selvstændige landbrug, mens andre til gengæld er vokset til store, moderne landbrug.

Kilder og henvisninger

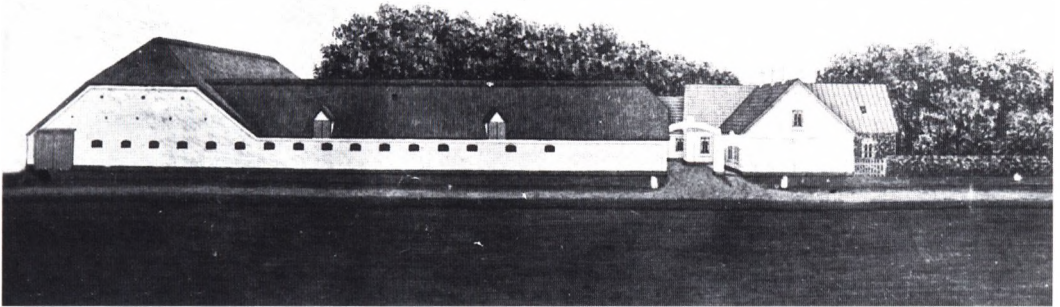
Utrykte kilder:

Hannæs Birks tingbog 1-8-1686 side 171b-173a.

1664-matriklen for Vester Thorup Sogn.

1688-matriklen for Vester Thorup Sogn.

Matrikelkort fra 1812.

*Thorup Nørgaard omkring
1890.*

Trykte kilder og henvisninger:

Eline Gøyes jordebog (Kjøbenhavn 1892).

Præsteindberetning for Han Herred fra 1568.

Historisk Aarvog for Thisted Amt 1942 side 281-296: Grande-
brev for Vester Thorup og Ullerup.

Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1982 side 64-70:

Peter Grishauge: Landsbystyret i Vester Han Herred i 1600-tal-
let.

Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1987 side 59-68:

Peter Grishauge: En gård og dens beboere gennem 400 år.

Peter Grishauge: Gårde og slægter i V. Thorup sogn (Haderslev
2000).

En historie om møller i Fjerritslev

Af Verner Ranum

*Verner Ranum,
Tværgade 3, Fjerritslev.
Født 29. oktober 1923 i
Grønnegade 14, Fjerritslev.
Gift med Rigmor Helene
Jensen, far til tre døtre.
Udlært elektiker hos N.H.
Christensen, Fjerritslev
(H.V. Hunsbjergs forgænger).
Etablerede egen installatør-
forretning 1. marts 1951 og
fortsatte til 1993, hvor den
store virksomhed blev over-
draget til mangeårig med-
arbejder og kompagnon
Vagner Simonsen Jensen.
Blandt talrige tillidsposter
formand for Fjerritslev
Haandværker- og Borger-
forening en lang årrække.
Desuden medlem af besty-
relserne for turistforenin-
gen, Han Herred Hallen,
ungdomsskolen mv.*

En del har spurgt, om jeg med min alder ikke kunne fortælle en masse om Fjerritslevs historie. Jeg har aldrig ført dagbog eller anden form for erindringsbeskrivelser – og min hukommelse er svigtende, ikke mindst hvad navne angår – men alt i alt har jeg dog tilbragt 70 af mine leveår i byen, så noget har jeg da oplevet og er i stand til at berette om byens udvikling frem til nuværende stade.

Ved nærmere eftertanke opdager jeg, at min familie efterhånden er en af de ældste i Fjerritslev med tilhørsforhold til byen. Vi var otte søskende, og jeg er den eneste, der er tilbage. Seks af mine søskende var født i Fjerritslev og voksede op her. De blev ved med hele deres liv at have tilknytning til hjembyen og kunne berette mangt og meget om forholdene førhen. Flere af dem deltog meget i byens liv.

Denne lille historie skal dreje sig om vindmøller, da disse altid har haft stor indflydelse på Han Herreds landbrug og andre erhvervsdrivende, ikke mindst hvad elproduktion angår. Elmøllen på Vestbakken i Fjerritslev – nu byens vartegn – fylder i år 57 år, så den er også blevet en slags historie. Den har fået mange efterkommere her på egnen og i hele landet såvel som i udlandet.

Forgængerne var de gamle vejmøller, som fandtes i mange afskygninger. Mest kendte var de store vejmøller, om hvilke der er skrevet megen poesi. Skønt de fleste af dem var af hollandsk afstamning, var de sådan set typisk jyske: massive, stærke og seje. De pralede ikke af deres styrke og kunnen. Sindigt og stilfærdigt svingede de deres vældige arme rundt den rigtige vej, og fra deres brede bug murrede de tunge kværne.

Her på egnen findes nu igen en masse møller med mølleejere og mølleaktieindehavere, som nu bare ikke længere kaldes møllere. De nye møller er konstrueret efter aero-princippet og ejer ikke beskedenhed, hverken i udseende eller væsen. De sluger vindens vilde styrke og omformer den til volt og ampere – uden gnist af poesi, kun med funktionalismens kraft og energi. Mest muligt og billigst muligt.

*Fjerritslev Mølle, bygget
1874.*

For at gøre forskellen mellem de gamle og de nye møller endnu større, går propellen på møllerne i vore dage den forkerte vej.

Nu en beskrivelse af den gamle vindmølle i Fjerritslev, før jeg fortæller, hvordan og hvorfor den nye blev anskaffet.

I slutningen af 1800-tallet var landsbyens mølle og smedje mere end noget andet samlingssted for sognets beboere. Møllens arbejdstid var givetvis præget af stor usikkerhed. Hans rettesnor var: Hvad der kan gøres i dag, må ikke udsættes til i morgen.

I 1900 var der cirka 25 vejr møller i Vester Han Herred. På bakketoppene stod de kuplede møller med deres vældige korsvinger og kværnede mel til det daglige brød. Fjerritslev Mølle var den største her på egnen og var bygget 1874 af daværende ejer af Vestergaard, Jens Vestergaard. Senere blev møllen overtaget af proprietær Kjelgaard, der kort før århundredskiftet solgte møllen fra gården. Den førte derefter en utryk tilværelse. Tilsyneladende kunne den ikke ernære sine ejere og var derfor ofte i handelen. Endog gik den engang til tvangsauktion.

Under disse forhold forfaldt møllen stærkt, men til gengæld

blev der i samme periode bygget et møllehus, som håndværkerne i øvrigt aldrig fik nogen betaling for. Det er sandsynligt, at møllen var gået helt til grunde, hvis ikke den stoute og høje Kollerup-mølle Hans Madsen havde overtaget den i 1915.

I forvejen havde Hans Madsen været møller i Kollerup i 24 år. Men det var efterhånden blevet småt med forretningen, hvorefter han bogstavelig talt slog de to møller sammen. Kollerup Mølle blev nedrevet, og de bedste materialer blev anvendt til en hårdt tiltrængt reparation af Fjerritslev Mølle.

Den ene vinge stammede fra en skibsmast, drevet i land ved Lildstrand. Den anden var lavet af en pitchpineplanke, som var købt ved en strandauktion. Det var solidt kram. Jeg mener at vide, at møllen stod på sin plads mellem 60 og 70 år. Allerede under første verdenskrig måtte Mølle-Hans have installeret petroleumsmotor. Tempoet var i årenes løb steget meget, og folk havde ikke længere tid til at vente, til der var vind nok til at trække møllen. Nu skulle man have melet med hjem samme dag.

Først i 30'erne var der stor trafik til møllen. Om vinteren skete det med kane, og den store fornøjelse for os børn var at få lov til at springe på kanerne ved møllen og køre med til Østbakken for derefter at springe af og køre med en anden kane tilbage til Vestbakken. Det var også en stor fornøjelse at løbe på skøjter på de isglatte veje, men med den tiltagende mængde af biler dukkede »fjenden« op i form af grusspredning, og dermed var det slut med skøjteløbning og kørsel i mindre kaner.

I 1940 begyndte F.L. Smith produktionen af den såkaldte aeromotormølle. Den blev fremstillet i to modeller, henholdsvis med to og tre propeller med form som flyvemaskinepropeller. Fjerritslev-møllen var med tre propeller. Møllen blev anbragt på det tårn, som i dag er byens vartegn bag Mølleparken/Borups Allé.

Den nye elmølle havde en vingediameter på 24 meter og en arbejdsydelse på 60 kW. Fra vingeakselen førtes arbejdet gennem et gear til en dynamo, som var anbragt på det drejelige topstykke. Til og fra dynamoen førtes elektriske kabler. Fra elværket startede man en lille motor i tårnet, der så tilseglede propellerne.

Når det var sket, startede elværksbestyrer Willy Ryming dynamoen i tårnets top – ikke som strømproducent, men som elektromotor, der så sætter propellerne i gang og driver dem, til de har nået en vis hastighed. Forholdet var nemlig det, at de tre propeller til sammen vejede 1.500 kg og derfor ikke kunne star-

*Fra byggeriet af den nye elmølle i 1943.
Til højre forfatterens far,
Jacob Ranum.*

tes alene ved vindens hjælp, selv om det blæste kraftigt. Når tilstrækkelig hastighed var nået, skete en automatisk opkobling, således at motoren begyndte at virke som dynamo og producere strøm, som jo var meningen med det hele.

Man havde i 1943 ikke megen erfaring med møller af den art. Den første sommer var man yderst tilfreds med produktionen, og i et fagblad fra den tid findes en opgørelse af samtlige aeromotorer over hele landet. Heraf fremgår, at Fjerritslev-møllen i juni 1943 havde den næsthøjeste produktion i hele landet, nemlig 7.669 kWh.

I begyndelsen producerede møllen cirka halvdelen af elværkets forbrug, og fra 22. marts til 22. august blev der frembragt 18.847 kWh. På særligt blæsende dage var produktionen selvfølgelig højest. Den største dagsproduktion i det første halve år var 902 kWh, hvilket omtrent svarede til dagsforbruget.

Nu må man betænke, hvor lidt elektronik man havde i 1943, men til gengæld havde man Willy Ryming, som var noget af en tusindkunstner. Foruden at passe sine maskiner – de var altid i fineste orden, og alt skinnede nypudset – gjorde han også mange opfindelser. En af de smarte var, at når han stod ved elmøllens kontrolpanel på elværket (Sandagervej ved det nuværende fritidscenter), kunne han bare lægge nakken tilbage og kigge op i loftet, hvor han havde det fineste spejlbillede af møllen.

Mange drenge kan nok huske, at man fremstillede hjørnekikkerter, der bestod af et lille træskelet i z-form. Det var den idé, Ryming havde fået udført i stort format og indbygget i loftet. Genialt! Her havde han så et klart billede af møllen, så han

*Elværksbestyrer Willy Ryming
tilser møllebyggeriet.*

kunne se, om alt stod vel til. Møllen kunne godt hitte på at gå »bagvind«, da den drejede sig ved hjælp af såkaldte krøjvinger. Med spejlanordningen kunne Ryming nå at få rettet sådanne ting, inden han trykkede på startknappen.

Det var altså Fjerritslev Elektricitetsværk – nu Fjerritslev Elforsyning – der anskaffede og drev møllen. Derfor skal vi også have lidt af dette selskabs historie med.

8. september 1913 kl. 18 holdtes stiftende generalforsamling i »Andelsselskabet Fjerritslev Elektricitetsværk«. Et nedsat udvalg – bestående af distriktslæge A. Bartsch, sagfører Rud. Lassen, apoteker S.A. Lassen, fabrikant Laurits Jørgensen og blikkenslagermester N.H. Hornum – forelagde love og vedtægter, som vedtoges af generalforsamlingen. Dog med små ændringer som for eksempel, at man i tilskud skulle betale 35 øre om måneden i stedet for som foreslået 25 øre. Reparationer på elinstallationer og lignende måtte kun udføres af en af værketts autoriserede elinstallatører, hvis autorisation til enhver tid kunne tilbagekaldes.

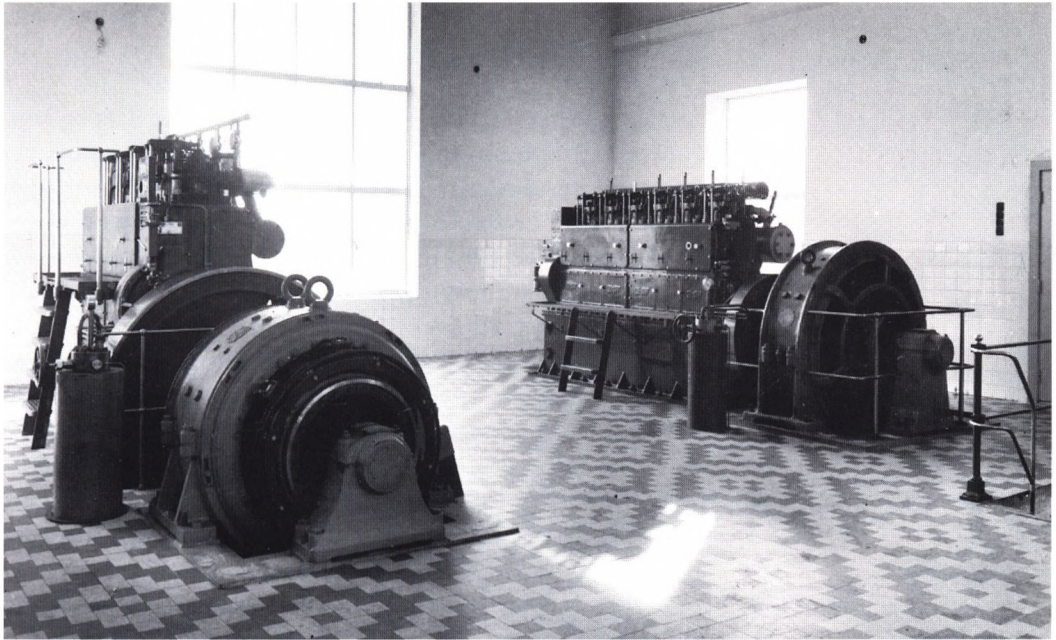
Herefter valgtes første bestyrelse, bestående af (i rækkefølge efter stemmetal): Sagfører Lassen, distriktslæge Bartsch, apoteker Lassen, blikkenslagermester Hornum og smedemester Christian Rødbroe.

Tiden gik, og elværket kørte fint med dieselmotor og dynamo, som producerede jævnstrøm til oplagring i et batteri med en spænding på 220 V. Senere lavede man en kontrakt med Nørresundby Højspændingsselskab om at aftage så og så meget vekselstrøm om året. Denne vekselstrøm blev så omdannet gennem en såkaldt kviksølv-ensretter.

Da man nærmede sig anden verdenskrigs udbrud, begyndte det at knibe med olietildelingen og kapaciteten i det hele taget. Derfor skulle der tages stilling til en eller anden form for udvidelse, der i sagens natur ikke længere kunne inkludere en dieselmotor, grundet oliesituationen.

Der holdtes mange bestyrelsesmøder desangående. I marts 1942 bestemte bestyrelsen at sende Niels Geertsen til Frederikshavn for at se på en aeromotor. Hans rejse og andre udgifter skulle betales af elværket. Geertsen kom hjem og aflagde beretning, hvorefter det vedtoges at holde en ekstraordinær generalforsamling for at få bemyndigelse til at udvide og tage beslutning om, i hvilken form dette skulle ske. Generalforsamlingen vedtog at sige ja med 23 stemmer for, tre imod og to blanke stemmesedler.

Så kunne bestyrelsen gå i gang. Denne bestyrelse bestod af

Interiør fra Fjerritslev Elektricitetsværk på Sandagervej.

fabrikant M. Jørgensen, bilforhandler Kjeld Høj, manufakturhandler Aage Jacobsen, smedemester Christian Rødbroe og læge Børge Crandal. Man besluttede, at bestyrelsen sammen med Willy Ryming skulle gøre en tur rundt i Jylland for at se på omformere og aeromotorer. Turen skulle foregå i en »gengasbil«.

Crandal havde en meget forfriskende form for humor. Han var meget interesseret, og som bestyrelsens sekretær skrev han bagefter en lang beretning om turen. Jeg har af elforsyningsens nuværende formand, Knud Grann, fået lov at læse beretningen i forhandlingsprotokollen og ville gerne have gengivet den her i sin fulde længde. Men da den er skrevet med lægeskrift, har jeg ikke kunnet få det hele med, skønt jeg har haft denne bogs redaktør Poul Meisner til at hjælpe med »oversættelsen«. Derfor bliver det kun i uddrag.

I beretningen bruger Crandal udtryk som automanden (Kjeld Høj), manufakturhandleren (Aage Jacobsen), formanden (Christian Rødbroe), bestyreren (Willy Ryming) og chauffør A (som jeg ikke véd hvem var). Crandal skriver blandt andet:

»Torsdag Morgen den 23/6 1942 begiver Bestyrelsen, suppleret med Willy Ryming, sig af sted, i 'Gengas-Bil' med Chauffør A ved Rattet, til Hobro, Nørager og Rindum. Vel ankomsten til Nørager besaa man en saakaldt Klapsejler af 'Lykkegaard's Fabrikat. Men som det altid sker, naar man skal se

paa Vindmøller, var Vejret praktisk talt vindstille. Vindmotoren gjorde dog ikke noget særligt Indtryk.«

Herefter nævner Crandal en masse tal og tekniske data og konkluderer, at stemningen hos de yngste bestyrelsesmedlemmer afgjort var imod at erhverve en sådan mølle, mens formanden var mere stemt derfor. Crandal mente nu, det mere var formandens økonomiske sans, der spillede ind, fordi klapsejleren var betydelig billigere end en aeromotor. Man skulle videre til Hobro, og Crandal skriver:

»Vel ankommen til Hobro besaa man med megen Interesse en endnu ufærdig Autosynkron-Omformer og paahørte med anspændte Ansigter et foredrag om en saadan. Det maa antages at være gaaet glat gennem de respektive Hjerner uden at efterlade nævneværdige Krusninger noget Sted. Heldigvis var Elværkets Ingeniør og Willy Ryming til Stede, og de vidste mere om de yderst indviklede elektriske Problemer. Trist var det at se et par store standsede Dieselmotorer, der af gode Grunde var sat ud af Drift.«

Efter at have afsløret, hvor meget formanden og manufakturhandleren havde spist, fortsætter Crandal beretningen:

»Chauffør A, der med Interesse havde set de forskellige Anlæg, syntes ikke rigtig i Form, hvorfor Autohandleren overtog Rattet, og efter nogle Begyndervanskeligheder gik det strygende ad Herning til. Her indtoges en Forfriskning, og Chauffør A ønskede Bestyrelsen 'Velbekomme' og trakteredes med en Sodavand. Man fortsatte nu paa Vej til Ringkjøbing, men kort før Ankomsten eksploderede en Bagring. Det viste sig nu, at Chauffør A ikke var nogen Heksemester til at skifte Hjul, men mere fremførte sig med sit Sprog og bistre Udseende. Det gik dog godt til Ringkjøbing, hvor F.L. Smiths Repræsentant ventede og førte Bestyrelsen hen til den nærliggende Aeromotor af F.L.S. Fabrikat. Her var der selvfølgelig ogsaa Vindstille. Bestyrelsen saa dog Propellerne køre rundt, men Elektricitet blev der ikke lavet noget af.«

Herefter skriver Crandal en masse flere tekniske data.

»Det elektriske Anlæg blev kun beset i 24 Meters Højde af Bestyreren (Ryming) og Jernstøberen (Jørgensen), idet den øvrige Bestyrelse betakkede sig for at vove sig ud i det Uvisse i de største Højder. Bestyrelsen var dog 'in Pleno' forsamlet paa en Platform et Stykke oppe paa Møllen, men et enkelt Medlem holdt saa fast paa Gelænderet, at han snart maatte gaa ned igen. Man begav sig nu til Ringkjøbing igen, hvor man indtog en

Aeromøllen bag Borups Allé i vinter-modlys.

Middag, betalt af F.L.S. og kørte derefter ad Hjemmet til. Stemningen var nu gaaet over til en F.L.S. Aeromotor, og selv Formanden var nu mere velvilligt stemt mod denne. Nu gik det vel, til man naaede Oddesundbroen. Her indtraadte et nyt Uheld, idet den anden Bagring eksploderede. Chauffør A var ved at stejle, da det viste sig, at en Hjul kapsel var faldet af undervejs, og først efter at Formanden havde talt strengt til ham, indvilgede han i at skifte Hjul, afbrudt af lange Véklager over sin tabte Hjul kapsel. Distraheret af disse Véer bemærker Chauffør A ikke, at Vognen, efter at den var hævet noget op, gled tilbage og ødelagde Donkraften, saa den hverken kunne skrues op eller ned. Muligheden for at faa det nye Hjul paa nødvendigjorde,

at Luften blev lukket ud, og det lykkedes A at faa Ventilen paa Hjulet delvis ødelagt. Udsigten til at komme videre var ved at svinde ind til Intet, og Formanden svingede betydeligt med Armene og brugte et energisk Sprog, mens Næstformanden og Manufakturhandleren sad i Grøften med blaaligt Skær i Ansigtterne. Efter nogle enerverende Minutter lykkedes det Automanden at samle Ventilen og fastskruer Hjulet. Dette Arbejde var som en Kirurg værdig. Chauffør A begyndte nu at pumpe Hjulet, men efter fem Slag gik Pumpen itu, og alt Haab syntes da at være udslukket. Virkningen af dette nye Slag paa Bestyrelsen maa tænkes, men kan ikke beskrives. Det begyndte at regne. Takket være energisk Arbejde lykkedes det atter at faa Pumpen til at virke, og efter at alt, til Bestyrelsens store Lettelse, igen syntes at være o.k., bestemte Formanden, at Hastigheden videre kun maatte foregaa med højest 40 Km i Timen, og Chauffør A fik derefter Lov at køre. Faa Kilometer fremme skete der atter det Uheld, at der var gaaet Ild i Sækkene, der indeholdt Træet til Gasgeneratoren paa Bilen. Hurtigheden, hvormed den samlede Bestyrelse, trods sine betydelige Benlængder, kom ud, var meget stor, og Redningsarbejdet kunne iværksættes. Dette hindredes meget paa Grund af Vandmangel. Selv Bestyrerens indtrængende Opfordring om at præstere Vand kunne desværre ikke efterkommes af Bestyrelsen. Det lykkedes dog at slukke Branden, og Skaden indskrænkede sig til et Stk. brændt Sæk og en anden meget hullet. Atter gik det videre, og præcis Kl. tolv Nat ankom man til Thisted, hvor en Forfriskning (Hof) stærkt tiltrængt indtoges. Uden videre Uheld naaedes Fjerritslev Kl. et en Halv om Natten, Onsdag den 24/6 1942, efter en bevæget Dag.«

Det var et uddrag af Crandals særdeles beskrivende rapport om en meget turbulent dag – og sankthansaften! – der således var præget af krigssituationen. Det er tydeligt, at lægen var stærkt engageret i sagen og interesserede sig indgående for det tekniske.

Crandal engagerede sig også meget i modstandsbevægelsen. Da tyskerne i august 1943 jagtede det danske politi, skjulte Crandal daværende politimester Bach. Det var noget af et vove-mod.

Under opførelsen af den nye elmølle skete der et enkelt alvorligt uheld. En arbejdsmand fra Brønderslev faldt ned fra 15 meters højde, fordi en jernstang, hvortil manden var fæstnet, knækkede. Han blev indlagt på Fjerritslev Sygehus, men slap uden alvorlige kvæstelser.

Fjerritslevs og Han Herreds vartegn – den stolte og stoute hane – hejses på plads på toppen af den nedlagte elmølle i foråret 1984.

Møllen blev indviet i juni 1943 og snurrede i mange år. Prisen for møllen og omformeren var cirka 160.000 kroner, hvilket efter datidens forhold var mange penge. Men det viste sig at være en god investering.

Efter nogle år brændte dynamoen sammen. Den blev dog repareret, og der gik igen nogle år, før dynamoen brændte sammen på ny. Derefter vedtog man ikke at reparere den mere, og vingerne blev afmonteret af sikkerhedshensyn.

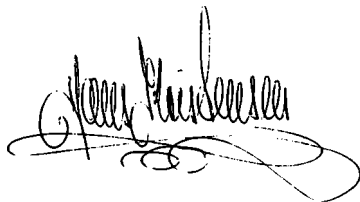
I september 1974 købte håndværker- og borgerforeningen møllen af elforsyningen for den formidable sum af én krone. Men der skulle gå 10 år, før man fik etableret det nuværende vartegn – byens og Han Herreds stolte hane – der blev indviet 8. maj 1984. Det er en helt anden historie.

Hans Brøndbørner Kristensen skrev følgende digt ved indvielsen, og det fortæller faktisk alt om den begivenhed:

Vi sætter pris på hanen (handelsudvalgets nye slogan)

Hævet himmelhøjt i sky
smukt vor hane knejser,
som symbolet for vor by
stolt den kammen rejser.
Møllens gamle fundament
skal nu hanen bære,
det, som før var lidt bevendt,
kommer nu til ære.
Hanens fødsel tog sin tid,
mange rev i skægget,
flere rimede med vid,
før den sprængte ægget.
Han er gjort af rustfri stål
og vil sent forfalde,
det var komitéens mål
for at glæde alle.
Ved den stride vestenvind
stout han sig nu bryster,
han er ingen frossenpind
og står ej og ryster.
Når han får belysning på
i de mørke timer,
kan han hele døgnet stå,
uden han besvimer.
Storkommunens kapital
har han ej fortæret,
og den høje piedestal
fik han jo foræret.
H&B idéen fik
og har investeret,
der lidt ekstra renter gik,
før han var monteret.
Svaneborg nok tænkte sit,
og – måske beregnet –
hanen kom i miskredit,
før han blev designet.
Sådan det dog ikke gik,
han har træk så kønne,
faktisk er han meget chik
og vil kun forskønne.

Det blir let at pleje ham,
han skal blot poleres,
han skal ej med hanekam
redes og friseres.
Nu skal Brovst nok ha' debat
til den næste skrøne,
og med en forøget skat
får de nok en høne.
Når hver borger i vor stad
ligger lunt i kanen,
kan de ligge tryk og glad,
for nu våger hanen.
Og når så vi stander op
og har gnedet øjet,
er han immer væk på job,
frisk og velfornøjet.
Han vil dagligt få visit
af sin slægt med vinger,
her måske de også tit
deres offer bringer.
Skidt med det – vor kære kok
er jo vejrbestandig,
og det lille ekstra chok
vil han tage mandig.
Han vil gøre haneben
til hver gæst, der kommer,
og turistens øjsten
blir han nok til sommer.
Oh, hvor er han flot og køn,
skønt han ikke galer.
Når han skal på efterløn,
hvem mon så betaler?
Et til lykke siger vi,
faktisk til hinanden,
vi er nemlig folkelig,
os fra handelsstanden.

A/S Tranum Plantage fylder 100 år

Af Bent Rolighed

*Bent Rolighed,
født 1927 i Klim.*

*Læreruddannet på Den
Frie Lærerskole i Kertem-
minde 1949.*

*Lærer på Fyn og i Himmer-
land til 1969, Han Herre-
ders Ungdomsskole 1969-
78, Klim Friskole, hvor han
selv gik som barn, 1978-
87. Har redigeret og delvis
skrevet »En fri menighed –
Klim Valgmenighed 1883-
1983« og »Fortællingen om
en fri skole – Klim Friskole
1872-1997« foruden tal-
rige lokalhistoriske artikler.
Illustrator til bl.a. Han
Herred Sangbogen og bøger
af faderen, Jens Rolighed.*

Den stiftende generalforsamling i Tranum Aktieplantage fandt sted 14. juni 1902, og det forestående 100-års jubilæum giver anledning til at fremdrage minder fra den første tid og tilføje beretninger om udviklingen frem til vore dage.

Gennem århundreder var det gået sådan, at egnen var blevet fattig på skove. Man havde fældet træer uden at plante nye, og derved blev landet lagt åbent for sandet, når det i stormvejr kom flygende ind fra stranden.

Et sagn fra Tranum fortæller om et sogn, der forsvandt under sandet: Ude mod nord, helt ude ved havet, ligger Egvands Bakker – i gamle dage blev de kaldt Egevangs Bakker. Det navn kommer af, at engang lå der på det sted et sogn, som hed Egevang Sogn, men under de voldsomme sandstorme blev hele området dækket af flyvesandsbjerge. Chr. Madsen Jensen* beretter: »Gamle Erik og min mor vidste at fortælle, at også kirken blev begravet i sandmasserne, og Gamle Erik sagde endvidere, at beskrivelsen om Egevang Sogns undergang var gemt i eller under alteret i Tranum Kirke.«

Fra Lerup og Tranum berettes, at halvdelen af de dyrkede områder var ødelagt af sand. Men bemærkelsesværdigt er det, at i Tranum Sogn havde man så tidligt som i 1760 forsøgt at dæmme op for ødelæggelserne ved at rejse risgærder i sandmilerne ved »Gærbakkerne«. Flere hundrede meter langt flethejn blev opstillet i rækker med tang mellem, og herom har Johan Skjoldborg fortalt nærmere i »Et minde«.

Disse foranstaltninger blev kun en midlertidig løsning, der fik en mere effektiv udformning, da beplantning af klitterne med hjælme og marehalm blev sat i gang. Disse hårdføre vegetationers vidt krybende, underjordiske stængler skulle senere vise sig at være den vigtigste plante til flyvesandets dæmpning.

Men forsøget i 1760 viser, at man også dengang i Tranum kunne tage initiativ til løsning af et problem.

Endnu skulle der gå lang tid, før skove kunne plantes, men

* Chr. Madsen Jensen (1857-1918) var A/S Tranum Plantages første formand.

Under krigen 1864 var Enrico Dalgas som officer indkvarteret på Aalegaard. Han opmuntrede folk i Han Herred til at anlægge plantager, og Det Danske Hedeselskab, som han ledede fra 1866, var en værdifuld støtte i det arbejde. (Maleri af A. Jerndorff, Frederiksborg Slot).

fremsynede mænd havde visioner. 100 år senere – i 1860 – kunne man i »Illustreret Tidende« læse en sang om Jylland, skrevet af digteren H.C. Andersen under hans rejse i Nordjylland året før.

Da han sad i postvognen fra Silkeborg til Holstebro, måtte han undres over forskellen mellem det frodige, skovrige Østjylland og det golde, flade Vestjylland. Dog glædede han sig over lyngens pragtfulde tæppe, og enkelte steder så han desuden nyligt opdyrkede arealer, der var et resultat af Dalgas' agitation for nye driftsformer. Måske var det netop her, den store digter for sit indre blik så et jysk landskab under forvandling, så han kunne udbryde »Skynd dig! kom, om føje år heden som en kornmark står.« Og videre kunne han forudse, hvordan en ny tid ville bringe frugtbarhed og velstand. Jernbanen ville også komme til disse egne, og skove ville brede sig:

Mellem rige bøndergårde
snart dampdragen flyve vil;
hvor nu Loke sine hjerde
drive,* skove vokse til.

Disse tanker nedskrevet under rejsen blev senere til den prægtige sang »Jylland mellem tvende have« (Han Herred Sangbogen nr. 24).

I øvrigt gæstede H.C. Andersen ikke Han Herred på sin rejse. Da han nåede til Lemvig, gik han om bord i et dampskib, der ad Limfjorden bragte ham til Aalborg, men utvivlsomt har det glædet ham at betragte landsdelen fra fjordsiden.

Men fire år senere – i 1864 – kom Dalgas til egnen, og det skulle få stor betydning.

Efter det ulykkelige tilbagetog fra Dannevirke blev ingeniør-officer Enrico Mylius Dalgas af hærledelsen kommanderet nordpå med sine soldater. Han skulle forsikne Skive by, så den kunne forsvares under et eventuelt angreb. Senere blev der opgaver nordenfjords. Der skulle arbejdes med et projekt ved Aggersund, og tilfældigvis blev Dalgas indlogeret hos godsejer Bartholomæus Hasselbalch på Aalegaard ved Fjerritslev.

Dalgas' store interesse var at opdyrke hederne og plante skov, hvor det var muligt; det anså han for en hovedbetingelse for landbrugets udvikling. Han var en meget tillidsvækkende per-

* Om luftens flimrende bevægelse på en varm forårsdag kunne man i gammel tid sige, at det er Loke, der driver sine får.

Tranum Forsamlingshus, som 14. november 1997 havde eksisteret i 100 år.

sonlighed, og han forstod i usædvanlig grad at vinde folk for sine idéer. Når han færdedes i Han Herred, så han, at her bogstaveligt talt var grobund for hans planer, og hans begejstring og energi førte i første omgang til, at Hasselbalch lod plante træer omkring Aalegaard, en begyndelse, der senere skulle blive til Tingskoven.

Efterhånden bredte interessen for plantning sig. Det kunne begynde i det små med plantning af træer, der i løbet af få år gav læ omkring huse og gårde og dermed bedre kår for folk og fæ. Måske var det på den tid, der opstod en talemåde sålydende:

Hvor ploven ej kan gå,
og leen ej kan slå,
der bør et træ at stå.

I 1884 gik et større projekt i gang ved Svinkløv, hvor der ud mod kysten i et på sine steder meget bakket område blev anlagt Svinkløv Klitplantage, der efterhånden dækkede et areal på cirka 657 hektar.

Nu kunne man heller ikke vente længere i Tranum. Her havde man gennem mange år stået sammen om en god og sund udvikling af by og egn. I Tranum by lå fra gammel tid kirken, og engang i 1830'erne blev der samme sted bygget skole for børn fra Bratbjerg og Tranum. Andelstanken tog man til sig med begejstring, da den tid kom. Mejeriet Tranhøj blev taget i brug 1888 – og det var kun seks år efter, at Danmarks første

Aar 1902 den 4. Marts var Beboerne i Tranum og
tildels Brovst Sogne sammenkaldt til et Møde i
Tranum Samlingshus, angaaende at faa et Areal
beplantet i Tranum Sogn, alle vare af den
Meening at der burde gøres noget i den Retning
og at det kun kunde ske paa én Maade nemlig
ved Dannelsen af et Aktieselskab, der blev mediet
at Udvalgt til at arbejde videre paa Sagen
som kom til at bestaa af følgende 5 Medlemmer
Christen Pedersen Aldersnaab - (B. Naab) - Christen Nielsen
Tranum et Sportstjener, Ludvig Hansen Garusted, Niels
Andersson Tranum, Anders Christian Nielsen Bakke
Udvalget søgte nu at faa forsvare Aktier ligesom
som uendelig, og at sikre sig Jordarealer til bejds
indvord Aktier, som foreskattedes et nyt Møde
afholdt, hvor Skriveren Hægevik kom tilstede
og gav Oplysninger og Vejledning, følgende vedtoges
1/ at udgive videre for Sagen, gjenvalgte
det ved forrige Møde udsatte Udvalg. 2/ at
Hvor der kom uendelig til at gøre ind paa 1/ at
skulle flere Aktier 2/ at indarbejde et
Udkast til disse 3/ at forhandle med
Køberne om Erhvervelsen af Plantearealer
- eller ialedes at de ved en Kommission
Generalforhandling kan approberes eller forket
- Med af denne 4/ Formanden for Sogneraadet
som var tilstede, gik sig at forebringe for
Sogneraadet om Aktieselskabet af Tranum
kan købe Tranum Skole Skole, cirka 80
P. Land med at betalingen erlagges i Aktier
5/ foresaet at dette Skole kan finde Sted, for
- vortis Plantearealer gaa begyndt paa denne Side

mejeri blev sat i gang i Hjedding ved Varde. En brugsforening blev i 1893 bygget over for mejeriet, og i 1897 opførtes et forsamlingshus i Tranum.

Det forsamlingshus fik også stor betydning. Her kunne man samles til fest, og man mødtes samme sted, når et vigtigt emne skulle drøftes. Se blot de første linjer i A/S Tranum Plantages forhandlingsprotokol:

»Aar 1902 den 4. Marts var Beboerne i Tranum og tildels Brovst Sogne sammenkaldt til et Møde i Tranum Samlingshus angaaende at faa et Areal beplantet i Tranum Sogn. Alle var af den Mening, at der burde gøres noget i den Retning og at det kunde ske paa én Maade nemlig ved Dannelsen af et Aktiesel-

Første side af Love for A/S Tranum Plantage 1902. 25 år senere blev lovene revideret, og én af paragrafferne kom til at lyde således: "Enhver aktionær har én stemme uden hensyn til, hvor mange aktier han ejer."

skab. Der blev nedsat et Udvalg til at arbejde videre med Sagen, som kom til at bestaa af følgende 5 Medlemmer:

Christen Pedersen, Aldershaab (Brovst)
 Christen Madsen Jensen, Nr. Bratbjerg
 Ludvig Hansen, Jarmsted
 Mejerist Andersen, Tranum
 Anders Christian Nielsen, Bækken.«

De fem mænd søgte nu at få tegnet så mange aktier som muligt. De henvendte sig til egnens sparekasser, til velstående personer, men også til mindrebemidlede folk, og her var der den ordning, at aktiebeløbet, der som regel var 40 kroner, kunne afdrages med 1/10 årligt eventuelt gennem køberens personlige arbejde.

Udvalget lavede også et udkast til love og gik i forhandling med lodsejere, der var villige til at sælge et areal til plantagen, og her stiledede man efter en ordning, hvor jorden kunne betales med aktier. Herunder kan det nævnes, at udvalget tog kontakt med sognerådsformanden med henblik på at erhverve Tranum Skoles klitlod, et areal på cirka 70 tønder land, og denne handel var snart en realitet.

Der var en skovrider Hequet, som var dem en god hjælper,

§ 1.
 Aktiefelskabets Formaal er at tilplante et Areal i Tranum Sogn, Øster Havn-Herred, Hjørring Amt.

§ 2.
 Dette Areal skal tilplantes efter en af det danske Høvedelskab godkendt Plantningsplan og under dettes Tilfyn, hvilket Tilfyn indtil videre forrentes gratis. Egeledes forrentes til Plantningens Fremme et aarligt Tilskud fra Statskassen.

§ 3.
 Aktiens Størrelse sættes til 40 Kr., som indbetales med $\frac{1}{10}$ aarlig, første Gang inden 1. September 1902. De følgende Aar betragtes Bidraget den 1. Marts og 1. September, hver Gang med $\frac{1}{10}$. Indtil en Aktie er fuldt udbetalt, forbliver Aktiebrevet i Aktiefelskabets Værg, hvormod Aktiens Ejer erholder et Interimsbevis derfor, hvorpaa der forrentes for de aarlige Udbyg, der portofrit indsendes til Felskabets formand. Saafrønt en Udbetaling ikke er præsteret til den fastsatte Tid, kan Bestyrelsen for Aktiefelskabet lade vedkommende Aktie faldbyde, saaledes at den eventuelle Køber er forpligtet til straks at udbetale den resterende Del af Aktiebeløbet, samt eventuelt en Købsum, som — med Fradrag af Salgsudgifter og andre Omkostninger — udbetales til den tidligere Ejer; iøvrigt er Aktiefelskabet berettiget til at søge sin Ret paa anden lovlig Maade, og i Sagsmaalsskikkelse er indlagde pligtig til at møde ved forligskommissionen for Hjørring Amts 9. forligs-Hædes, samt ved Havn-Herredernes ordinære Ret, uden Hensyn til hans personlige Væretning.

§ 4.
 Enhver Aktionær er i Forhold til sit tegneede Aktiebeløb, Medejers af Plantagen og delagtig i det Udbytte, som til enhver Tid maatte indvindes.

§ 5.
 Enhver Aktiehave er berettiget til at sælge sine Aktier, naar saavel Sælger som Køber, begge med Navns Underskrift, underrette Bestyrelsen om Salget. Indtil dette er sket, er den tidligere Aktiehave forpligtet overfor Aktiefelskabet. Aktiehaveene ere berettigede til at stemme skriftligt ved Generalforsamlingen, naar den indsendte Stemmeeddel tydelig udtaler sig om Spørgs-

Gårdejer Chr. Madsen Jensen (1857-1918), Bratbjerg Nørregaard, var sognerådsformand i Tranum. Han var i besiddelse af en omfattende lokalhistorisk viden, som med hans sirlige håndskrift nu er opbevaret i "Sogn og Slægt 1752-1918". Han fik stor betydning for Aktieplantagen, hvor han var med i det første udvalg, dannet 1902. Han blev derefter formand for bestyrelsen, en post, han varetog på bedste vis til sin død 17. november 1918.

idet han gik i forhandling med en landinspektør om udarbejdelse af et kort omfattende alle de lodder, der i tidens løb kunne blive tale om at indlemme i plantagens område.

14. juni 1902 holdtes den stiftende generalforsamling, og alle aktionærerne var inviteret. Her kunne formanden for den foreløbige bestyrelse meddele, at der til dags dato var tegnet aktier for cirka 6.800 kroner, og da bestemmelsen var, at når der var tegnet 5.000 kroner, skulle selskabet startes – så nu var tiden inde.

Derefter fremlagde bestyrelsen et udkast til Love for Aktieselskabet Tranum Plantage, og disse blev vedtaget.

Et sammendrag følger her: Aktieselskabets formål er at tilplante et areal i Tranum Sogn. – Tilplantningen skal ske efter en plan, der er godkendt af Det Danske Hedeselskab. – Enhver aktionær er i forhold til sit tegnede aktieløb medejer af plantagen og delagtig i det udbytte, som til enhver tid måtte indvindes. – Aktieselskabets anliggender varetages af en bestyrelse på syv medlemmer, hvoraf mindst fire skal være fra Tranum Sogn. – Aktieselskabet påtager sig fredskovforpligtelser, efterhånden som statstilskud ydes dertil. – Når plantningsarbejdet er udført, vedligeholdes plantningen og gøres frugtbringende efter de regler, der gælder for fredskove. – Lovene skal være trykt, så at hver andelshaver kan få et eksemplar af disse.

Efter at lovene var vedtaget, var der valg af bestyrelse med følgende resultat:

Christen Pedersen, Aldershaab, Brovst
Hane-Schmidt, Bratskov
Søren Møller, Klithuse
Søren Chr. Jensen, Melkær
Anders Chr. Nielsen, Bækken
Anders P. Jørgensen, Tranum Enge
Christen Madsen Jensen, Nr. Bratbjerg.

Et af navnene er usædvanligt. Det er personen også. Det er Hane-Schmidt, godsejeren på Bratskov. Han har altså ønsket at være med i dette betydningsfulde udviklingsarbejde for egnen. I øvrigt var det gået sådan mange steder, at godsejeren – den tidligere herremand, der i forgangne tider var bondens plage – nu blev hans medhjælper, rådgiver og vejleder.

Det sidste navn, Christen Madsen Jensen, er også værd at lægge mærke til. Han var bestyrelsens formand, og det var ham, der i pionértiden var den dynamiske leder, og sådan fortsatte

Aktie Nr. 263

Tranum Plantage

for

40 Kroner dansk.

I Henhold til Lovene for Aktieselskabet Tranum Plantage, vedtagne den 14. Juni 1902, udstedes herved denne Aktie til

Louis Tranum Sognskommune

for det Beløb fyrretyve Kroner, i Forhold til hvilken Sum den bliver andelsberettiget i Aktieselskabets Ejendomme.

Denne Aktie kan ikke transporteres til Ihænde-haver. Transport paa Navn skal være noteret i Selskabets Bøger forinden, den er gyldig.

Bestyrelsen for Tranum Plantage, den 5 Oktbr 1903

W. Nielsen
Formand.

W. J. Hansen

W. J. Hansen

Anders Peter Jørgensen

Aktie nr. 263.

han til sin død i 1918. Og hans barnebarn Gunnar Nielsen har siden 1977 været selskabets energiske formand.

Af vedtægterne fremgår det, at bestyrelsen havde nær kontakt til Det Danske Hedeselskab. Det var stiftet allerede i 1866 med E.M. Dalgas som leder. Her var der mulighed for ved statens hjælp at få økonomisk støtte, og selskabet gav gerne gode oplysninger om indhentede erfaringer vedrørende skovplantning. Blandt andet havde man fået kendskab til, at bjergfyrrer, der stammede fra Mellemeuropas bjergegne, fint kunne klare sig i det danske klima. Den kunne vokse på de allerdårligste arealer, på heder eller i klitter, så der var ingen tvivl om, at den også ville kunne trives i Tranum Plantage. Den kunne plantes i ren kul-

Udsnit af generalstabskort fra begyndelsen af 1900-tallet.

© Kort- og Matrikelstyrelsen (A.177-00).

Tinggaard og Andebjerg er markeret som plantager, Aktieplantagen som opvækst, og Tranum Klitplantage er endnu ikke på kortet.

tur, men som gavltræ var den ikke meget værd. Så fik Dalgas den idé at plante skiftevis bjergfyr og rødgran i rækkerne, og det var lige sagen.

Bjergfyren voksede op, den blev kun et kroget og grenet lille træ; men den blev ikke standset i sin vækst af lyngen – tværtimod, når den voksede op og dækkede jorden, kvaltes lyngen. Og der viste sig endnu en gevinst, rødgranen, der gav forholdsvis godt gavltræ, groede villigt til vejrs i læ af bjergfyren, fordi dette træ – ligesom ærter og lucerne – har den evne at kunne danne kvælstof i jorden, og det kom så rødgranen til gode.

Det er da også betegnende for den viden, at bjergfyr og gran var de første sorter, der blev plantet i aktieplantagen.

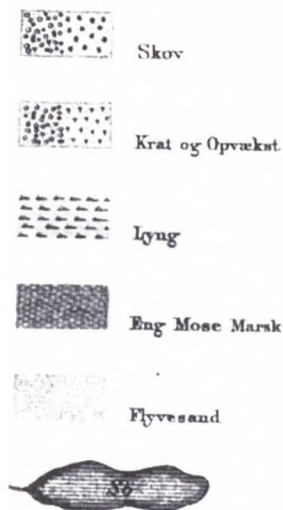
Fredskov er også nævnt i ovenstående love, og herved forstår man skove, der beskyttes mod rydning, kreaturgræsning m.m., og på hvis arealer der altid skal være skov.

Efter en gammel lov fra 1805 om skove havde regeringen besluttet, at de sidste rester af skov skulle beskyttes, og derefter begyndte staten at plante nye skove og at give tilskud til private jordejeres skovplantning, mod at ejerne forpligtede sig til per-

manent skovdrift på arealerne. Og det var det, man kaldte fredskovspligt.

I loven, der blev revideret i 1989, hedder det blandt andet, at formålet er at sikre skov i Danmark med de deraf følgende samfundsværdier: træ til industri, miljøvenligt brændstof, landskabelig skønhed, levested for dyr og planter og muligheder for befolkningens friluftsliv. Det indskræpes her også i bestemmelserne, at fredskove skal holdes bevokset med træer, som danner eller inden for et rimeligt tidsrum vil danne sluttet skov af højstammede træer.

Efter den stiftende generalforsamling samledes bestyrelsen 30. juli 1902 for at se på det resultat, der nu var nået. Cirka 300 tønder land var der til rådighed, og afregningen med lodsejerne skulle ordnes således:

Kronborgs lod:	70 tønder land à 33 kr. at udbetale med 43 aktier og 600 kr.
Møller Madsens lod:	30 tønder land à 30 kr. at udbetale med 22 aktier og 600 kr.
Skoleloden:	70 tønder land à 33 kr. at udbetale med 58 aktier og 600 kr.
Tre mænd i Bratbjerg:	140 tønder land à 25 kr. at udbetale med 88 aktier og 600 kr.

Senere forhandlede man om, hvor der skulle begyndes med plantningen, og her faldt valget på den nyerhvervede skolelod. Ikke hele arealet, men som en begyndelse 10 tønder land af vestsiden – så ville der vel blive lagt en dæmper på den stride vestenvind.

Plantør Jensen fra Tinggaarden gav tilbud på det stykke arbejde, og i slutsedlen hedder det blandt andet: Pløjning og hullergravning skal være 12 tommer dybe, 2 plovfurer brede og 4 tommer skjold i tykkelsen. Hullerne til bjergfyrrer 12x12 tommer. Overslaget er 3.500 planter pr. tdr. land, og for plantning 5 kr. pr. tdr. land, pløjningen af riller 15 kr. pr. tdr. land, der plantes 1.000 hvidgran à 7 kr. pr. 1.000 og 2.000 bjergfyrrer à 4 kr. pr. 1.000 i alt 37 kr. pr. tdr. land. Sluttelig tilføjes, at plantør Jensen er ansvarlig for kulturens udførelse, og at betalingen erlægges, efterhånden som arbejdet skrider frem.

Der er tilsyneladende ingen steder gjort optegnelser om arbejdets forløb, dengang de første træer blev plantet. Måske gik det til som her beskrevet:

En forårsmorgen i 1903 var der samlet nogle mænd på det

På et højedrag i den sydlige del af plantagen er 1992 rejst en mindesten med navnene på de personer, der valgtes til den første bestyrelse. Over teksten endvidere selskabets logo: en fyrrekogle – symbolet på vækst, et frø, der skal skabe fornyet grokraft.

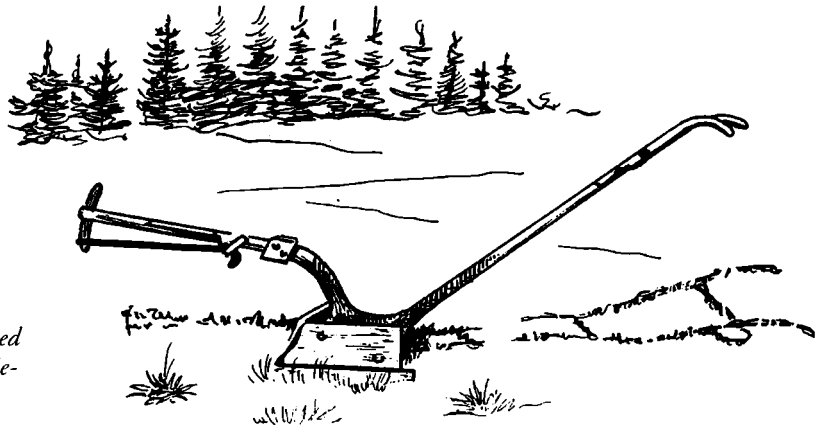
areal, man fra gammel tid kaldte Degnelodden. Der var ingen af dem, der hørte havets evindelige susen eller lærkernes sang fra oven, for det var en ganske særlig dag. Det var den dag, det store arbejde med plantningen skulle sættes i gang.

Et godt stykke ude på marken pløjede allerede Anders Christian med sine to gule nordbagger den første fure. »Han er ikke så ringe til at pløje lige,« fastslog Kræn Madsen, efter at han en kort stund med kendermine havde kigget på plovfurens retning.

Så fortsatte han sit arbejde med at aflæsse bundter med små bjergfyr, der midlertidig blev dækket med tomme sække, så de ikke skulle tage skade af solen. Langt ude på marken så de Anders Christian vende ploven og komme tilbage. Grønsværen eller skjoldet, som nogle kaldte det, blev nu lagt ud til den modsatte side. Herved var der dannet en bred rille, der til begge sider var skærmet af den oppløjede jord, så blæsten ikke skulle skade de små, nye planter.

Da de to første furer således var pløjet, lød det fra plantør Jensen: »Nu skal vi i gang med spaderne! Søren, lad mig lige låne din!« Så gravede han i plantefuren et firkantet hul, idet han forklarede: »Det skal være 12 tommer bredt, og 12 tommer dybt, altså godt og vel et spadestik.« Imens var hullet gravet. »Tag du nu fat, Søren, du kan måle med spadeskæftet, hvor det næste hul skal være.« Og snart var Søren og andre mænd i gang med at grave plantehuller. Der var en god stemning, og alle syntes, at det var godt at være med, og nu kunne man da endelig se, at det blev til noget, det, man havde talt så meget om sidste forår.

Kræn Madsen og plantøren stod for selve plantningen. Plantøren viste, hvordan de små bjergfyr blev sat i plantehullet, hvordan jorden lidt efter lidt blev lagt ned omkring rødderne for til sidst at blive trådt fast omkring det lille træ. De arbejdede støt

Ploven der blev anvendt ved den første plantning i aktieplantagen, tegnet af Bent Rolighed.

og hurtigt, og inden længe kunne de ranke ryggen og se tilbage på den første række træer.

Og da mændene havde arbejdet i nogle timer, blev der kaldt sammen til et lille hvil. Tejnerne og madposerne, som deres koner havde forsynet med smørrebrød, kom frem, også flaskerne med saftvand eller øl dukkede op, og snart gik snakken livligt. Én havde en stor flaske hvidtøl med, og den kostede dengang ni øre; en yngre mand sad med en bajer i hånden, og en anden spurgte, hvad han havde givet for den. »Tretten øre,« blev der svaret. »Hu-ha!« råbte manden med hvidtøllen, »det er da hel' towle at smide så mange penge ud til den slags!«

Siden faldt snakken på den opgave, de nu var gået i lag med. »Det er skønt at få noget til at gro,« sagde Peter, »engang er der måske en hel skov her, hvor vi nu sidder!« – »Ja, bare det nu vil gro,« sagde Anders, »nogen steder er jorden meget ringe, så det kan godt ske, at mange af dem går ud.« – »Ja, men hør nu her,« sagde Kræn Madsen, »hvis nogle træer går ud, så må vi plante nogle andre i stedet. Og går halvdelen ud, må vi plante efter. Der er ikke andet at gøre! Og til sidst kommer de jo til at stå der, for hvor der er en vilje, er der også en vej!«

Det kunne ses, at der var en vilje, da mændene igen tog fat. Og det var en god dag, der senere blev husket af alle, der oplevede den.

Ploven, der blev brugt ved den første plantning, er sikkert for længst blevet skrottet, men på egnsmuseet i Fjerritslev opbevares en meget primitiv jernplov fra nogenlunde samme periode, idet den har været brugt, da Tingskoven blev anlagt i 1872. Med den blev der pløjet plantefurer i lyngheden, hvori man senere plantede bjærgfyr og rødgraner efter Hedeselskabets forskrifter.

Det var bestyreren på Tinggaard, Jens Christian Andersen,

der brugte ploven. Den blev trukket af en hest og en stud, og på ploven var der plads til en flagermuslygte, så Jens Chr. Andersen kunne fortsætte sit arbejde efter mørkets frembrud.

Da skovrider E. Laumann Jørgensen for nogle år siden overdrog ploven til museet, medfulgte en sølvplade med følgende indskrift: »Jens Chr. Andersen pløjede med denne plov i 12 $\frac{1}{2}$ år med største troskab, samvittighedsfuldhed og dygtighed næsten hele arealet til Tinggaardens plantage.«

Sådan en karakter kunne man møde hos de første pionérer, da plantagerne blev anlagt.

Da plantningen i Tranum var tilendebragt, ville man gerne sikre sig, at de nye træer fik en god opvækst, og her var et vist opsyn ønskeligt. På en del af skoleloddet, som endnu ikke var tilplantet, var der et brugbart græsningsareal, hvor kreaturer kunne sættes i tøj, som det brugtes dengang. En bruger af arealet kunne som vederlag holde opsyn med de nye planter. Herom blev der truffet en aftale, hvor det blandt andet omhyggeligt noteres: »... jeg er ansvarlig for, at planterne ikke beskadiges af de tøjrede dyr. Hvis sådant sker, er jeg villig til at erstatte skaden. Løsgående dyr, som kommer på ejendommen, skal optages og vedkommende ejer bøde efter loven. De indkomne penge deles i to dele, således at den ene del tilfalder aktieselskabet, den anden tilfalder opsynsmanden. – Andreas Nikolai Sørensen. Opsynsmand.«

Men ikke kun løsgående husdyr kunne forvolde skade. Var det en hård vinter, kunne det ske, at sultne harer kom ind på området og forgreb sig på bark og nye skud, så de små træer blev hæmmet i deres vækst.

Det blev derfor nødvendigt at holde disse dyrs antal nede på et rimeligt niveau, og her kom jægerne ind i billedet. Under 12. september 1903 kan læses: Det vedtoges at bekendtgøre i Aalborg Amtstidende, at jagten aflyses på aktieselskabets arealer. Og lidt længere nede i protokollen: Jagtretten bortlejes til mejerist Andersen og plantør Jakobsen for 20 kr. om året.

Denne post, der set med nutidens øjne synes ubetydelig, skulle med årene blive en ikke helt uvæsentlig indtægtskilde.

Nævnte plantør Jakobsen, der her udgør halvdelen af jagtselskabet, omtales dog især i en anden betydning. Sagen var, at i nogen tid var der arbejdet med planer om at købe en ejendom i Klithuse og dér oprette planteskole og plantørbolig, men forhandlingerne faldt ud til fordel for en anden løsning. Man valgte at støtte en privat planteskole på stedet, nemlig den, der var ejet af plantør Jakobsen. Han fik derefter »ansvar for plantning

og leverance af gode og kraftige og af bestyrelsen antagelige planter til laveste pris, som ikke overstiger Hedeselskabets priser.«

Når der skulle udarbejdes en oversigt for et kommende års formodede indtægter og udgifter, var skovrider Hequet fra Hedeselskabet som regel til stede med råd og vejledning. Således også 30. januar 1905, da budgettet skulle lægges ved et møde forud for generalforsamlingen.

Indtægterne forventedes at blive 1.800 kroner, og derfor planlagde man følgende arbejde udført i 1905:

Tilplantning af 41 tdr. land	1.400 kr.
Udbetaling til Kronborg	100 kr.
Plantørens løn	50 kr.
Regnskabsførerens løn	30 kr.
Hegnssætning	50 kr.
Andre udgifter	20 kr.
I alt	1.650 kr.

Som det ses, regnede man med – om alt gik vel – at der ville blive 150 kroner i overskud, og det beløb skulle bruges til nyt arbejde det kommende efterår.

23. februar 1906 samledes igen et udvalg af bestyrelsen for at lægge budget. Denne gang var mødet på Bratskov, og efter en forhandling blev resultatet opstillet, her også med angivelse af indtægter.

Indtægt	Beholdning	109 kr.	24 øre
	Statstilskud fra 1905	600 kr.	
	Leje af jagt	20 kr.	
	Ordinær aktiebidrag	760 kr.	
	Restancer	110 kr.	76 øre
	I alt	1.600 kr.	00 øre

Udgift	Til Kronborg	100 kr.
	Tilplantning af 35 tdr. land samt efterplantning	1.210 kr.
	Hegn, veje og brandbælter	70 kr.
	Plantørens løn	50 kr.
	Regnskabsførerens løn	30 kr.
	Skatter	25 kr.
	Andre udgifter såsom bekendtgørelser, fragt, porto, husleje m.m.	15 kr.
	I alt	1.500 kr.

Anders Peter Jensen, Nørre Bratbjerg, var Aktieplantagens formand fra 1919 til sin død 1930.

Januar 1907 blev budgettet lagt med nogenlunde samme poster og med en balance på 1.500 kroner, altså omtrent som de foregående år. Dette år arbejdede man på at give skovarealet en mere praktisk form. Niels Kronborgs hedeled på 72 tønder land blev solgt til Langdal Plantage for 30 kroner pr. tønde land, og i stedet blev tilkøbt Margrethe Larsdatters hedeled nord for Tranum by »langs med den vestre side af Skolelodden«, som det beskrives i protokollen.

Således solgte eller købte selskabet de følgende år flere arealer, dog lod det sig ikke gøre at erhverve den lille Thomasminde Plantage, der var oprettet 1904, og som grænsede op mod Aktieplantagens område. Den eksisterer stadig som et selvstændigt areal, der blandt andet giver plads til Bratbjerg Boldklub.

En bemærkelsesværdig tekst kan læses under datoen 15. november 1920: »Det vedtoges at påbegynde udhugst i plantagen med 2 à 3 mand og længere hen på vinteren med ca. 10 mand. Det overdrages formanden at lede arbejdet og sælge udhugsten, som sættes til fredag i hver uge fra 2 til 4 hver eftermiddag.«

Det er første gang, der er tale om udhugst. Der er i protokollen ikke gjort rede for, hvor stort udbytte denne første skovning indbragte, men det har utvivlsomt været en god periode set ud fra den synsvinkel, at der nu efter mange års ihærdigt arbejde med pløjning og plantning endelig oprandt det tidspunkt, da der også kunne høstes. – Den første ring var sluttet!

Om plantagens udvikling i den følgende tid kan man sige, at nye generationer fortsatte i de spor, som pionéerne havde vist, og de fulgte de vejledninger for træplantning i heder og klitter, som dengang blev anbefalet fra højeste sted.

Jordens bonitet var vel ikke den allerbedste, og trods ihærdig indsats var det kun en mindre del af træproduktionen, der kunne anvendes i den finere træindustri. Og plantagen gav ikke noget større udbytte i form af hugst, hvor almindeligvis hovedparten blev brugt til sekundære formål, som for eksempel lægter, hegnspæle, kasetræ og brænde.

Men plantagen gav med sine cirka 230 hektar læ til Bratbjerg og Tranum, den mildnede luften, så havgusen blev dæmpet, når den som en kold tåge på varme dage fra Vesterhavet rullede ind over kystegnene. Og at plantagen kunne levere brændsel til lokalsamfundet fik i høj grad betydning under anden verdenskrig, da der blev mangel på kul, som var den almindelige varmekilde både i privatboliger og virksomheder som eksempelvis Tranum Mejeri.

Koldt var det i disse vintre. Der kunne være lange frostperioder med meget kølige nætter, hvor temperaturen til tider gik under 30 graders frost. Så var det godt at vide, at der kunne hentes brænde i Aktieplantagen, og i protokollen ses små notitser, der fortæller om situationen: »23. april 1940 bestemtes det at tage 9,00 kr. for kakkelovns핀de pr. kasse-meter.« Og på et tidspunkt anskaffede plantagen en kvashugger, så hvem, der ønskede det, kunne slippe for at hugge sit eget brænde. 25. marts 1941 noteredes: »L.A.B. for Brovst og Omegn anmoder om tilladelse til stødoptagning i plantagen.« Tilladelsen blev givet, så Landsforeningen til Arbejdsløshedens Bekæmpelse kunne få folk i gang med optagning af stød, som er en betegnelse for den del af træet, der bliver tilbage, når det er fældet, og som består af roden og en lille del af stammen.

Senere blev det nødvendigt at rationere, som det ses af følgende notits fra 30. november 1944: »Det bestemtes, at der ikke skal sælges udhugst til andre end aktionærer samt beboerne i Tranum og Brovst.«

Men til Tranum Mejeri var der stadig brænde at få. Og det var væsentligt, for der skulle fyres under kedelen, så dampmaskinen kunne trække centrifugen, smørkernen, kølemaskinen, vandpumpen og alle de andre vitale enheder.

En gammel fyrbøder har fortalt om, hvor svært det egentlig var, da kulleverancen standsede. Så måtte man forsøge at hjælpe sig med brunkul fra de store brunkulslejer i Midtjylland, men her var ikke tilnærmelsesvis den brændværdi som i rigtige kul. Det samme var tilfældet med tørv, der tilmed ofte var halv-våde efter en regnfuld sommer. Halm fattede alt for hurtigt af, så det var dog bedre at fyre med træ.

Her brugtes også fyrretræ bundtet sammen i knipper, der i størrelse passede lige til kedelens indfyringsåbning. Med sådanne knipper kunne der forholdsvis hurtigt komme varme under kedelen, så viseren på trykmåleren holdt sig ved den røde streg, hvor den skulle være. Men ulempen var, at der skulle fyres så ofte, at fyrbøderen næsten ikke kunne overkomme andet arbejde, mens fyringen stod på, hvor han normalt samtidig havde tilsyn med maskiner, smøring og lignende at varetage.

Men tydeligvis var skovningen fra Aktieplantagen af stor betydning for lokalområdet under anden verdenskrig.

I foråret 1952 blev generalforsamlingen holdt på Brovst Hotel. Bestyrelsesformanden var dengang Jens Chr. Jensen fra Bratbjerg. I sin beretning gjorde han som vanligt rede for arbejdet i det forløbne år, for hugst og for den kommende nyplant-

Jens Chr. Jensen, Nørre Bratbjerg, Aktieplantagens formand 1930-1971 (fortsatte som bestyrelsesmedlem).

ning. Efter valg til bestyrelse og suppleanter kom der under eventuelt en spændende sag til behandling, og det var spørgsmålet om, hvordan 50-års jubilæet 14. juni på bedste måde kunne fejres.

Det blev da til, at på selve dagen klokken 15.00 samledes bestyrelsen med damer hos formanden til et veldækket kaffebord. Skovrider Jensen fra Hurup var indbudt, og han holdt festtalen. Noget senere spadserede bestyrelse, aktionærer og andre interesserede i det smukke vejr en tur i plantagen, og det var under skovriderens ledelse. På en lun plads var der spise-pause – madkurve og drikkevarer kom frem, og en god stemning bredte sig.

Alle var enige om, at de mænd, der for 50 år siden tog initiativet til plantning af skoven, havde udført en god gerning for egnen, og ligeledes var der mange lovord til de mænd, der havde vist god vilje til at afstå jord til formålet. Og det blev fastslået, at skoven var i god stand, og man havde fået lejlighed til at se, at den nystartede planteskole stod parat med cirka 100.000 nye træer, der skulle udplantes i den kommende sæson.

Det var helt tydeligt, at man glædede sig over, hvad der var nået, og så lyst på fremtiden – siden skulle det vise sig, at også den kommende tid krævede god vilje, mod og initiativ til at udnytte de muligheder, en ny tid medførte.

(Fortsættes i senere årgang af Han Herred Bogen).

Bevoksning langs Pors Jens' Vej i Tranum Aktieplantage (marts 2000). Foto: Bent Rolighed.

Tidsmålere fra forhistorisk tid

Af Einar Laumann Jørgensen

Einar Laumann Jørgensen, Aalegaardsvej 76, Skræm. Født 10. august 1920 i Vladivostok, opvokset i Kobe i Japan indtil 1929. Student fra Gammel Hellerup Gymnasium 1938. Forstkandidat 1944, ansat ved statskovbruget 1945, skovtaksator 1957, skovri-der på Københavns Skov-distrikt 1962-89. Ejede og drev Tingskoven i Han Herred 1951-80. Medlem af Danmarks Naturfredningsforenings forretningsudvalg 1963-76 og tildelt Naturfredningsprisen 1978. Udgav 1994 på Hernovs Forlag den første bog om arkæo-astronomi herhjemme: "Stjerner, sten og stænger" med midler fra Velux Fonden og KD Fonden. I 1999 tildelt 100.000 kr. fra Bodil Pedersens Fond til supplerende undersøgelser og udstillinger. Arbejder for tiden med et skovrejsningsprojekt på ferieejendommen Aalegaard i Skræm Sogn.

I løbet af det sidste års tid har arkæo-astronomien – oldtids-astronomien – fået sit afgørende gennembrud i Danmark.

I Han Herred Bogen 1999 er omtalt en række stenanlæg med indbyggede og veldokumenterede sigtelinjer til solopgang på årets ekstremdatoer. Det vil sige sommarsolhverv, jævndøgnene og til vintersolhverv.

I løbet af 1999 er oldtidens astronomi herhjemme tydeliggjort over for publikum gennem tre udstillinger. Den første i påsken 1999 på Rundetaarn. Den anden på Ole Rømer-museet i Vestskoven på ejendommen Kroppedal ved Vridsløsemagle og den tredje på Han Herred Naturcenter i Fjerritslev.

Sideløbende har højskolen på Skærum Mølle ved Vemb i nærheden af Ringkøbing lavet en rekonstruktion af stenkredsen på Andebjerg i Tingskoven og redegjort for anlæggets kalenderrelaterede funktioner.

På Planetariet i København har astronomistuderende Claus Clausen for tredje år holdt en forelæsningsrække om arkæo-astronomi generelt i verden og specielt knyttet til danske stenanlæg med indbyggede, astronomiske sigtelinjer, hvor også fuld-månens forhold til årets ekstremdatoer er fremhævet.

I konsekvens af foranstående har Danmarks største astronomiske fond, Bodil Pedersen Fonden, i foråret 1999 tildelt denne artikels forfatter et legatbeløb på 100.000 kroner til brug for supplerende arkæo-astronomiske undersøgelser i de kommende år.

I den foreliggende situation er det derfor hensigtsmæssigt især at have blikket rettet mod oldtidens tidsmålere gennem de seneste årtusinder. Det være sig dagstidsmålere, altså solure, og årstidsmålere, altså kalendere. Denne artikel omtaler derfor en række nye, forhistoriske tidsmålere i Nordjylland, der kan sup- plere, hvad der blev fremlagt i Han Herred Bogen 1999.

Tinghede-stenen

I østsiden af Tingskoven og syd for hovedlandevejen ligger der i siden af en oldtids-hulvej en meget stor sten med korte riller i T-form, som det fremgår af figur 1. Ni korte riller plus en længe- re i én retning og otte korte riller på tværs.

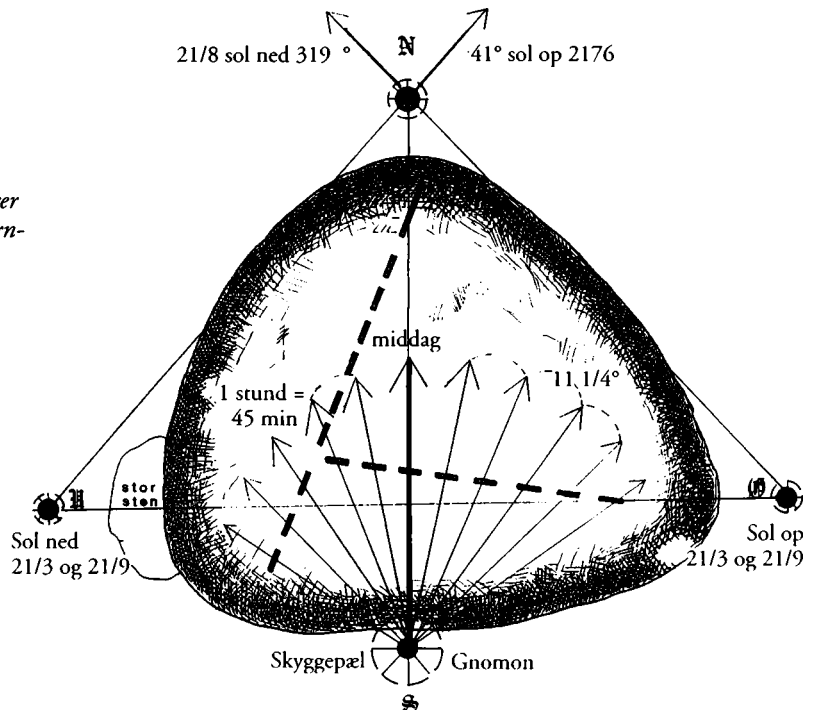
En frigravning af stenen ved fjernelse af et cirka 30 centimeter tykt flyvesandlag bragte fire stolpehuller for dagen af en diameter på hver 10-15 centimeter. Astronomer udtaler, at sigtet fra stolpe V til N peger på solopgang ved sommarsolhverv 20.-22. juni. Sigtet den modsatte vej fra N til V angiver solnedgang ved vintersolhverv 20.-22. december.

Sigtet fra V til Ø angiver solopgangen på de to jævndøgn henholdsvis 21. marts og 21. september. Sigtet den modsatte vej peger på solnedgang på de to jævndøgn.

Sigtet N til Ø svarer til solopgang ved vintersolhverv 20.-22. december. Den modsatte vej er identisk med solnedgang ved sommarsolhverv. Endelig udgør sigtet N til S nord-syd-retningen. Med centrum i S fås fem sigtelinjer gennem de korte riller såvel øst som vest for N-S-sigtet. Med en gnomon, en skyggestav, i S har man et solur; en dagstidsmåler med $11\frac{1}{4}$ grad mellem strålerne, svarende til 10 stunder på hver 45 minutter, der var inddelingen af dagtimerne i jernalderen fra vor tidsregnings begyndelse og frem til vikingetiden.

Tinghedestenen rummer således dels en dagstidsmåler, dels en årstidsmåler fra årets længste dag over jævndøgnene, da dag og nat er lige lange, og til årets korteste dag ved vintersolhverv. Fortsatte undersøgelser vil vise, at der nordvest for stenen ligger en stenbelagt flade, der har haft specielle formål.

Figur 1. Tinghedestenen.
Et sol-vi og års-vi registrerer stunder à 45 minutter. Jernalderens solur og kalender.

Pandrup-stenen

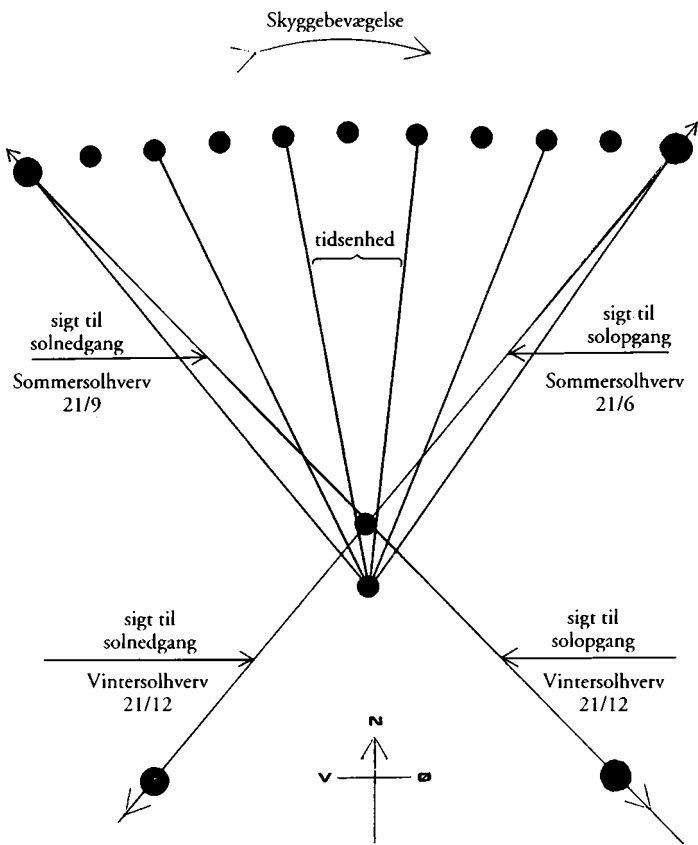
I Vendsyssel Årbog 1991 er der redegjort for en stor sten med huller i en bue hen over stenen. I ét af hullerne sidder der et jernstykke, der ikke er rester af en kile. Da stenen inden for det sidste års tid skulle flyttes til sin nuværende placering på torvet ved Pandrup Boghandel, bad man os om hjælp med hensyn til, hvordan stenen burde placeres.

Efter at fagastronomer har påvist, at rillesten med korte riller i en bue kan tolkes som forhistoriske dagstidsmålere eller solure, viste en fornyet undersøgelse af Pandrup-stenen, at der under buen af riller sidder to runde og tilhuggede fordybninger, der har været sæde for skyggegivere eller gnomoner til henholdsvis timeangivelse gennem dagen samt for kalenderrelaterede sigter til solopgang og solnedgang ved sommarsolhverv.

Astronomer har udarbejdet en stregtegning (figur 2) over solurets inddeling til halve og hele timer samt øverste hulls til solhvervene. Teksten til Pandrup-stenen lyder:

»Denne sten er et smukt eksempel på et oldtids-solur. Målinger på vinklerne, angivet af stenens huller, tyder på, at soluret har

Figur 2. Pandrup-stenen.
Oldtids-solur.

været i brug i den senere del af vikingetiden – omkring 900-1.000 år efter Kristus.

Hulrækken på de 11 huller ligger øst-vest, og de to huller retvinklet herpå vender mod syd.

Fra det øverste af disse to huller har man ved hjælp af en stok kunnet sigte hen over det yderste østvendte og det yderste vestvendte hul i øst-vest-rækken. Disse to sigter angiver solens op- og nedgang i horisonten 21. juni, sommersonhverv. Sigter man modsat, angives solopgang og solnedgang ved vintersolhverv 21. december.

Det nederste af de to huller angiver placering af en skygge-givende stok – en gnomon – der har været af højde, så dens skygge kunne nå hen over øst-vest-hulrækken. Ved solens bevægelse over himlen har skyggen flyttet sig hen over rækken fra vest mod øst. Ved hjælp af skygge og huller kunne man således inddele tiden i hele og halve timer over en periode på fem timer omkring middag. Man har brugt såkaldt middelsoltid, hvor skyggen bevæger sig 15 grader pr. time. Stenen har en nøjagtighed på 14,7 grader pr. time.

Fund af metal i et af hullerne tyder på, at man har anvendt en 'markør', som man har flyttet sammen med skyggen, således at man har kunnet følge tiden, selv om solen ikke skinnede hele tiden.«

Jørgen Herskild Borgholt

Pandrup-stenen og det omgivende anlæg blev indviet grundlovsdag 5. juni 1999 og er et smukt vartegn for byen. Et oldtids-solur fra vikingetiden for cirka 1.000 år siden.

Fra Pandrup-stenens indvielse grundlovsdag 5. juni 1999.

Trustrup-stenen.

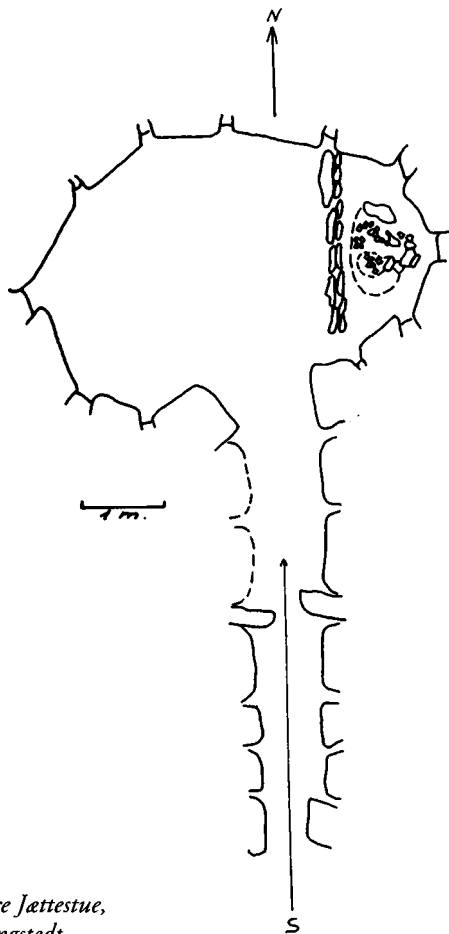
Trustrup-stenen

En typologisk identisk sten med huller i T-form blev for år tilbage fundet ved Trustrup sydvest for Fjerritslev. Stenen er siden flyttet til en ejendom nord for Manstrup by og er for tiden genstand for undersøgelser og tolkninger på linje med Pandrup-stenen.

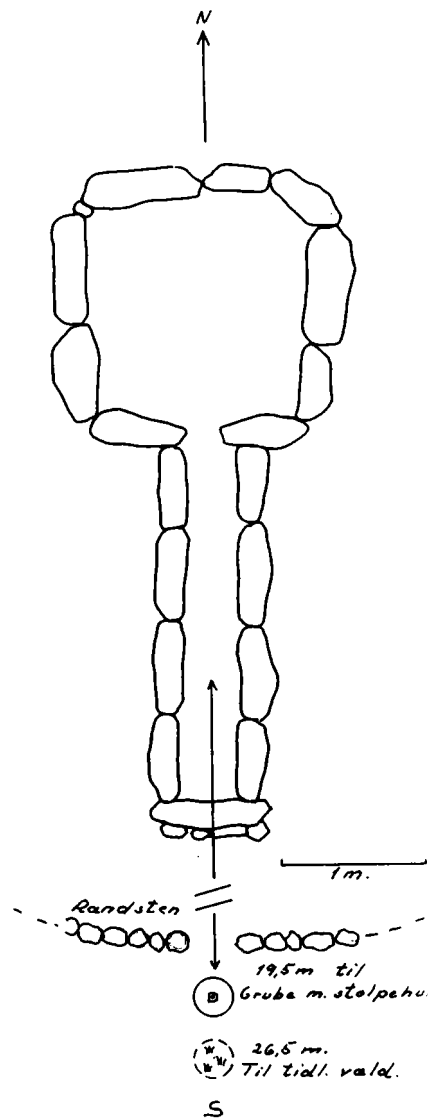
Jættestuen i Flegum

Ved de fleste jættestuer vender indgangen mod øst, men et fåtal har indgangen vendende mod retvendt syd. En sådan findes på øen Sylt i Vadehavet under navnet Denghoog, og den sydvendte gang er bygget således, at solen klokken 12 middag, når den står lavest på midvinterdag 21. december, kan skinne direkte ind i gravkammeret. Et symbolsk og spektakulært enestående syn fra dyssetid (figur 3).

En identisk konstruktion har vi i Han Herred ved jættestuen

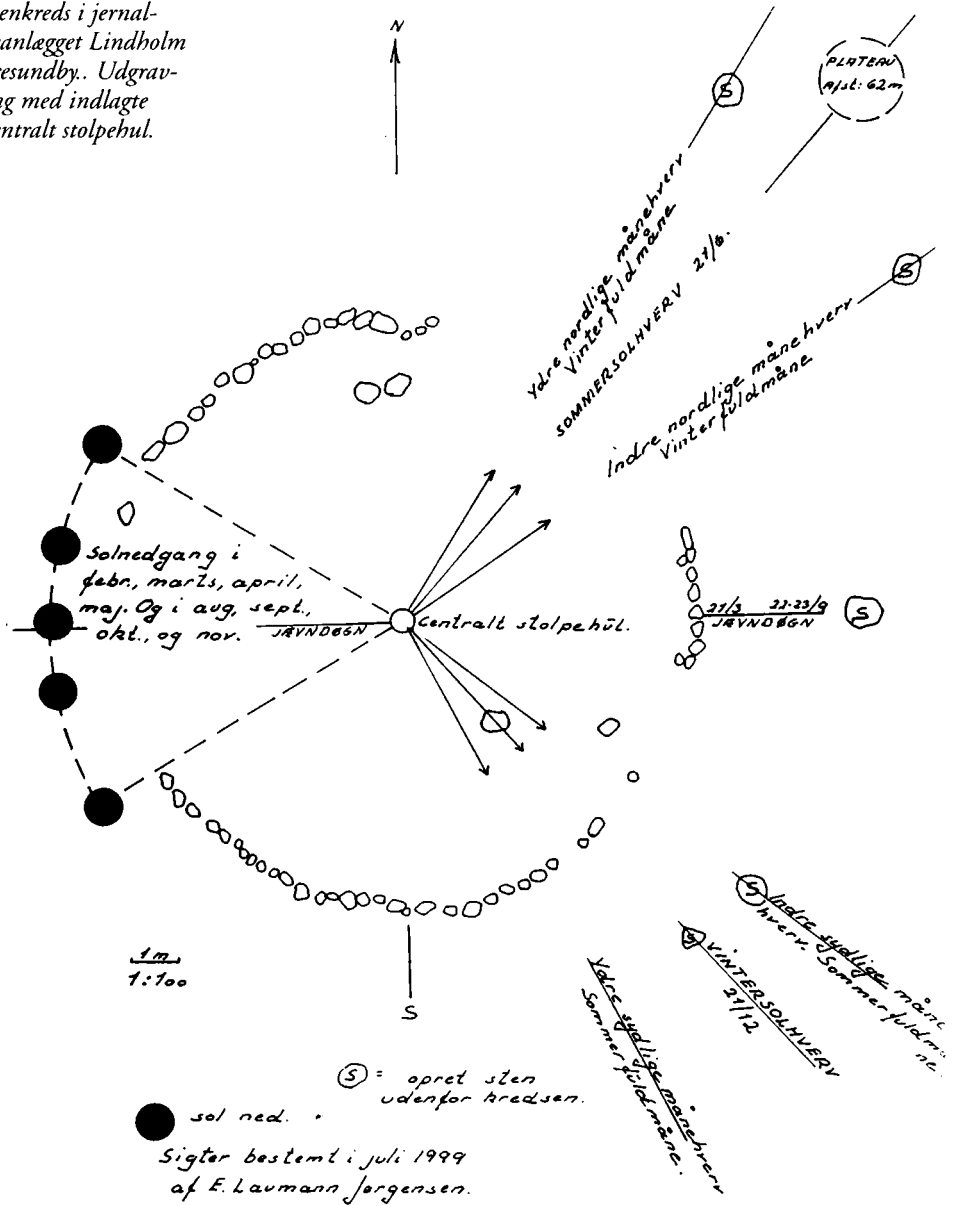
Jættestue.
Denghoog.
Wenningstedt, Sylt.

Figur 3. Til venstre Jættestue,
Denghoog, Wenningstedt,
Sylt.
Til højre Flegum, Han Her-
red. Tegning: J.H. Borgholt.

i Flegum lige uden for Tingskoven i skovens sydøstlige del. På midvinterdag klokken 12 middag vil solen kunne skinne ind ad indgangspartiet gennem udsparringen i jættestuens randstensrække og oplyse det firkantede gravkammer. I syd en snes meter fra stenstuen findes der en rund, tragtformet grube med aftegn af et stolpehul i midten. En opsat stav af passende længde kan fungere som skyggestav og give samme lysfænomen som ved Denghoog på Sylt.

Figur 4. Stenkreds i jernalder/vikingeanlægget Lindholm Høje, Nørresundby. Udgravningstegning med indlagte sigter fra centralt stolpehul.

Stenkredsen på Lindholm Høje

I Han Herred Bogen 1999 er stenkredsen på Andebjerg i Ting-skoven gengivet, beskrevet og tolket.

På det højeste område af vikingetidsgravpladsen Lindholm Høje nord for Nørresundby ligger der en typologisk identisk stenkreds, der i oldtiden har fungeret som solkalender. Af kred-

sens opmåling i sin tid fremgår, at der i midten blev fundet et stolpehul. Stregtegningen (figur 4) viser hele kalenderanlægget (ref. H. Selchau).

I nordøst rammer sigtelinjen til sommersolhverv fredningsstenen i tilhugget granit på plateauet godt 60 meter ude. På begge sider er det såkaldte ydre og indre månederv for vinterfuldmånens opgang markeret gennem to store ortostater (storsten), der ingen relation har til selve gravpladsens mindre og lavere stenlægninger.

Vintersolhvervslinjen i vinklen 139 grader er markeret med en indre og en ydre ortostat og med de to månedervsmarkeringer.

Jævnøgnslinjen midt imellem ovennævnte to solhverv i retvendt øst er markeret med en storsten. I retvendt vest markeres jævnøgnsolnedgangene som vist på stregtegningen. Udsparringerne i stenkredsen for sommersolhverv og jævnøgn i vest er nøjagtig lige store.

Så Andebjerg- og Lindholm Høje-stenkredsene korresponderer og udgør til sammen to elegante og unikke forhistoriske solkalendere.

De forhistoriske tider på Aggersborg-egnen

Af Søren H. Andersen

Søren H. Andersen, født 1941. Lektor, mag.art. Tidligere ansat i Afdeling for Forhistorisk Arkæologi ved Århus Universitet, nu seniorforsker og centerleder ved Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter i Roskilde.

Forfatter til adskillige bøger og artikler.

Ledede udgravningerne ved Bøge Bakke, Broust (beskrevet i Kuml 1969).

Denne artikel er en revideret version fra bogen "Aggersborg gennem 1000 år", Poul Kristensens Forlag 1986.

Vor nuværende viden om menneskers liv og færden på Aggersborg-egnen i forhistorisk tid (sten-, bronze- og jernalderen fra ca. 13.000 f.Kr. til ca. 750 e.Kr.) er både sparsom og ufuldstændig. Fra lange oldtidsperioder kendes enten slet ingen spor efter mennesker, eller levnene er få og tilfældige. Det skyldes dog næppe, at der var mennesketomt; langt snarere er der tale om tilfældigheder og manglende systematisk arkæologisk udforskning. En samlet og detaljeret fremstilling af forhistorien på denne egn kan derfor ikke skrives, og mange vigtige oplysninger og forklaringer må hentes andetsteds fra.

Denne oversigt over de forhistoriske tider er baseret på de oldtidsfund, som fremkom ved udgravningen af det store borganlæg, samt på de fund og oplysninger fra Aggersborgs nærmeste omegn, der findes i museerne i Aalborg, Thisted og på Nationalmuseet.

Ældre stenalder (jægerstenalderen), ca. 13.000 - 3.950 f.Kr.

Da istidens bræer forsvandt fra Nordjylland, opstod et tundrandskab bevokset med en hårdfør planteverden af revling, havtorn, dværgbirk, polarpil, rypelyng, ene, urter og græsser. I de lidt lunere perioder bredte der sig en åben skov af birk, pil, asp og røn. Her levede først og fremmest rensdyr, men også vildhest og bison. Tundraens barske livsvilkår medførte, at disse dyrearter var tvunget til lange sæsonvandringer for at få føden og derfor periodisk forekom i store flokke. Det er endvidere karakteristisk for tundradyr, at de har en fast årscyklus med ganske bestemte vaner hvad angår vandringsveje samt parrings- og kælvpladser. De sparsomme passager over vandløb benyttes i mange generationer, og dyreflokkenes bevægelser er derfor forudsigelige.

I tundratiden må de dybeste dele af Limfjorden have været vandfyldte, enten som store søer eller å- og floddale. En snævring som egnen ved Aggersund må derfor allerede dengang have

Figur 1. Fintandet benod fra ældre Maglemose-kultur, ca. 8.300 f.Kr. Mål ca. 2:3. Redskabet er lavet af knogle og har måske været til et fiske-spyd. Fundet ved Fjerritslev. Foto: P. Dehlholm.

været en vigtig passage – både for tundraens vandrende dyreflokke og for jægerne.

Vi véd ikke med sikkerhed, hvornår de første mennesker dukkede op i Nordjylland efter istiden, ej heller hvorfra de kom, eller hvilken mennesketype de tilhørte. Alt taler dog for, at det var jægergrupper sydfra, nært beslægtet med istidens cromagnon-mennesker, der fulgte den forsvindende is nordpå. Befolkningen var fåtallig og spredt. Ligesom vildtet var jægerne nødt til at følge en årscyklus afhængig af fødemulighederne. Man flyttede gennem terrænet fra fangstplads til fangstplads, og sandsynligvis var rensdyrjagt det vigtigste erhverv. Jægerfolket satsede dog ikke udelukkende på rensdyr; også anden jagt, fuglefangst, fiskeri og indsamling var vigtig.

Sikre spor af senistidens rensdyrjægere kendes endnu ikke fra Aggersborg, selv om egnen byder på oplagte muligheder herfor. Det er nok tilfældigt. Fund af jagtvåben fra denne tid, både vestpå i Limfjorden og længere mod nord i Vendsyssel, viser nemlig, at der var mennesker på disse kanter kort efter istiden. Fra Fjerritslev er der knoglefund af vildhest og steppebison, og længere nordpå, i Vendsyssel, kendes også skeletdele af rensdyr, elg, bjørn, jærv, bæver og snehare – ja, selv isbjørn er fundet i senistidsaflejringer i Vendsyssel.

Omkring 9.000 f.Kr. begyndte klimaet at blive varmere, og i de følgende årtusinder indvandrede skoven for alvor – først pionérskoven med de mere hårdføre arter som birk og fyr, senere kom hassel, elm, lind, eg og ask. I begyndelsen var skoven lys og åben med en rig bundvegetation, men senere voksede den til og blev mere tæt.

Med skovens komme forsvandt ren, vildhest og bison, mens elg, kronhjort, urokse, rådyr og vildsvin nu blev mere hyppige. Sammen med et varieret fugleliv, stor fiskerigdom i søer og åer og hasselskovens nødder, skabte de gunstige livsbetingelser for skovtidens første jægerfolk, Maglemose-kulturen, der kendes i tiden fra ca. 9.000 f.Kr. til ca. 6.800 f.Kr.

Så vidt vi kan se, levede man i smågrupper, familier, ved søer og vandløb, hvor ernæringsgrundlaget var bedst. Her var det ikke blot nemt at opspore jagtvildtet; der var også mange fugle og fisk. Samtidig gav beliggenheden ved vandet mulighed for nem samfærdsel mellem bopladsene og i jagtterritorierne. Som supplement til fangsten blev der indsamlet hasselnødder, bær og frø i store mængder.

Der er ikke grund til at antage, at skovtidens jægere var særligt forskellige fra rensdyrjægerne med hensyn til familiestør-

Figur 2. Han Herrederne omkring 5.800 f.Kr. Linjerne markerer det nutidige kystforløb, mens de mørke områder viser tørt land dengang. Bopladserne Bøge Bakke, Brovst (1) og Bundgaard (2) er markeret med tal.

relse, boligform, erhverv eller social adfærd, men selvfølgelig var omgivelserne ændret i en mere venlig retning. Der var nu et meget større udvalg af føde, og dyrearterne var talrige og mere jævnt spredt i landskabet. Disse forhold kan let have medført, at befolkningens årlige vandringer blev kortere, samtidig med at antallet af mennesker gradvist øgedes.

Med Maglemose-kulturen finder vi de ældste spor af både – ikke direkte, men gennem fund af paddelårer. Også flintøkser dukker op, og de første fund af tamhunde tilhører ligeledes denne periode. Skønt der findes mange bopladser i det øvrige Jylland, er sporene efter denne kultur også sparsomme i Han Herred. Fra en tørvemose nær Fjerritslev kendes vort eneste fund – en benspids med små modhager. Det viser, at Maglemose-folket også levede og jagede på denne egn (figur 1).

I det følgende årtusinde blev klimaet stadig varmere, helt op til 20-22 grader om sommeren, og de sidste rester af indlandsisen forsvandt. Havet steg og dannede Vesterhavet og de danske

sunde og bæltter, og landforbindelsen til England og Sverige blev overskyldet. Østersøen, der tidligere havde været en stor indsø, blev nu langsomt salt. Samtidig trængte havet også ind i den nuværende Limfjord, der i lange perioder siden har forbundet Vesterhavet og Kattegat.

Han Herred omdannedes nu til et stort ørige med fortræffelige livsvilkår for datidens befolkning (figur 2). Landjorden dækkedes af den stabile urskov domineret af lind og eg, og i takt med skovens tilgroning aftog vildtet i mængde. Livsbetingelserne for urokse, krondyr og råvildt blev samtidig lidt dårligere, fordi den græsrigge underskov forsvandt.

Den stigende temperatur, et kraftigere tidevand end i dag og en øget saltholdighed i havet medførte en stor rigdom på fisk, sæler, marsvin, hvaler, fugle og skaldyr. Den rige natur kombineret med stor variation i landskabet fra åbent hav til rolige inderlavninger, små og store øer, rev og banker skabte helt nye livsvilkår for datidens befolkning. Det kan direkte aflæses af bopladsernes placering og størrelse, for fra denne tid finder vi en tæt kystbebyggelse i Han Herrederne og langs Limfjordens bredder.

Fra omkring 6.800 f.Kr. kendes en jægerkultur, Kongemosekulturen, der i Jylland især er fundet inde i landet ved søer og åer, men også ude ved kysterne – især i Limfjords-egnene. En af de første bopladser blev udgravet ved Bøge Bakke nær Brovst. Omkring 5.700 f.Kr. slog en flok jægere sig her ned på en beskyttet strandbred på vestsiden af en af de mange små, skovdækkede øer. De nøjedes nu ikke med at jage skovens og havets dyr og fiske, men indsamlede også havets skaldyr – først og fremmest østers. Skallerne er sammen med det øvrige husholdningsaffald smidt i små bunker på stranden, og de er vores hidtil ældste spor af den bopladsform, der er så almindelig og karakteristisk for jægerstenalderens slutning: *køkkenmøddingen*.

Den ældste bebyggelse ved Bøge Bakke tilhører slutningen af den fase, vi benævner Kongemosekulturen (6.800-5.400 f.Kr.), og denne boplads er en af de meget få, der er udgravet fra denne periode i Jylland. Køkkenmøddingen ved Bøge Bakke er den ældste, som er undersøgt herhjemme.

Denne boplads er større og synes at repræsentere en mere permanent bebyggelsesform end den tidlige skovtids små sæsonbopladser. Havets rige fødekæde har sikkert været en vigtig faktor og forudsætning for en mere stabil bebyggelse på samme sted – måske en helårsbebyggelse. Samtidig dukkede vigtige, nye fangstredskaber op: ruser og harpuner, der også peger på

havets betydning for erhverv og bebyggelse. Der er ikke tvivl om, at brednært rusefiskeri – især i sommerperioden – har været af stor betydning for beboerne.

Omtrent samtidig med Bøge Bakke-bopladsen finder vi de ældste begravelser. Gravene – både med voksne og børn – afspejler et kompliceret ritual, hvor de døde blev begravet iført deres dragt og forsynet med våben og smykker. I gravene findes spor af rød okker, der nok har været benyttet til at garve skindene med – en tilsvarende fremgangsmåde kendes fra etnografiske beskrivelser af jægerfolk op til vore dage. Også ved Bøge Bakke er der fundet spredte menneskeknogler, kraniedelev og tænder – måske rester af ødelagte grave. Dyrætænder og små ravklumper med ophængningshul er de eneste spor af jægergruppens mere personlige udstyr.

Det er fra slutningen af ældre stenalder, vi finder Ertebølle- eller køkkenmøddingkulturen (5.400-3.950 f.Kr.), navngivet efter den store køkkenmødding nær Ertebølle lidt syd for Løgstør. Denne jæger-fiskerkulturs bopladser findes især ude ved kysterne, hvor »køkkenmøddingerne«, dynger af bopladsaffald og måltidsrester blandet med muslingeskaller og sneglehuse, kendes fra flere små fundsteder nær Aggersborg. Imidlertid udnyttede man også indlandets urskove, søbredder og åer med deres mangeartede ressourcer.

Som noget helt nyt dukker den ældste keramik op i Danmark på denne tid. Vi véd ikke præcis, hvorfra Ertebølle-befolkningen lærte at lave lerkar, men antagelig fra sydligere, samtidige bondesamfund.

På den sydvestvendte strandbred af en datidig ø – ved Bundgaard lige øst for Aggersborg (figur 2) – er der udgravet en lille køkkenmødding fra denne tid. Bopladsen, der er fra ca. 4.500 f.Kr., var opholdsted for en flok mennesker i en kort periode af det sene efterår og den efterfølgende vinter – altså en sæsonboplads. Af hytter eller boliger fandtes ingen spor, men der var aske og trækul fra bålene og affald fra husholdningen og fra fremstillingen af redskaber og våben (figur 3). Foruden flintredskaber som skrabere, bor, knive, pilespidser og økser fandtes også økser af kronhjortetak og spidser forarbejdet af fugleknogler. En enkelt fiskekrog er ligeledes lavet af knogle. Nogle få grove potteskår hører til vor ældste oldtidskeramik: de spidsbundede krukke, der netop blev introduceret af Ertebølle-befolkningen på denne tid (figur 4).

Dyreknogler og muslingeskaller fortæller om erhvervet: jagt i skoven på vildsvin, kronhjort og rådyr samt på pelsdyrene ræv

*Figur 3. Udsnit af boplads-
laget ved Bundgaard. På bil-
ledet ses knogler af svane,
flintaffald og sten. Ertebølle-
kultur, ca. 4.500 f.Kr. Foto:
P. Smed Philipsen.*

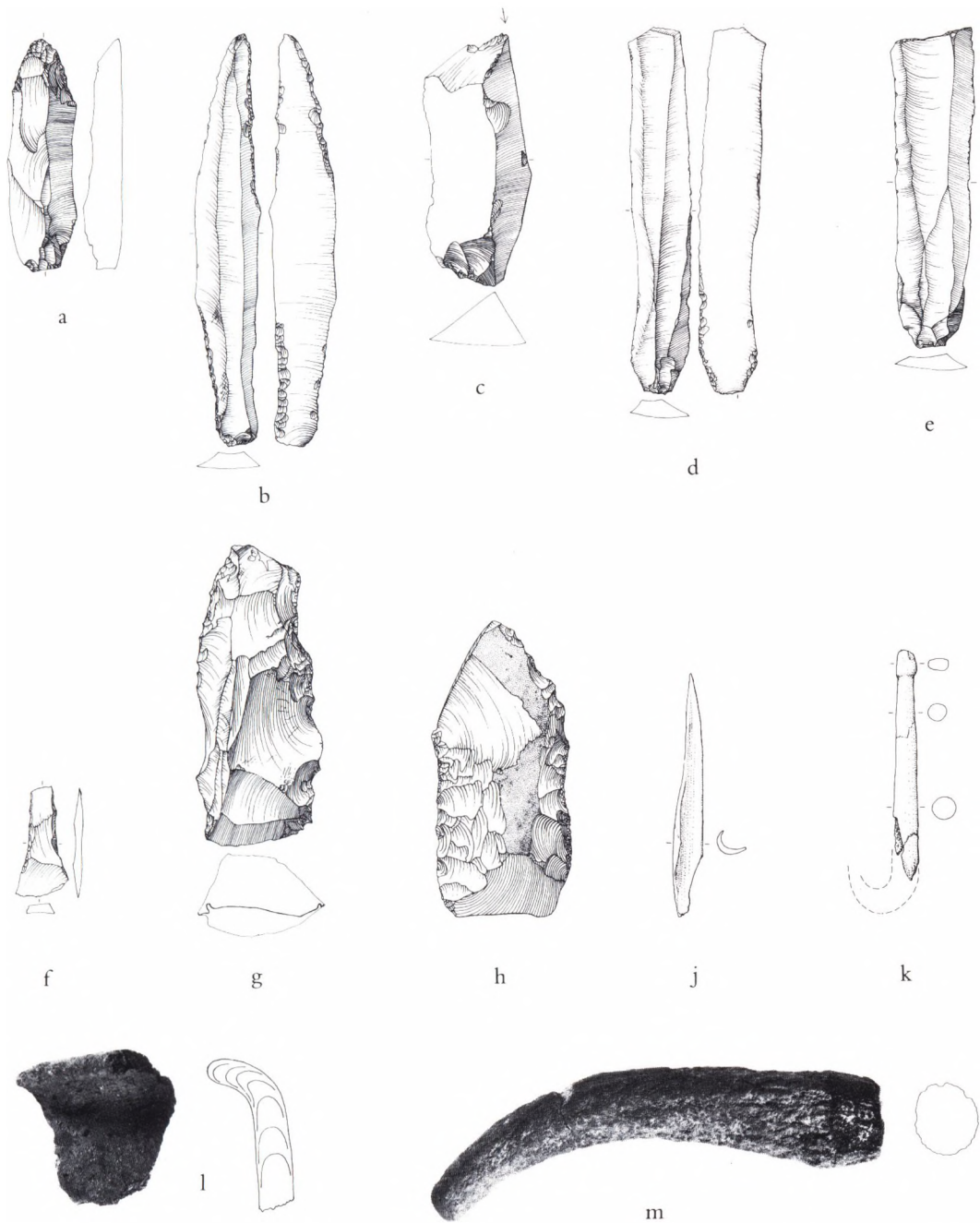
og mår. På havet blev gråsælen jaget, og man samlede østers, blå- og hjertemusling samt strandsnegl. Fiskeknogler og en enkelt fiskekrog viser, at der også blev drevet fiskeri. Affaldslaget præges imidlertid først og fremmest af knogler af sangsvane, der var så hyppige, at denne boplads adskiller sig fra alle de øvrige kendte Ertebølle-fund. Der er her tale om en specialiseret fangstplads.

En god svanejagt var årsagen til, at stenalderjægerne slog sig ned på dette sted ved efterårs- og vintertide. Den dag i dag raster store flokke af trækfugle på denne årstid i Limfjorden, og noget tilsvarende har tilsyneladende været tilfældet i stenalderen, hvor man med sit detaljerede og indgående naturkendskab udnyttede dette sæsonprægede bytte. Vi véd ikke sikkert, hvorfor man jagede svanerne; men både kød, skind, dun og fjer kan anvendes. Også andre formål kan tænkes: i en af de samtidige Ertebølle-grave fra Vedbæk på Sjælland var en lille dreng begravet på en svanevinge.

Yngre stenalder (bondestenalderen) 3.950 - 1.800 f.Kr.

Fra omkring 3.950 f.Kr. blev klimaet lidt køligere og ændredes langsomt mod vore dages; der skete også en langsom hævnning af Nordjylland. Det var dog en meget langvarig proces, og i hele den følgende yngre stenalder har Aggersborg-egnen stadig set ud nogenlunde som angivet på figur 2.

Omtrent samtidig skete der voldsomme ændringer med

Figur 4. Udsnit af redskabsinventaret fra Bundgaard-bopladsen. Ertebølle-kultur, ca. 4.500 f.Kr. Skraber (a), bor (b), stikkel (c), knive (d-e), tværpil (f), kærneøkse (g), skiveøkse (h), spids af svaneknogle (j), fiskekrog (k), keramik (l), trykstock (m). Mål 4:5. Tegning: Elsebet Morville.

menneskets kultur. Ikke blot den materielle udrustning, men både samfundet, troen og erhvervsformen ændredes i løbet af få generationer. Ertebølle-kulturens fiskere, jægere og samlere forsvandt, og bondekulturen eller »tragtbægerkulturen« – opkaldt efter de karakteristiske lerkar – dukkede op med kornavl og kvæghold.

Vi kan konstatere, beskrive og tidsbestemme alle disse ændringer, men det er betydeligt vanskeligere at udrede, hvorfor de skete. Nogle forskere har ment, at alle de nye elementer (tragtbægerkulturen) skyldtes andre stammer, der indvandrede sydfra og langsomt fortrængte den bosiddende jægerbefolkning. Andre er af den opfattelse, at Ertebølle-folket selv var tvunget til at tilegne sig den nye erhvervsform, fordi de hidtidige livsvilkår blev forringet. Skiftet fra fisker til bonde gik ikke brat, men gradvist og jævnt. Det tog nogle århundreder, inden »det nye« var etableret.

Klimaksskoven med lind og eg dominerede stadig, og de ældste bopladser har – omgivet af mindre rydninger – ikke synet af meget i datidens urskove. Naturvidenskabelige undersøgelser fortæller, at bønderne ryddede skov, og samtidig optræder de første spor af korn: primitive hvedesorter og byg. Der var nu startet en udvikling, som fortsatte gennem resten af oldtiden: mennesket øvede fra da af en stadig større indflydelse på og ændrede den omgivende natur.

Fra denne tid kommer jordbunden til at spille en vigtigere rolle end tidligere ved valg af boplads, men en del af bondebefolkningen boede fortsat på de samme steder som før, fortrinsvis ude ved kysterne eller ved søer og vandløb og opretholdt et »blandingserhverv« med både fangst og landbrug (figur 5). Samtidig optræder der dog nye bopladser, der lå på højere og mere tør bund, ofte på let sandmuldet jord, og det er omkring disse bopladser, der blev dyrket korn. Tamdyr synes dog at have været vigtigere end kornavl for de ældste bønder, og allerede fra de ældste fund kendes knogler af kvæg, får eller ged og især tamsvin, der synes at have været særligt almindelige.

Med yngre stenalder dukkede også nye redskaber op for at klare bondeerhvervets behov. Det klareste skal ses på økserne, hvor jægerfolkets små, uslebne flintøkser erstattedes af store, fuldt slebne flintøkser. Øksen var en afgørende forudsætning for, at man kunne drive landbrug i det urskovsdækkede land. Med økse og ild blev skoven ryddet. Først derefter blev det muligt at så korn og få rydninger, så kvæget kunne græsse. Denne primitive form for landbrug kaldes »svedjebrug«, fordi man

Figur 5. Orohydrografisk kort – dvs. kort, hvorpå der kun ses højdekurver og vand – med alle kendte dysser og jættestuer (prik) samt boplader (trekant) fra tragtbøgerkultur, ca. 3.900-2.800 f.Kr. Det fremgår, hvorledes bebyggelsen fortrinsvis holder sig til de kystnære strøg. Nr. 1 er langdyssen Rausten, nr. 2 er runddyssen Mejlhøj, 3 og 4 er jættestuer ved Gundestrup.

dyrkede kornet i de afbrændte rydninger, som blev åbnet i urskoven.

Et andet nyt redskab, der dukkede op lidt ind i yngre stenalder, var den primitive plov, der benævnes en »ard«. Vi kender den endnu ikke direkte fra fundene, men indirekte, for under datidens store gravanlæg er der jævnlige spor af dyrkede markloder, hvor arden har bearbejdet jorden.

Lerkarrene udformedes i en række helt nye former, og i modsætning til før var de nu også smukt mønstrede. Dagligdagens redskaber fortsatte med at ligne Ertebølle-tidens.

De gamle fangsterhverv ophørte dog langtfra: kornavl og

Figur 6. Mønstrede lerkarskår fra Aggersborg, tidlig del af mellemste tragtbægerkultur, ca. 3.300 f.Kr. (øverst), og Bundgaard, tidlig tragtbægerkultur, ca. 3.700 f.Kr. (nederst). Mål 1:3. Foto: P. Dehlholm.

kvæghold blev suppleret af fangst og indsamling. Både ved indlandets søer og åer, men særlig ude ved kysterne kendes mange fangstboplader fra begyndelsen af yngre stenalder. Jæger- og fiskertilværelsen var nu et sæsonsupplement til landbruget.

Fra Aggersborg og dens omegn kendes flere sådanne fangstboplader fra begyndelsen af yngre stenalder (figur 5). Der er tale om små lokaliteter, hvor en lille gruppe mennesker slog sig ned ved stranden. På Aggersborg er der fundet både mønstrede lerkarskår, flintoldsager samt en tyndnakket grønstensøkse – spor efter en lille boplads fra den mellemste tragtbægerkultur (figur 6 øverst). Ved førømtalte boplads ved Bundgaard blev der også fundet en lav, grydeformet sænkning med masser af affald fra husholdningen og redskabstilvirkning. Knogler af tam- og vildsvin, tamko og urokse, rådyr, kronhjort, får, hund, svane, and og torsk samt muslingeskaller og sneglehuse viser, hvorledes man supplerede bondeerhvervet med fangst og fiskeri og fortsat udnyttede havets skaldyrbaner.

Det nye erhverv medførte også helt nye religiøse forestillinger, der viser sig ved offerfund og nye begravelsesformer. Bonden ofrede ravsmykker og særligt smukke og store, slebne flintøkser; samtidig blev de døde i starten af perioden begravet i monumentale, aflange gravhøje; en sådan er undersøgt ved Tølstup lige syd for Næsborg på fjordens sydside.

Bondebefolkningens levevis medførte, at bebyggelserne blev mere faste – de forblev nu inden for mindre områder. Som markering af tilhørsforhold og ejendomsret til disse territorier begyndte man at opføre storstensgrave: dysser (rund- og langdysser) og senere jættestuer (figur 5).

Storstensgravene var på én gang begravelsesplads og steder, der knyttede direkte forbindelse mellem bygden og dens forfædre, en slags skøde eller legitimering af den jord, man boede på. Samtidig viser de store stengrave, at nye religiøse strømninger gjorde sig gældende ved bondestenalderens begyndelse.

Sådanne storstensgrave var før i tiden almindelige på Aggersborg-egnen, men desværre er mange hundrede års bygning af kirker, gårde, broer, kajanlæg og veje gået hårdt ud over gravanlæggene. Hovedparten er nu helt forsvundet og kendes kun fra forrige århundredes arkæologiske indberetninger og beskrivelser.

Samlet viser de bevarede mindesmærker og de skriftlige oplysninger om alle de forsvundne, at egnen var tæt bebygget af bondestenalderens befolkning (figur 5). Ved Ullerup, nordøst for Aggersborg, lå en nu ødelagt langdysser med to kamre, og ved

Figur 7. Grundplan af kammeret i langdyssen Ravsten lige øst for Aggersund. Tidlig tragtbægerkultur, ca. 3.700 f.Kr. (nr. 1 på figur 5). Efter originaltegning i Nationalmuseets arkiv.

Overligger af høj, hvilket fornu. Men den er tydelig oven jorden, der højner jævnt op til Raustenens Overkant. Iaa Endestenen mod N.Ø. er der paa det vinder Dakstene fremragende glade Parti indstøbet 8 skaalformede Fordybninger, den ene meget stor (6" vid, 1 1/2" dyb), de andre 2" vide. Man faar Indtryk af, at de ere anvendte efter at Kammeret stod

Figur 8. Grundplan af kammeret i runddyssen Mejlhøj øst for Bejstrup. Kammerets form viser, at det er yngre end Ravsten (nr. 2 på figur 5). Tragtbægerkultur, ca. 3.300 f.Kr. Efter originaltegning i Nationalmuseets arkiv.

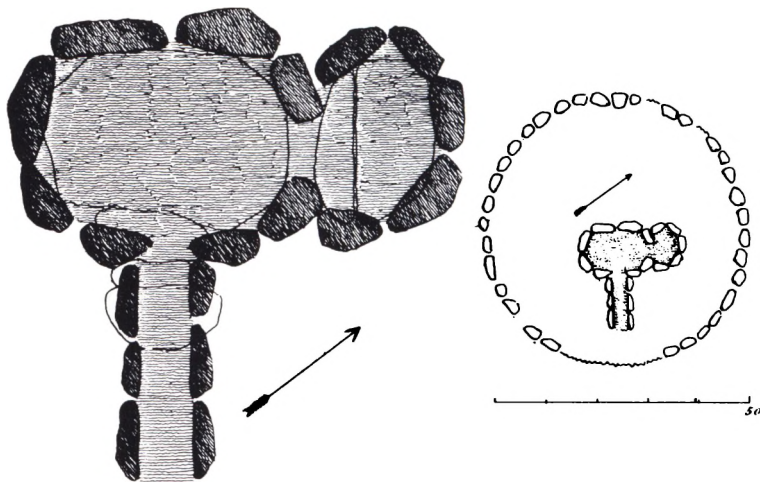

18.
"hulhøj", ødelagt Langdysser ca. 60' l. i SØ-Ø. Rundstenene alle bortførte, kun den aflange Jordhøj tilbage. Midt i denne er fremgravet et Spidskammer 6 1/2 x 4' vidt, aabent mod S.Ø. med en 11" vid Åbning. Dakstene, der mangler, maa antages at have været frem over Jorden. Høje A 25078-83 1939: Skøjlet
L. 2. 1. 10. 1939. 10. 1939.

Bejstrup og Blegebrønde har der været en større samling rund- og langdysser, hvoraf flere stadig er bevaret, blandt andre langdyssen Ravsten (figur 7 og nr. 1 på figur 5). Denne dysses rektangulære grundplan er karakteristisk for de ældste anlæg, der senere afløses af dysser med fem- eller sekskantet grundplan, som de kendes fra blandt andet den ødelagte runddysser Mejlhøj, der lå cirka 400 meter øst for Bejstrup (figur 8 og nr. 2 på figur 5).

Også lige vest for Bejstrup (ved Møllebakken) var der en langdysser, og cirka 200 meter nord for Blegebrønde lå to langdysser. Den ene af dem havde femkantet dyssekammer, der ved udgravningen viste sig at indeholde skeletrester samt en sleben og en usleben flintøkse, en spidsnakket huløkse og talrige raverperler. Vest og nordvest for Manstrup har ligget to store langdysser med henholdsvis tre og to gravkamre – alle med femkantet grundplan. Endelig er der en bevaret langdysser nordvest for Vester Kjeldgaard, lige vest for landevejen Fjerritslev-Aggersund (nr. 5 på figur 5).

Figur 9. Grundplan af jættestue med bikammer nær Gundestrup (nr. 3 på figur 5).
 tragtøbgerkultur, ca. 3.300
 f.Kr. Efter A.P. Madsen 1900.

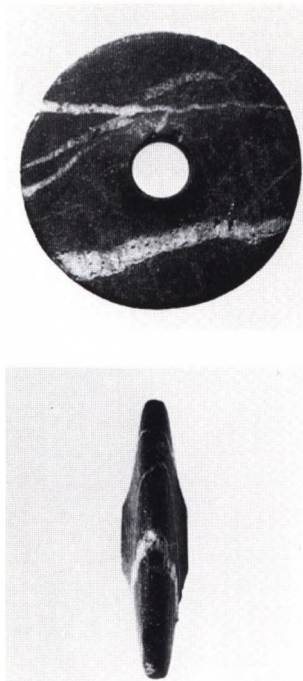
Noget helt specielt for denne periode er flintminedriften, der dog indtil videre kun kendes sikkert fra Aalborg-egnen og Thy. Her har man gravet regulære skakter og minegange ned i kridtlagene for på denne måde at skaffe sig god flint til redskaber – nok først og fremmest til de store flintøkser, der krævede helt andre store flintblokke end jægertidens redskaber. Ved de store udgravninger på Aggersborg blev der fundet en neddybning i undergrunden, der kunne tyde på en flintmine fra stenalderen. I betragtning af, hvor tæt kridtlagene her ligger ved overfladen, er der al mulig grund til at vente, at der også på denne egn er brudt flint og råtilhugget flintøkser. Flintminerne ligger i de fleste tilfælde tæt ved de datidige kyster, og det er sandsynligt, at netop muligheden for nem transport ad havet har spillet en vigtig rolle for distributionen af de groft tilhuggede råemner fra mineområderne og ud til bondesamfundene i omegnen.

Ved siden af stengravene er offerskikken et nyt og karakteristisk element, og fra det øvrige land kendes talrige ofre fra moser og engdrag af lerkar, madvarer, ravsmykker og flintøkser. Ofre af store, smukt slebne flintøkser kendes også fra Limfjords-egnene, og et fund fra Gøttruprimme med 12 rå tilhuggede forarbejdede flintøkser fra denne tid er vel enten et depot eller et offer.

Mens runddysserne – i hvert fald oprindeligt – kun var beregnet til én person – måske en lokal høvding – blev jættestuerne anvendt i en længere periode. Ved Tolstrup lige syd for Aggersund er der for få år siden udgravet resterne af en ødelagt jættestue. Heldigvis var gravens gulv dog ikke skadet. Her fandtes en række velbevarede og smukt mønstrede lerkar, der viste, at

Figur 10. Udvalg af fundene fra jættestuen, figur 9. Oldsagerne stammer dels fra anlæggets byggefase, tragtbøgerkultur (øverste række samt lerkarret i midten og næstnederste række), dels fra senere begravelser i senneolitisk tid, dolktid (dolkeblade og genstande i nederste række). Efter A.P. Madsen 1868.

Figur 11. Skiveformet kølle af diabas set fra oven og fra siden. Tragtbægerkultur, ca. 3.300 f.Kr. Sådanne køller er sjældne og har muligvis i højere grad været statussymboler end egentlige våben. Tværmål 11 cm. Foto: P. Dehlholm.

kammeret var opført i begyndelsen af mellemneolitisk tid, omkring 3.200 f.Kr. Senere, omkring 2.800 f.Kr., havde jættestuen atter været i brug som gravkammer. Dette træk kendes fra flere af Aggersborg-egnens jættestuer, hvor der er gjort særligt mange fund fra tragtbægerkulturens slutning. Tolstrup-fundet viser også, at de rituelle handlinger ikke blot udfoldedes inde i selve gravkammeret: ved højfoden uden for indgangen blev der ved gravlægningerne hensat mad- og drikofre i lerkar.

Andre steder på egnen er der spor af flere ødelagte jættestuer. Fra en forsvunden gravhøj lige øst for Kettrup blev der således ved pløjning fundet smukt mønstrede lerkarskår i markoverfladen; alt taler for, at det er de sidste sørgelige rester af en jættestue.

Sydøst for Kettrup findes stadig jættestuen Klovenhøj, og lige vest for Manstrup har der ligget en jættestue, der bag kammeret havde et lille bikammer. På kammergulvet, der var dækket med flade sten, fandtes menneskeknogler, et større antal økser, flækker og rav. Ved Gundestrup lige syd for Skræm ligger stadig to jættestuer med bikamre (figur 9-10 og nr. 3-4 på figur 5). Denne sjældne byggemåde er et særtræk for egnen og kendes kun omkring den centrale Limfjord og ved Hjarbæk Fjord.

Bopladser, som er samtidige med jættestuerne, kendes endnu ikke. Men det må være tilfældigt, for markfund af tyknakkede, slebne flintøkser og andre tidstypiske redskaber flere forskellige steder i sognene omkring Aggersborg viser klart, at stenalderbønderne ikke blot blev begravet, men også boede i området. Fra selve Aggersborg kendes således mange flintflækker, der har været anvendt som skærper i stenalderbøndernes kornsegle. Disse fund viser, at vikingetidborgenes område på denne tid blev brugt til kornmarker af de nærliggende stenalderbygder. Man kan også nævne et særlig smukt fund fra Bejstrup-egn: en flad, skiveformet kølle af en grønsort stenart med flere hvide kvartsgange (figur 11). Det var sandsynligvis et status- eller symbolvåben.

Omkring 2.800 f.Kr. kan der iagttages et markant brud i det arkæologiske kildemateriale, sandsynligvis afspejlende en tilsvarende ændring i det forhistoriske samfund. Tragtbægerkulturen forsvandt og efterfulgtes af enkeltgravkulturen (2.800-2.400 f.Kr.). Tidligere var man tilbøjelig til at anse denne ændring for en følge af indvandring, men den kan lige så vel afspejle en omlægning af erhvervsstrategien med deraf følgende konsekvenser for samfund og tankeverden.

Ikke blot samfund og religion, men også redskabsformer, ler-

Figur 12. Brudstykker af to stridsøkser af grønsten fra Aggersborg. Enkeltgravskultur, ca. 2.500 f.Kr. Set fra siden og fra oven. Mål ca. 1:2. Foto: P. Dehlholm.

kar og ornamentik ændredes nemlig. Samtidig synes kreaturhold at få øget betydning, og byg blev nu den almindeligste kornart. Fra denne tid kendes også de ældste fund af vognhjul. Store, kraftige, skiveformede træhjul viser både, at der nu blev anvendt vogne, og – indirekte – at bygderne nu var forbundet med hjulspor, og at trafik over land nu langsomt begyndte at få betydning for kommunikation og udveksling. Imidlertid må vi ikke glemme, at det meste af landet stadig var dækket af urskov og vidtstrakte sumpe, og der er derfor ingen tvivl om, at den hurtigste og letteste måde at komme rundt mellem bebyggelserne og opretholde de fælles samfundsaktiviteter fortsat var ad søvejen.

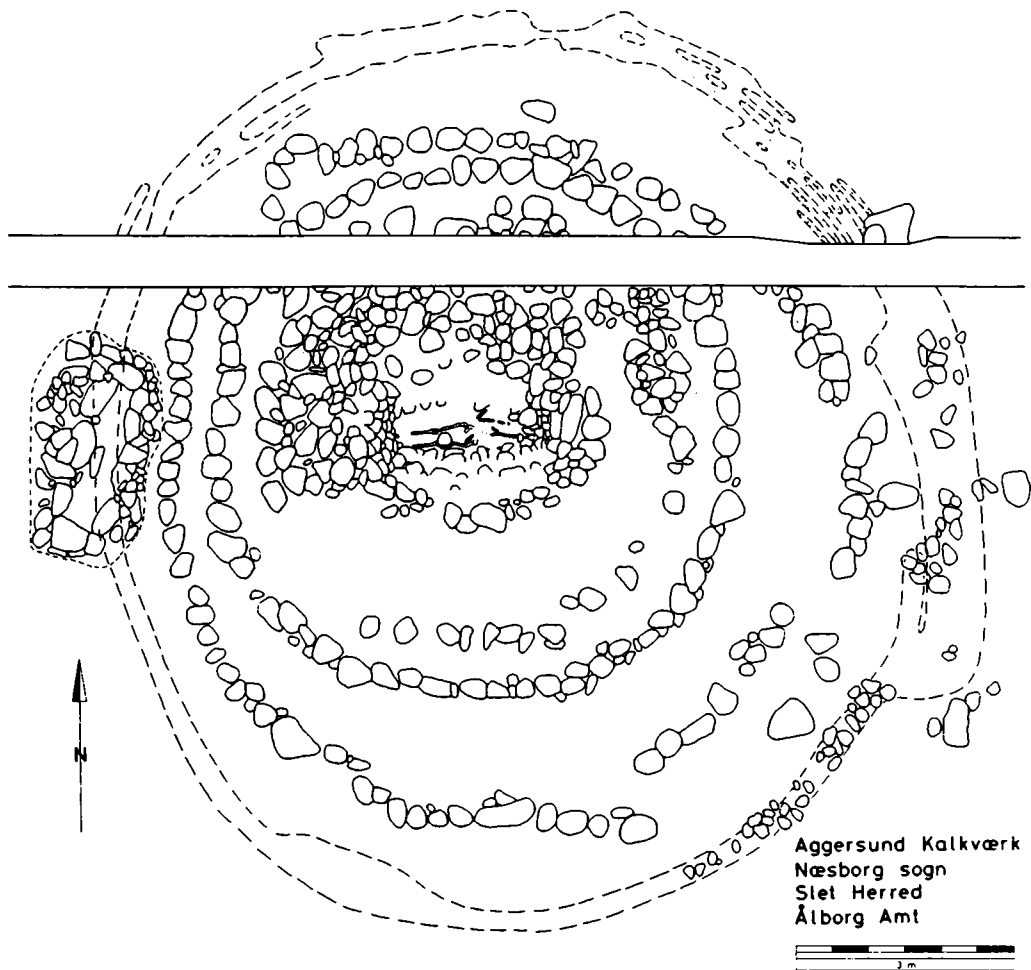
Hverken bopladser eller grave fra denne tid kendes fra Aggersborg-egnen. Men spredte markfund af periodens karakteristiske »stridsøkser« af grønsten samt af flintøkser og en enkelt pilespids (fra udgravningerne på Aggersborg) viser, at det nok skyldes tilfældigheder (figur 12).

I slutningen af yngre stenalder – senneolitisk tid eller dolktid (2.400-1.800 f.Kr.) – blev påvirkningerne sydvestfra endnu stærkere. Der havde der allerede i flere hundrede år været bronzealder, og vi kan se, at antallet af metalgenstande gradvist øgedes gennem perioden. Samtidig forbedredes flintteknikken yderligere til et absolut højdepunkt, og mange af tidens redskaber afspejler formen på metalgenstande, som flintsmedene søgte at efterligne. Samtidig skiftede mandens statusvåben fra økse til dolk. De døde gravlagdes ofte i kister af udhulede træstammer, og graven dækkedes af en stor stendynge, hvorover der hvælvedes en høj. I mange tilfælde brugte man dog også gamle høje, enten de gamle gravkammer, således for eksempel Gundestrup-jættestuen (figur 9), eller den nye grav placeredes i toppen af en ældre høj, hvorefter der hvælvedes et nyt lag jord på, og højfoden omkransedes af en ny stenkreds. Skete dette flere gange, kunne højen nå anselige dimensioner og indeholde mange grave.

Et eksempel på dette sås i en nylig udgravet høj ved Aggersund Kalkværk (figur 13). Den ældste grav indeholdt skelettet af en mand, der havde to dolke ved bæltstedet. To, måske tre gange senere i stenalderens slutning og i ældste bronzealder blev højen atter benyttet til begravelser.

Formentlig stammer en del af egnens mange gravhøje fra denne tid, men endnu er kun få høje undersøgt.

Ved Øslev lige nord for Aggersborg blev der ved vejarbejde påtruffet en cirka to meter lang grav, som i dette tilfælde var

Figur 13. Grundplan af gravhøj fra slutningen af yngre stenalder, senneolitisk tid, ca. 2.400-1.800 f.Kr. På tegningen ses dels det centrale gravanlæg, der har rummet kisten, dels fodkransen omkring højen. Tegning: Jan S. Carlsen.

opbygget af flade limstensplader. Heri lå to skeletter side ved side, det ene med hovedet mod nord, det andet mod syd, og i gravens vestside lå to lancetformede dolke (figur 14). Den ene havde spidsen mod nord, den anden mod syd. De smukt tilhuggede flintdolke har krævet stor håndværksmæssig færdighed og lang tid at fremstille, og de repræsenterede givet en værdi, både direkte og symbolsk, som tegn på samfundsposition og prestige. Hvor værdsatte dolke var fremgår også af, at de blev opskærpet, når de ved brug blev skåret i æggen. En sådan meget opskærpet flintdolk blev fundet ved udgravningen på Aggersborg og viser, at dolktidens bønder også holdt til på dette sted. Herfra kendes videre to brudstykker af periodens kornsegl.

Figur 14. Lancetformede flintdolke fra Øslev-graven. Senneolitisk tid, ca. 2.000-1.800 f.Kr. Foto: Jan S. Carlsen.

Bronzealderen, ca. 1.800 - ca. 500 f.Kr.

Metaller havde allerede været i brug i Europa gennem næsten halvandet tusinde år, da bronzealderen omkring 1.800 f.Kr. slog igennem i Danmark. Egentlig begyndte metalalderen i stenalderens slutning, dolktiden, men først omkring 1.800 f.Kr. blev bronze for alvor almindeligt som smykke- og våbenmetal. De gamle håndværk i flint, sten, hjortetak, træ og ler bestod dog fortsat, og dagligdagens redskaber fremstilledes gennem det meste af perioden stadig i flint.

Da fremstillingen af bronze kræver kendskab til kemi, markerer bronzealderen et spring i udviklingen. Nu fremstod der specialister: mennesker, som havde en særlig viden om de tekniske processer. Det ser ud til, at der arbejdede bronzestøbere i de fleste større bygder, men hvem de var, og hvilken rolle de havde i samfundet, véd vi ikke.

Om selve bronzen véd vi derimod, at alt kom til landet udefra – næppe ved handel i vore dages forstand, men ved en omfattende vareudveksling, der var baseret på bytte, gaver, brudekøb og lignende. Bronzen passerede på den måde gennem utallige hænder, inden den fra de syd- og mellemeuropæiske malmlejer nåede Aggersborg-egnen.

I Jylland var bebyggelsen især tæt langs Hærvejen, Jyllands nord-sydgående hovedvej, og ved den centrale og vestlige Limfjord, mens den på øerne var koncentreret om kystegnene. Man holdt sig stadig så vidt muligt til lette jorde. Det hænger sikkert sammen med, at skoven her var tyndere og dermed lettere at rydde, men også med, at de relativt spinkle og primitive landbrugsredskaber – først og fremmest arden – ikke har kunnet hamle op med de tunge lerjorder. Bronzealderens landskab var endnu skovklædt; urskoven herskede, men rydninger og overdrev, hvor kvæget græssede, blev mere og mere udbredt.

Bronzealderssamfundet bestod tilsyneladende af en velstående bondebefolkning med kvæghold og agerbrug som hovednæringsveje. Da bopladsfundene fra bronzealderen endnu er få og spredte, er gravhøje stadig de bedste vejvisere til bronzealderens bebyggelser. Hvor landskabet tvang færdselen ind i snævre baner, ligger gravhøjene i tætte rækker og markerer de gamle vejlinjer.

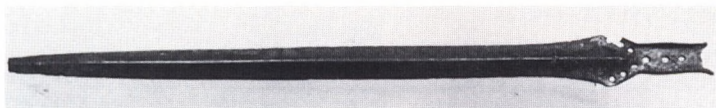
En sådan egn er netop Aggersund, hvor landevejstrafikken mellem Han Herred og Himmerland og den søværts trafik på Limfjorden krydser hinanden. De nord-sydgående rækker af tætliggende gravhøje – ikke blot de bevarede, men også utallige overpløjede – på bakkedragene nord for Aggersborg ved Krøl-

Figur 15. Orohydrografisk kort med høje fra ældre bronzealder (prik) og Vadgaard-bopladsen (trekant). Det fremgår, hvor mange høje der oprindeligt har været på denne egn. Bemærk også, hvorledes højene fortrinsvis følger bakkekronerne. Nr. 1 er gravhøj ved Aggersborg (se figur 17), nr. 2 er Flynderhøj (se figur 16).

drup og videre mod Øslev og Kettrup er både vidnesbyrd om nogle af bronzealdersamfundets færdselslinjer og om en tæt bebyggelse (figur 15). Også ved selve Aggersborggaard berettes om høje, der blev sløjfet i det forrige århundrede, og hvis jord af hoveribønderne blev kørt bort og brugt som fyld til gårdens have. Lidt øst for Aggersborggaard har der også ligget en nu sløjfet høj helt ude på kystskrænten.

Desværre er mange af de før så prægtige storhøje nu helt nedpløjet og ødelagt, og kun få er udgravet. Men selv i de mest ned-

Figur 16. Bronzesværd (mål 1:6) og bronzeknapper (såkaldte tutuli, mål 1:2) fra høvdingegrav i Flynderhøj ved Kettrup. Ældre bronzealders slutning, ca. 1.200 f.Kr. (nr. 2 på figur 15).
Foto: P. Dehlholm.

pløjede kan der stadig gøres rige fund – som regel i den første (og dybestliggende) grav. I en ødelagt gravhøj, Mandshøj ved Manstrup nordøst for Aggersborg, er således fundet en grav fra ældre bronzealder. Den døde – en rig kvinde, der havde været iført sin dragt – var begravet i en udhulet egekiste og havde fået sine bronzesmykker med. På maven lå en smukt mønstret bælteplade og ved halsen en »halskravering«. Yderligere fandtes seks prydknapper af bronze, såkaldte »tutuli«. Nordvest for Manstrup ligger resterne af en større højgruppe, og i en af højene dér vides at have været en kvindegrav, hvor den døde var gravsat med dolk og halskravesmykke.

Allerede fra bronzealderens tidligste del var sværdet den fornemme mands vigtigste statussymbol. På fremstillingen ofrede man store mængder metal og arbejde. Jo tungere og finere udsmykket sværdet var, jo højere var ejerens sociale position. Fra den helt ødelagte Flynderhøj, sydøst for Kettrup, (nr. 2 på figur 15) er der et oppløjet bronzesværd – formodentlig de sørgelige rester af en rig bronzealderhøvdinges grav (figur 16).

De mange gravhøje vidner om en tæt og rig befolkning, men endnu mangler spor af tidens bopladser næsten helt, her som i den øvrige del af landet. Spredte fund fra selve Aggersborg af kornsegl af bronzealdertype viser dog, at området stadig blev dyrket og indgik i bronzealderbøndernes marker, og ved Vadgaard, lige sydøst for Aggersund, er undersøgt en af de sjældne bopladser fra ældre bronzealder, cirka 1.500-1.200 f.Kr.

Efter alt at dømme er der tale om et lille samfund, der ernærede sig ved en blanding af landbrug og fiskeri. Husene har ligget i en klynge på en terrasse oven for kystskrænten ned til fjorden. Højere oppe på bakkedraget lå landsbyens gravhøje. Husene, som grupperede sig om et lille, helligt anlæg, var dels stolpebyggede, øst-vestvendte langhuse med rektangulært gulv og to rækker indvendige tagbærende stolper, dels nogle små ovale bygninger med tørvebyggede vægge. Endnu en hustype var repræsenteret – et lille rektangulært hus med lidt forsænket gulv. Om de tre hustyper var samtidige og havde forskellige funktioner, eller der er tale om flere bosætninger, er endnu ikke klart. Der blev også fundet spor af hegn, som sandsynligvis har skullet holde husdyrene borte fra husene.

Figur 17. Gravhøj ved Aggersborg (nr. 1 på figur 15). Her ses foto af højen under udgravning. Såvel sten-kreds omkring højfoden som en lille stenompakket urne i højcentrum er frilagte; den store stendynge i forgrunden og til højre dækkede over sten-kisten, afbilledet på skitsen overfor. På bunden af gravkisten lå den dodes brændte ben og ovenpå to bronzearmringe. Fra overgangen mellem ældre og yngre bronzealder, ca. 1.000 f.Kr. Foto: H. Stiesdal 1949. Skitsen er fra original i Nationalmuseet.

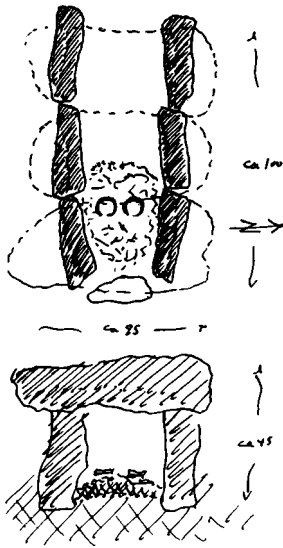

Midt i landsbyen lå et lille særpræget anlæg, formodentlig et kultsted, bestående af en halvrund palisade af tætstillede stolper – måske har der også stået et hus dér.

Et andet vigtigt fundsted stammer fra en næsten helt bortpløjet gravhøj ved Torsted, lidt øst for Aggersund. Gravhøjens jordmasser havde her bevaret et tykt møddinglag fra en lille boplads. Da der samtidig var mange muslingskaller i kulturjorden, var der for en gangs skyld meget fine bevaringsforhold for måltidsrester m.m. Fundene viste, at datidens bronzealderbefolkning havde haft en meget bredspektret erhvervsøkonomi. Ud over de allerede nævnte skaldyr fandtes knogler af fladfisk samt husdyrene kvæg, får/ged, svin og hund og endelig rester af kronhjort. Dette sjældne fund fortæller altså, at man foruden de gængse husdyr drev jagt samt fiskede og indsamlede østers og blåmusling i den nærliggende Limfjord. Kornavlens dokumenteret af ardspor under gravhøjen foruden kornaftryk i lerkarskår og endelig kornsegle af flint. Den kystnære beliggenhed af både Vadgaard- og Torsted-fundene samt de ovennævnte faunalevn viser med stor klarhed, hvilken betydning Limfjorden har haft – ikke blot som samfærdselsmiddel, men også i meget høj grad som ressourceområde for befolkningen.

Den rette erhvervsbetegnelse for befolkningen i ældre bronzealder er »fiskerbønder« ligesom i yngre stenalder.

Midt i bronzealderen, omkring 1.000 f.Kr., ændredes gravskikken fra jordfæste- til brandgravskik. Det skete gradvist, såle-

des at man begyndte at brænde de døde, men bibeholdt de store egekister. Siden hen mindskedes graven for til slut blot at være en lille stenkiste eller en urne. Samtidig indskrænkedes omfanget og mængden af gravgods. I stedet for de »rigtige« genstande nedlagdes miniaturegenstande, for eksempel miniaturesværd, og mere personlige ting som toiletsager, pincet, nål, ørseke og kam blev fremtrædende.

Netop fra overgangen mellem ældre og yngre bronzealder er der ved Aggersborg udgravet en lav bronzealderhøj, inden for hvis cirkulære randstenskæde der fandtes en 100 x 75 cm stor kiste, opbygget af tre store sten i hver side og dækket af tre flade overliggere. På kistens bund lå en lille dyngge brændte menneskeknogeter med to glatte bronzearmringe ovenpå (figur 17 og nr. 1 på figur 15).

Fra yngre bronzealder (1.000-500 f. Kr.) kendes ingen sikre bopladsfund fra Aggersborg-egnen, men mange gravfund. Det var på denne tid skik, at den døde brændte knogler anbragtes i en urne eller en lille stenkiste, der normalt blev hensat i syd- eller østsiden af en af de store høje fra yngre stenalder eller ældre bronzealder.

I Nationalmuseets beskrivelser af oldtidsminder på Aggersborg-egnen berettes om talrige urner og små askefyldte sten-kister i de mange ødelagte gravhøje, se for eksempel figur 17, hvor der ses en stenomkranset urne i højen. I den førømtalte Mandshøj i udkanten af Manstrup by blev der således også fundet en brændtbensgrav med en lille bronzekniv som gravgods, og nordøst for Manstrup er der påtruffet en lille sten-kiste med brændte knogler. Lige nord for Aggersborg i Trehøjene ved Ulle-rup og Krøldrup er der et typisk gravfund bestående af rakekniv, pincet og miniaturepilespid (eller måske kniv), alt af bronze.

Mens bopladserne fra bronzealderens begyndelse var få, kender vi mange klynger af gårde fra yngre bronzealder. De er især fundet i Vestjylland, men kendes også fra Himmerland. Husene var store og velbyggede med rektangulær grundplan og med taget båret af to rækker indvendige stolper. De lå orienteret øst-vest, ofte i klynger på små bakkedrag omgivet af lavere, fugtige engdrag. Midt i langvæggene var der døre, og i den vestlige ende fandtes ildstedet og menneskenes bolig, mens den anden ende var forrådsrum, som måske lejlighedsvis også blev brugt til opstaldning af husdyrene.

På dækstenen af flere af egnens langdysser, blandt andet Ravsten, er der i bronzealderen indhugget skålformede fordybninger – symbolske, hellige tegn, hvis nærmere betydning er uklar.

Jernalderen, ca. 500 f.Kr. - ca. 750 e.Kr.

Ved bronzealderens slutning omkring 500 f.Kr. ændredes klimaet på ny og blev mere fugtigt og køligt. Det påvirkede naturligvis skoven, idet træer stiller forskellige krav til temperatur, jordbund og nedbør. Linden svækkedes, og bøgen fik sin chance – især på gamle marker og overdrev; at den bredte sig, skyldtes både klimaændringen og menneskets indgreb i naturen. På denne tid må Aggersborg-egnens landskab have været meget lig vore dages. Stadig var der frit fra Vesterhavet ind i Limfjorden, men hovedparten af stenalderhavets fjorde og inderlavninger må omkring Kristi fødsel have været fugtige engstrækninger.

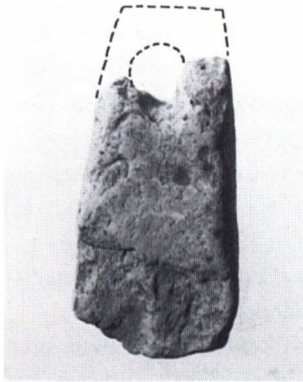
Allerede i yngre bronzealder dukkede jernet op. I begyndelsen kun i små mængder og da kun som et sjældent smykke-metal. Senere indførtes større genstande af jern, og i løbet af bronzealderen lærte man at fremstille og smede jernet.

Jernalderen kan deles i førromersk jernalder (500 f.Kr.-0), romersk jernalder (0-400 e.Kr.) og germansk jernalder (400 e.Kr.-ca. 750 e.Kr.).

I modsætning til bronzealderssamfundets afhængighed af udenlandske tilførsler af metaller var jernalderbefolkningen begunstiget ved forekomsten af lokal myremalm, der i hvert fald har kunnet dække en del af jernforbruget. Ved en speciel og vanskelig proces lod myremalmens indhold af jern sig udsmelte. Det tog dog tid at lære fremgangsmåden og få hele produktionen sat i system. Derfor er det ikke mærkeligt, at det i begyndelsen kun var genstande som smykker, der blev smedet – altså kun statussymboler ligesom i bronzealderen.

Som helhed gik skiftet fra bronze- til jernalder gradvist og roligt. Brandgravsskikken fortsatte, og landbrug og kvægavl var stadig samfundets ernæringsgrundlag. Århundrederne før Kristi fødsel bød dog på nyheder. Landsbyer er nu med sikkerhed konstateret i Jylland, og de er fra nu af den dominerende bebyggelsesform. Bopladsernes størrelse kunne variere fra nogle få gårde til store landsbyer med mange gårde og huse. Omkring hver landsby lå et område med marker, enge, overdrev og skov til bygningstømmer, og selve landsbyområdet var ofte tydeligt afgrænset af vandløb, lavninger eller moser. Landsbyen flyttede til et nyt sted inden for sit område med ca. 50 års mellemrum, når markerne ikke længere ydede nok, eller når andre forhold nødvendiggjorde det.

Selve huset havde rektangulært grundplan, var øst-vestorienteret med lerklinede vægge og havde strå- eller spåntag båret af to indvendige rækker stolper. Midt i langvæggene var der døre,

Figur 18. Vævevægt af ler fra opretstående væv. Fundet på Aggersborg. Yngre romersk jernalder, ca. 200-400 e.Kr. Mål ca. 1:2. Foto: P. Dehlholm.

hvortil der ofte førte smukt brolagte indgangspartier. Dyr og mennesker levede under samme tag. I husets vestende var boligen med ildstedet, og i østenden lå stalden delt i båse til kreaturerne.

Husets beboelsesdel ændredes ikke synderligt gennem jernalderen, men stald og forrådsrum blev meget større i den senere del af perioden – såvel den enkelte gård som landsbyen voksede. Også mellem gårdene indbyrdes blev der forskelle, der vel afspejler forstærkede sociale lagdelinger – et fænomen, der også præger gravudstyret fra århundrederne omkring Kristi fødsel og fremefter.

Både boplad- og gravfund fra ældre jernalder er få og spredte omkring Aggersborg. At dette er en tilfældighed, der blot afspejler manglende arkæologisk udforskning, dokumenteres tydeligt af den lille, intensive regionalundersøgelse, som amatørarkæologen Bent Jensen for 10-15 år siden lavede i egnen syd for Løgstør. Inden for ganske få kilometer registrerede han otte jernalderbopladser – et resultat, der dels svarer til undersøgelser i andre egne, og dels viser, hvor tæt jernalderbebyggelsen kunne være på de nordjyske sandmuldede jorder.

Et par nordensfjords fund kan dog nævnes. Fra selve Aggersborg kendes således underdelen af et lerkar fra tiden omkring Kristi fødsel, og i udkanten af Manstrup by, lidt nord for Aggersborg, er der flere steder påtruffet bopladsspor fra ældre jernalder. Ved Blegebrønde, tæt nord for Manstrup, blev der i 1983 påvist en 12 meter lang brolægning, som førte hen til sydindgangen af en jernaldergård, hvis gulv var lidt forsænket i undergrunden. Nord for stenlægningen fandtes yderligere en del af væggen af et øst-vestorienteret jernalderhus. Husvæggen viste sig som en række sten, uden for hvilke der var en tæt række forbrændte vægstolper. Stedet har med nogle få hundrede års mellemrum været beboet i to omgange i ældre jernalder, sidst i tiden omkring Kristi fødsel, og selv om der kun var tale om en lille prøveudgravning, er der næppe tvivl om, at her engang lå en jernalderlandsby.

De relativt mange bopladsspor omkring Manstrup viser, at der har været mange landsbyer på denne egn. Det vekslende landskab med sandmuldede bakkestrøg afgrænset og omgivet af lave, vide engstrækninger må have været ideelt for jernalderbøndernes agerbrug og kvægavl. Ud fra vor viden fra andre landsdele er der grund til at antage, at hvert af disse bakkedrag har udgjort territoriet for én landsby.

I århundrederne omkring Kristi fødsel domineredes store

Figur 19. Lerkar fra brandgrave ved Vester Kjeldgaard syd for Øslev (a) og Lejrhøjene nordøst for Kettrup (b). Ældre germansk jernalder, ca. 500 e.Kr. Mål ca. 1:3. Foto: P. Dehlholm.

dele af Europa af Romerriget – såvel politisk som økonomisk – og det er naturligt, at der kan iagttages en tydelig afsmitning fra dette vældige og dynamiske produktions- og kraftcenter mod syd. Denne »romanisering« aftog selvfølgelig, som man fjernede sig fra rigsgrænserne, men i Danmark kan den også spores, både direkte ved store mængder importvarer og indirekte, ved at mange lokale træk efterligner romerske forbilleder. Bronze- og sølvgenstande, glas, sølvmønter og våben er eksempler på importgods, der kendes fra mange danske grav- og offerfund. Det er sandsynligt, at sådanne varer også nåede frem til Aggersborg-egnen, men endnu mangler fundene.

Egentlige bopladsfund fra perioden kendes heller ikke, men ved udgravningen af Aggersborg fandtes blandt andet et par væbevægte fra tiden ca. 200-400 e.Kr. (figur 18).

To sjældne gravfund fra Øslev Møllebakke er også med til at vise, at her ikke var affolket. Ved grusgravning stødte man på to stenkister bygget af flade kalkstensplader. Gravene lå tæt ved siden af hinanden og er formodentlig dele af en større gravplads. De døde, en cirka 30-50-årig mand og en cirka 18-årig kvinde, lå i sovestilling på højre side. De var begravet i dragter og havde både lerkar, benkam, jernkniv, sølvnåle og sølvfibula samt en bronzering med som gravgaver. I mandsgraven lå videre en bronzøgle – formodentlig var der også et skrin i graven. De døde må stamme fra en nærliggende landsby, og gravene viser, at bondebefolkningen også på denne egn kunne være meget velstillet i århundrederne efter Kristi fødsel.

Fra yngre jernalder, 400-750 e.Kr., svigter fundene næsten totalt ligesom mange andre steder i landet. Dog kendes en brandgrav fra omkring 500 e.Kr. ved Vester Kjeldgaard syd for Øslev. Her fandtes en stenkreds, to meter i diameter, inden for hvilken der lå trækul og brændte menneskeknogler. De eneste oldsager var overdelen af et lerkar med hank – enten resterne af en gravurne eller et kar medgivet som gravgods (figur 19). I en overpløjet høj, Lejrhøjene, nordøst for Kettrup er også fundet brandgrave fra yngre jernalder, og fra en mose nær Øsløs kendes et fladhamret bronzearmbånd med tre vindinger, der spidser til mod enden – antagelig et offer fra denne sene del af oldtiden.

Da kimen til vikingetidens voldsomme politiske og økonomiske ekspansion skal søges i netop disse århundredere, er det en afgørende tid i Danmarks historie. Her skabtes baggrunden for en række af de institutioner – blandt andet byerne, kongemagten, staten – som i mere udviklet form findes i vikingetiden og middelalderen.

Kilder og litteratur

- Andersen, Søren H.: Brovst, en kystboplads fra ældre stenalder. *Kuml* 1969, s. 67-86.
- Andersen, Søren H.: Aggersund. En Ertebølleboplads ved Limfjorden. *Kuml* 1978, s. 7-56.
- Andersen, Søren H.: Limfjordens forhistorie – en oversigt. *Limfjordsprojektet*. Rapport nr. 1. Limfjordsegnens kultur- og naturhistorie. 1990, s. 29-65. Århus.
- Andersen, Søren H.: Marin udnyttelse af Limfjorden i stenalderen. *Limfjordsprojektet*. Rapport nr. 4. Limfjordsfiskeri i fortid og nutid. 1992, s. 65-96. Århus.
- Andersen, Søren H.: Erhvervsspecialisering i Limfjordsområdet. *Limfjordsprojektet*. Rapport nr. 8, I, Variation og enhed omkring Limfjorden. 1998, s. 97-140. Århus.
- Christensen, J. Th.: Oldtidsminder paa Løgstøregnen. *Fra Himmerland og Kjær Herred*, 1942.
- Ebbesen, Klaus: Tragtbægerkultur i Nordjylland. *Nordiske Fortidsminder*. Serie B. Bd. 5. 1978.
- Jensen, Bent: Bebyggelsesgeografi. *hikuin* 2, 1975, s. 135-144.
- Johansen, Erik: A Burial Mound with Culture Layers from the Early Bronze Age near Torslev, Northern Jutland. *Journal of Danish Archaeology*, vol. 4 1985, s. 115-120. Odense.
- Lomborg, Ebbe: En landsby med huse og kultsted fra ældre bronzealder. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1973, s. 5-14.
- Lomborg, Ebbe: Vadgaard. Ein Dorf mit Häusern und einer Kultstätte aus der älteren nordischen Bronzezeit. *Festschrift für Richard Pittioni zum siebzigsten Geburtstag*. Wien 1976.
- Lomborg, Ebbe: Bronzealderbopladserne ved Vadgaard og Skamlebæk. i: Thrane, H. ed.: *Bronzealderbebyggelse i Norden*. Beretning fra det andet nordiske symposium for bronzealderforskning. Odense 1980.
- Madsen, A.P.: *Afbildninger af danske Oldsager og Mindesmærker. Stenalderen*. København 1868, s. 13 og pl. 15.
- Madsen, A.P.: *Gravhøje og Gravfund fra Stenalderen i Danmark*. 2. Bd. *Fyen og Jylland*. København 1900, s. 12-13 og pl. 12-13.
- Madsen, Torsten: Tidlig-neolitiske anlæg ved Tolstrup. *Kuml* 1973/74, s. 121-154.
- Møhl, Ulrik: Aggersund-bopladsen zoologisk belyst. Svanejagt som årsag til bosættelse? *Kuml* 1978, s. 57-75.
- Rasmussen, Marianne: Bopladskeramik i ældre bronzealder. *Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter* XXIX, 1993. Århus.
- Wiell, Stine: En høj i Hjerpsted. *Kuml* 1975, s.83-97.

Generelt henvises til serien Danmarkshistorien bd. 1-8 udgivet af forlaget *Sesam*, København 1979-81 og *Limfjordsprojektet*. Rapport nr. 1-8 (I og II). Århus 1990-1998. Endvidere henvises til Nationalmuseets sognebeskrivelse. Nationalmuseets 1. afd. /Oldtiden). Nationalmuseet. København.

Om storkene i Vesløs

Af Mariann Stenholm

Mariann Stenholm født 1948. Journalist ved NORDJYSKE Stiftstidende.

Der har formentlig ynglet storke i Vesløs gennem hele 1900-tallet, men lidt forskellige steder og i varierende antal.

I årene 1934-37 var ornitologen og fotografen Arthur Christiansen i Vejlerne. Han noterede sig tre reder i området, men gjorde ikke megen stads af dem – dengang var storken endnu en almindelig fugl i det danske bondeland.

Indtil anden verdenskrig ynglede der med ret stor sikkerhed to par i Vesløs, dels i et gammelt træ på voldstedet Helledis ved Vesløsgaard, der ligger umiddelbart nordvest for brugsen i landevejskrydset, og dels i Gammel Vesløs ud mod Vesløs Vejle.

Det gamle træ på Helledis væltede i en storm i 1941, og storkeparret forsøgte da at anlægge rede oven på telefontrådene ved den mast på Tømmerbyvej, hvor de i dag stadig er. Dengang bestod telefonledningerne af en række tværliggende tråde på metaldragere, og reden kuldsejlede på det noget ustabile underlag.

I mellemtiden forsøgte uddeleren i brugsen sig med en kunstig rede oven på taget for at trække det hjemløse par til – men dén ville storkene åbenbart ikke vide af.

De foretrak nu i stedet telefonpælen ved den lille købmand, Otto Christensen, hvis datter Jenny stadig bor i huset og fra

barnsben har oplevet storkene i Vesløs fra første parket. Købmanden frydede sig selvfølgelig over, at storken foretrak den lille købmand frem for brugsen!

Det ligger ret fast, at telefonpælen blev taget i brug i 1942 eller 1943, og at den siden har været bemanded med få slip, blandt andet hvor der kun har været en enlig stork, eller der ikke er kommet levedygtige unger ud af anstrengelserne.

Der ligger eksakte oplysninger fra årene 1952-60, hvor i alt 21 unger kom på vingerne. Derefter mangler oplysninger frem til 1968, hvor der var tre unger, og 1969, hvor der var fire. I 1970 var der kun en enlig stork.

Herefter har det berømte par ynglet regelmæssigt på træmasten. Dog har der kun været enlige storke i reden i både 1999 og 2000. Som et kuriosum kan tilføjes, at endnu en enlig stork – der med sikkerhed er opvokset i Vesløs-reden – slog sig ned på Sydhannæs i 2000. Den fandt sig en pæl i Skaarup nord for Øsløs til stor glæde for de lokale beboere.

Nøjagtige data kan fås hos DOFs storkeekspert Hans Skov.

Kilde

Naturvejleder Poul Hald-Mortensen, Øsløs.

Fjordens flimrende hvide lys

Han Herred-digte fra et halvt århundrede

Af Torben Ebbe

Torben Ebbe, født 1920 på Frederiksberg. Cand.med. 1946, ansat på Brovst Sygehus 1946, reservelege sammesteds 1948-50. Praktiserende læge i Fjerritslev 1952-87. Har skrevet adskillige artikler med lokalhistorisk indhold. Digtene, som ofte bliver til ved feriehuset i Øsløs, er tidligere udgivet i privattryk. I Han Herred Sangbogen findes digtet "Flueliv" (nr. 44).

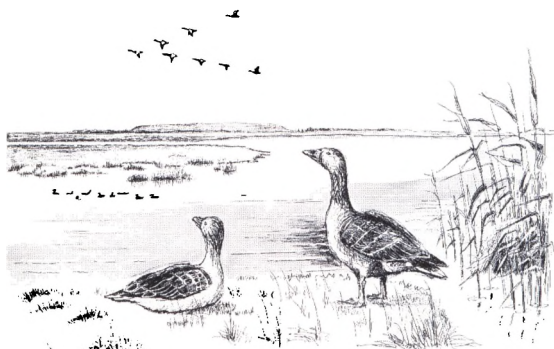
Strandet tang
lytter til kølvandet
fra fjerne skibe,
der svæver over lave agre.

Vildænder trækker
lavt over bølger.
I fjerne brinker
vogter fjordlyset.

Gemt i sandet
vrænger skrubben
stribet af bølgeblys.

Tusinde år
i et øjeblikks lykke.

4. maj 1956

Tusmørkets lange skygger
er tusinde ryttere
i susende trav,
der strør glemslens mørke sod
på solhede marker.

Lysets sidste fugl
er en fjordgårds hvide gavl.
Letter så
fra en kirkes hvide enfold –
løftet fra bakkerne
af rytternes sorte nakker.
På flugt går dagen –
som åer af blankvand
på fjordbølgers mørke agre.

Fjerne lyde
er nære som kærtegn.

Dagens sidste varme
ligger gemt under træerne –
bløde som hestemuler –
under stjernernes stenede kølighed.

Natten folder hænderne
over ensomme hjerters
sprællende fisk.

3. juni 1956

Susende blå
dier blæsten
af højdernes bryster.
Svimmel af lyst,
båret af lyset
farer vinden
i mørknende skygger
over fjordens flimrende ruder.

Dybt i lyngdale
suger bakkernes rødder
i duften af enebær.

Skælvende af solpletter
suser vinden
gennem granernes
nålebløde stilhed.

Lys ligger vinden
under drivende klodeskyer
over fjordens glitrende alter.

8. september 1956

Himlens lyse silke
fæstnet til bakkernes
vigende horisont
synger i vinden.

Glitrende af sol
glider fjorden ind
under limbakkens skrænter.

Dybe og dunkle
ligger granernes skygger
i skovens tyste slugter.

Længsler så stærke
at mæthed ville dræbe
brænder mit sind.

3. november 1956

GRY

På duggrå bakkesider
løfter lyset dagens farver
under vindens kølige silke.

Gryets tyngende stilhed
brister i mæle
under lysets sviende kærtegn.

Som vildgæs i dybe kiler
glider tyngden af mig.
Og dybt nede ser jeg fjordens lys
mellem bakkernes vigende mørke.

1964

DEN LYSE NAT

På sin svale køl af stjerner
glider den lyse nat
hen over hyldens duftende blomster,
der spejler månens stilhed.

Lysende grøn er natten
i elmens susende skygge,
i mælkevejens stilhed.
Kun mit hjerte tæller tiden.

Et funklende Nu.
Uden tid og tyngde.
Kun vibeskrig.
Kun fjordens nærhed.

1966

FJORDEN

Tidlig morgen.
Fjorden smeltet lys
med dønninger
som åndedrag i søvne.
Himlen hvidner af lys.
Minutterne kommer med varme.
Fjord og himmel i ét.
Langt ude i soldisen –
en kutters dunkende hjerte
der hamrer gennem stilheden.

Efterårsnat.
Fjord og himmel
ét i mørket
under mælkevejens hvide hjulspor.
I den bundløse nat en fjordby
som et lysende diadem:
stedet hvor fjord og himmel skilles.

Men i marehalmen
græshoppernes metalliske hymne:
små syersker
der på hver sin syngende maskine
syer tusmørkets dunkle draperier.

Frynser i et evighedsmønster.

1965

I denne verden af hvidt lys
er fjord og himmel ét.
Mellem strandens sten
smelter lyset til klart vand.
En coaster mellem hav og fjord.
Mågeskrig fra mørke sten.
Tangens tunge jodlugt.

Langsomt stiger dette hvide lys
op igennem mig.
En verden af brændende intensitet.
Mit jeks glødende celler
blir til lyttende stilhed.
Der intet er.
Kun svimmelhed
der løsner sig fra al tyngde.
Svæver i bristefærdig salighed.
Hverken af denne fjords verden
eller denne himmels lys.
Kun tidløs stilhed.
Intethed.

Fra dette lys,
fra denne stilhed
driver jeg langsomt i land
til krop og tanker,
til lykke og salighed.
En coaster tynger horisonten ned
under de fjerne øer.
En himmel blir til –
over et lysende vand.

Tang og mågeskrig.
Disede fjerne kyster.
Stilhed og glemsel.
Og mit hjerte slår igen.

Øsløs 1970

Det er så svimlende lyst.
Det er så tindrende blåt.
Og vinden suser fra sønden
og lugter forjættende godt.

Fra jorden jubler erantis
og vintergækker i kor
til mejser og spurve i hækken
til fugle på træk imod nord.

Det lyser og blinker i fjorden.
På bakker står emmen af muld.
Og pytter er himmelblå øjne
mens søer er blinkende guld.

23. marts 1981

Træerne er stumme, stille.
Skyer kloder helt i stå.
Fjorden spejler himlens åsyn.
Kysterne blir lave, blå.

Vinden hviler bag ved bakker.
Op fra fjordens glatte vand
strimer himlens lys tilbage.
Vifter over bakkers rand.

Himlen hviler dybt i fjorden.
Fjordlys op til skyer når.
Dette favntagts lyse stilhed.
Efterglæde. Efterår.

8. september 1984.

HAVET

Bølger der vandrer:
en tonstung rytme af kraft
som et åndedræt
mod fjerne strande.

Kæntrer mod yderste revler
som en glidende, stigende skygge.
Iler videre mod næste revle.
Kæntrer og flås.
Hvirvlende kniplinger,
der hugger i sin fråde
dybt i sit eget kød.
Buldrende vrede.

Gennemlyste
af hadets grønne klarhed.
Haster videre.
Kaster sine forvredne hænder
i sandets blindhed.
Vider sig sorgfuldt ud.
Suges tilbage
glidende tyst.
Et vemod.
Et vemod
der drukner
i næste bølges had.

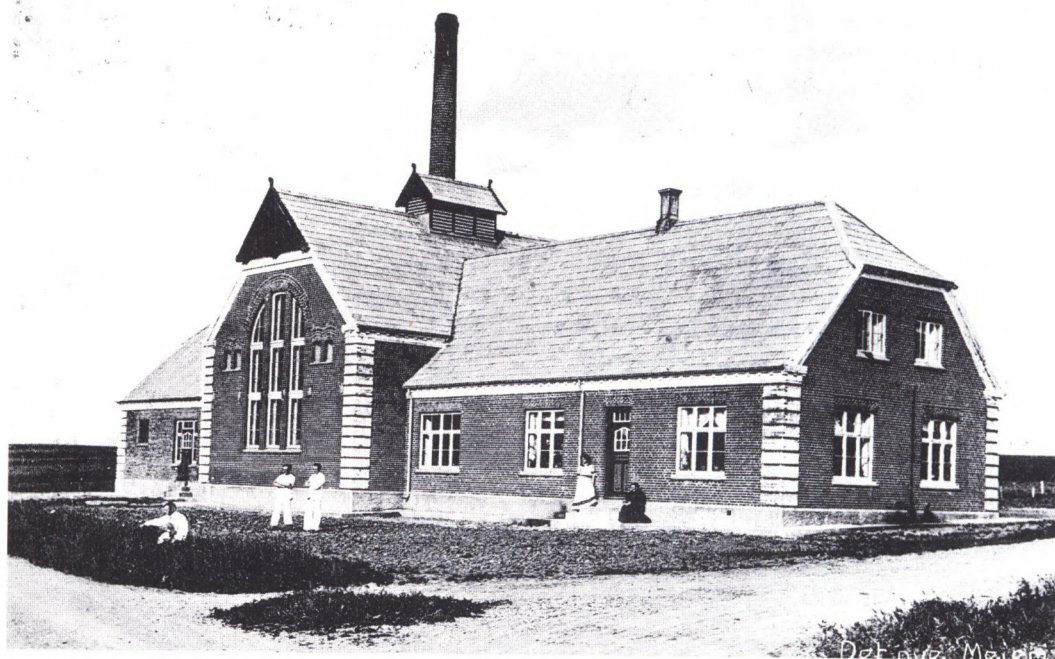
1966

Vignetter: Bent Rolighed.

Det Gamle Album

Dæmningsarbejde på Vejlerne 1901. Foto: Chr. Petersen, Fjerritslev.

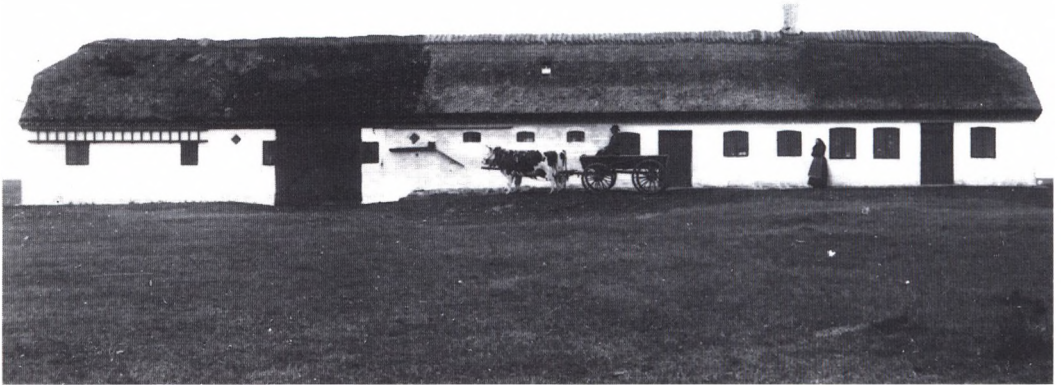
Andelsmejeriet »Hannas« i Vesløs opført 1911, nedlagt 1. oktober 1969.

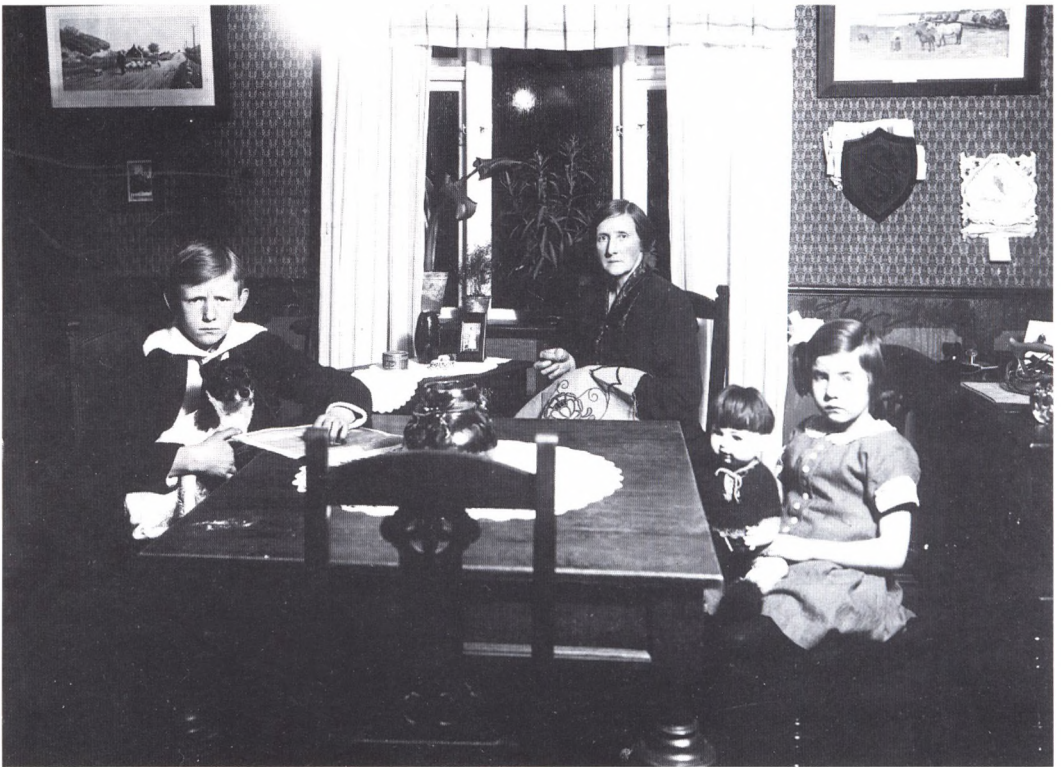
Elsdal med pakkebilen, post i Brovst. Jernbanegade med Bratskov i baggrunden. Ca. 1940.

Klim Boldklub 1932.

Jens Thomsens enkes hus på Thorupholme («Thorup Fjordholme») i 1906. Hun blev kaldt »Faster Mariane«.

Martine Christensen med børnene Charles og Astrid. Martine havde fransk vask og strygning på Storkevej 23 i Frøstrup

Automobilklubben fra Thisted på udflugt til inspektørboligen på Bygholm Vejler, 1932. Værten var inspektør Welling-Nielsen.

Erindringer fra Koldmosen 1919.

Falborggade, Broust før 1915.

Fjerritslev Avis og Bogtrykkeri i Østergade 33 samlede hver eftermiddag nysgerrige foran ruden til den store trykpresse (th). Privatboligen (tv) er fra før 1918, hvor avisen overtog det tidligere uldspinderi.

Årets gang i Han Herred 1999-2000

De pågældende datoer henviser til artikel om pågældende emne i NORDJYSKE Midtjylland. (Lokalhistorisk Arkiv i Fjerritslev råder over en komplet samling af Midtjylland-sektionerne).

September 1999

18. Fjerritslev Avis, Løgstør Avis, Vendsyssel Tidende og Aalborg Stiftstidende »går ind«, og NORDJYSKE Stiftstidende ser dagens lys. Lokalstoffet fra Han Herred indgår i avisens Midtjylland-sektion.
Samtidig med, at de sidste eksemplarer af Fjerritslev Avis og Løgstør Avis glider hen over transportbåndet, skifter Fjerritslev Avis tryk navn til slet og ret at hedde Fjerritslev Tryk.
19. 700 til fest for Fjerritslev Gymnasiums første 20 år.
Budget 2000: Skatten stiger med én pct. til 21,3 i Brovst Kommune.
24. TiCan – andelssvineslagteriet, der nægtede at lade sig fusionere – hædres med inspirationsprisen ved stiftelsesfesten i Han Herreds Familielandbrug.
25. Budget 2000: Skatten op med 0,1 pct. til 21,6 i Fjerritslev Kommune.
26. Borgmester Otto Kjær Larsen og forgængeren Johan Svaneborg går i spidsen for en folkeindsamling til støtte for Han Herred Naturcenter, der allerede et år efter starten er i store økonomiske vanskeligheder. Borgerne får i en periode fri adgang til centeret.
27. Vester Thorup Forsamlingshus sættes på folkeaktier – passive medlemskaber – for at sikre fortsat eksistens efter færre udlejninger og store udgifter til istandsættelser og investeringer. Skovsgaardskolen viser sin nye indskolingsfløj frem for offentligheden.
29. Far og datter – Erik og Ulla Flintholm – fejrer 40-års jubilæum i urmagerforretningen Østergade 9 i Fjerritslev.
30. Naturklagenævnet afviser en indsigelse fra Foreningen Kyst, Land og Fjord – et besøgs-

center ved hovedvej A11 på Vejlerne kan realiseres.

Socialchef i Munkebo Kommune, 44-årige Jane Hvas, udpeges til at efterfølge Lars Nielsen som kommunaldirektør i Fjerritslev. Vagn Munch fejrer 40-års jubilæum i bestyrelsen for Dagli'Brugsen Vesløs, de sidste 22 år som formand.

Oktober 1999

1. Samtidig med Fjerritslev Fjernvarmes 40-års jubilæum fejrer Bent Nielsen 25-års jubilæum som varmemester.
2. Havboernes Forening er navnet på en ny sammenslutning af beboerforening og forsamlingshusforening i Lildstrand.
3. Ny slægts- og lokalhistorisk forening for Løgstør og omegn – herunder Aggersund – dannes med 67 medlemmer.
4. Landsbyordningen Uglen i Tranum – den første af sin art i Brovst Kommune – tager ny tilbygning på 200 kvm i brug.

5. Sensation inden for dansk kvægavl: En sortbroget ko hos gårdejer Jørgen Vigsø i Højstrup får hvide kalve.
7. Kunstneren Jens Gregersen står bag Post Danmarks nye mini-firmærkeark med motiv fra Vejlerne.
Fjerritslevs børneombudsmand, 23-årige Peter Fogh Pedersen siger stop og fratræder fire måneder før tiden. Han er bl.a. frustreret over mangel på definition af arbejdsopgaverne.

8. En ny naturbørnehave med plads til 45 børn og Kirsten Christensen som leder åbner i Bøge Bakke ved Brovst.
Folkene bag Frøstrup Minilandsby stifter forening – initiativtager Gert Gundersen indvalgt i bestyrelsen.
Ny lokalplan åbner for 22 nye boliger ved Dybdalsvej i Tranum.
9. Isflugl jagttaget ved Sletteå. – Det er indikator for god vandkvalitet, fastslår naturvejleder Poul Hald-Mortensen, Vejlerne.
10. Harmonikumuseet på Tranumenge fejrer 10-års fødselsdag med at tage yderligere udstillingsareal på førstesalen i brug.
14. Øland-Langeslund Skoles Kulturcenter er en realitet med tilbud til både unge og gamle.
15. Gårdejer Karl Aage Jespersen, Holmsø, forlader Fremskridtspartiet og bliver løsgænger i Fjerritslev Kommunalbestyrelse.
Jens Jørgen Nielsen fejrer 25-års jubilæum som tømrer- og snedkermester i Halvrimmen – sønnen Johnny indtræder som medejer.
35-årige Jan Thorsen udpeget som ny halinspektør i Skovsgaard.
16. Beskæring af det kommunale tilskud medfører, at Kim Ry Jensen afskediges som leder af turistbureauet på Bratskov i Brovst.
Bestyrelsen for Han Herred Naturcenter overlever mistillidsvotum, som stilles af SiD-formand Lindy Mortensen. Men repræsentantskabet vil se en bæredygtig handleplan for 2000.
18. Teknisk udvalg udtrykker sin opbakning til Projekt Grøn Oase i Skovsgaard midtby.
20. 30 aktionærer bag Han Herred Bowlingcenter i Fjerritslev påtager sig et tab på 1,5 mio. kr., men halvdelen af den oprindelige aktionærkreds går trods det ind for en redningsplan, der indebærer indskud på yderligere en halv mio. kr.
22. Efter forældrenes død i 1998-99 vælger arvingerne at lukke tekstilforretningen på Oddevej i Klim. Ellen og Niels Peter Jacobsen drev forretningen en menneskealder fra begyndelsen af 50'erne.
23. Brovst Smørrebrød åbner i Jernbanegade 45.
26. Lejerbo i gang med 25 nye lejligheder på Vestre Allé/Tegløvænget i Brovst.
27. Utilfredsstillende økonomi får DLG og Danespo til at overveje lukning af Han Herreds Kartoffelcentral i det tidligere Toftholmmejeri i Vester Thorup.
28. AMU-centeret i den nedlagte Grønnegades Skole/Fjerritslev Realskole nedlægges fra 30. juni 2000 på grund af stærkt vigende kursistgrundlag.
Øsløs Forsamlingshus, der blev indviet af bl.a. frimenighedspræst Søren Anker-Møller, fejrer 90 år.
30. Lokalhistorisk Samvirke vil satse stærkt på at udbygge det lokalhistoriske netværk med sognegrupper, lyder det fra samvirkets årsmøde.

31. Keramikerparket Bente Emilie Rasmussen og Bent Skytte-Rasmussen tror på ærlig dansk bygningskultur og går i gang med at renovere Thomas' mere end 200 år gamle limstensgård på Thorupholmevej 194.

November 1999

2. Halvrimmen Kro, der i flere år har ført en omskiftelig tilværelse, skal istandsættes og sælges eller bortforpagtes, efter at værten har forladt stedet. Kroen ejes af et anpartsselskab.
3. En nydannet arbejdsgruppe under beboerorganisationen Regnbuen på Hannæs vil hjælpe ildsjæle gennem junglen af støttemuligheder til højt forskelligartede projekter.
Ny konfirmandstue ved præstegården i Skovsgaard giver bedre forhold for undervisning og sogneaktiviteter.
En af hovedkræfterne bag revyen Han Herred i Hopla, 71-årige Knud »Skrædder« Kristensen, Fjerritslev, siger stop efter at have været tekstorfatter, instruktør, sminkør og aktør i otte revyer siden 1981.

4. Borgmestrene i Brovst og Fjerritslev forventer øget samarbejde mellem Jammerbugt-kommunerne. I forvejen arbejdes sammen om turistdestination, erhverv, kommunelæge, pædagogisk-psykologisk rådgivning, social-psykiatri og koordinationsudvalg.
5. 24-årige Jan Middelboe, hvis far var blandt kontorstolefabrikken Rabamis grundlæggere, åbner ny antik- og vinhandel i sagfører Boellillaen Søndergade 13, Fjerritslev. Husmoderklubben Hanbo i Brovst nedlægges efter 45 år – der er ingen gammeldags husmødre mere, forlyder det.
7. Limfjordsmuseet i Løgstør oplever massiv interesse for et skibsvrag i Limfjorden 200 meter øst for Aggersundbroen. En marinarkeologisk referencegruppe under Nationalmuseet vurderer, at vraget er fra 1230.
9. Lærerne på Fjerritslev Gymnasium tager pc-kørekort som led i en ambitiøs plan, der indebærer pædagogisk anvendelse af informationsteknologien både internt og eksternt.
10. Halvrømmen Børnehaven tager 100 nye kvadratmeter i brug.
13. Nu kan bilerne igen køre gennem Fjerritslev ad Vestergade-Østergade, efter at der er holdt »rejsegilde« på første etape af bymidtererenoveringen. Socialchef Steen Henriksen tiltræder forlig om afskedigelse fra sin post på Brovst Rådhus.
14. Et samarbejde mellem kommune, erhvervs-, turist- og handelstandsorganisationer, Fjerritslev Tryk og NORDJYSKE Midtjylland resulterer i Fjerritslevs debut på internettet.

16. I samarbejde med Nordjyllands Amt åbner Poul Erland Andersen, Gundestrupvej ved

Husby, en sti til to jættestuer fra bondestenalderen, 3.200 år f.Kr. De er begge sjældne ved at have et mindre bikammer ud over hovedkammeret.

17. Nordjyllands Amt erklærer Bejstrup – landets længste landsby – for at være bevaringsværdig på grund af sin struktur med mange velbevarede gårde langs bygaden. Henning Poulsen åbner ny forretning med skov- og havemaskiner i tilknytning til sit autoværksted på Vestergaardsvej i Fjerritslev.
19. Postmester Erik Palmdahl, Aars, bekræfter, at Post Danmark arbejder med planer om fraflytning af Fjerritslev Posthus i Jernbanegade til fordel for en mindre postbutik i bymidten og en sorteringscentral i byens udkant. Han Herred kommer på 100-kronesedlerne med den lille basilisk fra Tømmerby Kirkes apsis som motiv.
20. Amtets kulturudvalgsformand Gunhild Bach Nielsen, Nymark ved Brovst, enstemmigt valgt som det radikales nye folketingskandidat i Fjerritslev-kredsen.
21. Ægteparret Inge og Jesper Pallesen, Aldrupvej 66, Hingelbjerg, anlægger 3000 kvm sø til glæde for naturens frøer, fisk og fugle. Lene Rauff og Hjørdis Rasmussen, initiativtagere og stadig aktive i Han Herreds selvhjælpsgrupper, får som de første Sund By Priesen af Brovst i Bevælgelse.
23. Bryllupsmesse tiltrækker 1.000 gæster på Himmerlandsfondens kursuscenter Tranum-Strand. Beboerne i Skovsgaards Poststræde – en kombineret villavej og adgangsvej til håndværker- og industriområdet – ønsker trafiksikring af gaden indarbejdet i kommuneplanen for 2000-04.
24. Skovsgaard Fjerkræslagteri (efter fusion med Vinderup landets største under navnet Rose Poultry) og direktør Kjeld Løth fejrer 40-års jubilæum.
25. Erhvervsrådsforeningen barsler med planer for et Erhvervenes Hus i AMU-Center Fjerritslev, der står foran nedlæggelse.
26. Brovst-egnens dåbsattest – stenalderfundene fra Bøge Bakke – flytter hjem fra sin »udlæn-

dighed« på Aalborg Historiske Museum og får plads i nordøstfløjen på herresædet Bratskov.

Han Herreds Familielandbrug klar til at stå på egne ben efter skilsmissem fra landboforeningen og dermed ophør af fællesskabet på Nordjysk LandbrugsRådgivnings center i Fjerritslev. Et nyt rådgivningscenter, der oprettes fælles med Nordjyllands øvrige familielandbrug under navnet Landbrugsrådgivning Nord I/S, placeres i Aabybro.

27. Øland Kirke på Oxholm Gods tager ny violet messehagel i brug første søndag i advent.
28. Lokalhistorisk Samvirke fejrer to nyudgivelser på Bratskov i Brovst: Han Herred Bogen 2000 og Han Herred Sangbogen. Det sker med underholdning af visepræsten Bent Lumholt, forfatteren Bjarne Nielsen Brovst og skoleinspektør Arne Sloth Kristoffersen. Kvægavlsformand Bertel Bliksted, Bjerget, foreslår, at Han Herred-Mors-Thy samler sig om ét stort dyrskue i Thisted. Combigråden – Brovst Kommunes tidligere ledighedsprojekt – sælges til Brovst Blikvarer, der ansætter 20 nye medarbejdere.
29. 25 par flittige hænder bag nyt patchworktæppe til Plejehjemmet Solgaarden i Fjerritslev. Anders Refns novellefilm Seth, der er optaget lokalt, vises i Fjerritslev Kino.
30. Nye og yngre kræfter med håndværksmæssig erfaring melder sig til tjeneste med at restaurere gamle effekter på Fjerritslev Bryggeri- og Egnsmuseum.

December 1999

2. Sognepræst Anne-Lise Nielsen, 55 år, vælger efter ni år i Kollerup-Hjortdal Pastorat at flytte til Hadsten og fratræder med udgangen af februar 2000. Tranum Landsbyråd overtager Materielgården på Dybdalsvej til glæde for spejdere og andet lokalt foreningsliv.
5. Væltede træer fra en kraftig vinterstorm til stor gene for trafikken – i Han Herred er det dog langt fra så galt som i det sydlige Jylland og på øerne.
6. Byggefirmaet Skanska Jensen A/S klar til at

investere 110 mio. kr. i opførelsen af et kur- og helsecenter ved Klim Strand.

8. Svend Mikkelsens godt tre timer lange stumfilm om Fjerritslev 1939-46 får lokal indtaling af Hans »Brøndborer« Kristensen, der kender de fleste personer, steder og begivenheder på filmen.
10. Turismen i Han Herred før og nu skal kortlægges som led i det internationale samarbejdsprojekt Seaside Tourism in the North Sea Region, hvori Nordjyllands Amt er den danske deltager. Den indsamlede viden skal hjælpe til at satse rigtigt i fremtiden.
11. Lodsejere ved Klim Strand kræver, at et område til et påtænkt kur- og helsecenter tages ud af amtets regionplan.
12. 150 deltagere i afskedsfest for Paula og Lars Brøndum, der har været bestyrerpar i Skovsgaard Idrætscenter de seneste 20 år.
15. Fond med lokal bestyrelse får efter aftale med den nye fælles-nordjyske landboforening fuld bestemmelsesret over »landets smukkeste dyrskueplads« i Fjerritslev.
16. Hanne Smetana Christensen, Hannes Madsted, overtager til februar Fjerritslev Kro efter Helle og Kaj Hedegaard. Kaj Hedegaard har drevet kroen i næsten 33 år.
18. Voldsom gasekspllosion raserer køkken og krostue på Halvrimmen Kro.

23. Carl Jul Christensen – lokal stenhugger med værker bl.a. ved Langeslund Kirke – fylder 75 år juleaften. Skoleinspektør Jens Sørensen, Trekronerskolen, bliver ny formand for fonden bag Han Herred Naturcenter. Han var bragt i forslag af erhvervsrådsforeningen, som har involveret

- sig stærkt i retableringen af det kriseramte center på Kirkepladsen i Fjerritslev.
24. 200 tons af Bulbjerg skredet i havet – advarsel mod at bevæge sig ind under klinten.
 28. Adskillige af Han Herreds kirker omtales i fin lille bog om kirkekunst i granit – Man huggede i stene – skrevet af Bent Bang Larsen og udgivet af Nordtryk A/S i Frederikshavn. Jørn Bager overtager Øland Maskinforretning efter Kjeld Sørensen, der har drevet virksomheden siden 6. januar 1956.
 29. Jes Kappel, Thorupholme, der i forvejen er landsformand for avlerne af rødbrøget kvæg, overtager formandsposten i kvægavlsforeningen HMT efter Bertel Bliksted, Bjerget. Tage Christensen overdrager efter 39 år sin slagterforretning i Kirkegade, Brovst, til nevøen Jesper Kronborg, der er 27 år. Bedstefaderen Niels Kronborg begyndte som selvstændig i Jernbanegade i 1940'erne.
 30. Ny arabisksproget avis skal redigeres i den tidligere guldsmedeforretning Søstrene Kvist i Søndergade 3, Fjerritslev. Den irakiske kvoteflygtning Wisam Hashem, 37 år, bliver redaktør.

Januar 2000

2. Filioldirektør Carl Erik Pedersen, 57 år, fejrer 40-års jubilæum i Unibank Brovst-Fjerritslev.
4. 38-årige Kjeld Hansen – formand for Brovst Speedway Club – etablerer firmaet KH Byg i Brovst.
8. Landboforeningen Nordjylland (Landbo-Nord) er en realitet med Fjerritslev som hjemsted for ét af fem landbocentre. Han Herreds Landboforenings gamle dækningsområde bliver den nye forenings kreds 3. DLG-bygningerne i Kirkedal nedrives, fordi de tager udsynet til Haverslev Kirke.
9. Jammerbugt-kommunernes nye psykiatriske døgnhus på Stationsvej i Brovst bliver godt modtaget af patienterne. Overlæge Søren Pilgaard fortæller bevægende om at blive forældreløs som seksårig i årets »Barn af Vendsyssel«, udgivet af Lions Clubberne. Jørn Rødbrøe, 59 år, overlader gradvis ledelsen af elektronikvirksomheden Inelco i Fjerritslev til Karl Krogshede, 41 år.
12. Udvidelse af Aggersborg Vildtreservat giver nyt fristed for fjordens fugle.
13. Ejvind Højmosse Kristensen takker af efter 33 år som sekretær for kontrolforeningen Han Herreds Fællesledelse. Asger Flügge, Tranum, påkalder sig voldsomme beboer-reaktioner for udtalelser til pressen om unges voldsomme adfærd i landsbyen.
15. Autocentralen i Fjerritslev flytter efter 51 år i Søndergade 15 til et nybyggeri på Industrivej 41.
17. 19-årige Christian Vestergaard fra Øland hører stort bifald for halvanden times solokoncert på Bratskovs flygel.
19. Jens Oluf Thomsen opgiver traditionel værelsesdrift og bygger Brovst Hotel (grundlagt 1890) om til lejligheder, mens servering og selskabslokaler bevares.
21. Susanne Klit åbner ny frisørsalon på sin private bopæl i Brovst.
26. Indre Mission i Tranum oplever vigende tilslutning og sætter missionshuset på Baunehøjvej til salg – mødevirksomheden fortsætter i konfirmandstuen.
27. Andelssvineslagteriet TiCan etablerer eget afsætningselskab i England. Finn Jensen, Aalborg, overtager forpagtningen af Halvrimmen Kro efter Larus Thurvardson.

Præster og folkeskole i Fjerritslev Kommune prøver nye veje og går sammen om salmeprojektet »Livstræet«, der kulminerer med at omdanne Kollerup Kirke til klasselokale for en dag.

Jørgen Juul fratræder efter næsten 30 år som leder af Halvrimmen Skole.

28. Brovst Daghøjskole overlever, efter at flere kommunalpolitikere vejrede mulighed for at reducere tilskuddet til en tredjedel.

Februar 2000

1. I Tingskoven vælter vinterstorm op mod 1.500 kubikmeter træ, svarende til et års hugst. Situationen er væsentligt værre end ved stormene 3. og 17. december, fastslår skovrider Tage Ostrup.
3. Uenighed mellem grundejer på Øland og teknisk udvalg om fortolkning af lokalplaner og kortmateriale efter grundejerens fældning af læbælte med gamle egetrær.
4. Sanden Bjerggaard Hotel og Kursuscenter i Slettestrand opkalder nyindrettet restaurant efter den københavnske stålkinge Ludvig Elsass, der i 1918 opførte stedet som sommervilla.
5. Fem idrætsforeninger i Fjerritslev Kommune går sammen om ynglingefodbold under navnet Team Han Herred.
7. Aggersund bliver knudepunkt i ny regional cykelrute.
11. Dagligvarekæden Netto etablerer sig i løbet af det næste års tid i nyt hjørnekompleks med 12 lejeboliger og busterminal på den tidligere Opel-grund ved Drobs Plads i Fjerritslev midtby.
Alle mand af hus for at redde Øland-Langeslund Skole, som i den igangværende skolestrukturdebat foreslås nedlagt
12. – tilsvarende kæmper forældrekræden i Halvrimmen for deres skole.
Kai Jørgensen overdrager Klim Kro til sin medarbejder Bente Nielsen.
13. Ny betalt ugeavis i Fjerritslev – Han Herred Avisen – ser dagens lys.
Ungdomsmusikken i Brovst er en nystartet forening, der vil stå for alkoholfrie aftener med musikalsk indhold.
14. Socialrådgiver Inge Borregaard går i spidsen for De Frivilliges Butik – center for udvikling af socialt arbejde – i det tidligere turistchefkontor på Bratskov i Brovst.
15. X-domain er navnet på en ny opfindervirksomhed i Østergade 46, Fjerritslev.
16. Amtet siger god for, at lodsejerlaug anlægger sø og fælleshus på Manstrups gamle landsbyforde. (Forte er et gammelt dansk ord for landsbytype, hvor gårdene ligger samlet om en større central plads, i Manstrups tilfælde et engareal).
Grænsestenen mellem de gamle Thisted og Hjørring amter ved Aarupbro øst for Fjerritslev skal hæves op i vejniveau i forbindelse med en udvidelse af hovedvej A11.
18. Margit og Hans Sørensen fejrer 25-års jubilæum som vognmandspar i Fjerritslev.
Skoledebatten i Brovst Kommune fortsætter. Også Tranum vil kæmpe for sin skole. Et vigtigt spørgsmål er, hvem der skal have overbygningen – Skovsgaard eller Brovst, eller både/og som nu?
19. Tidligere Fjerritslev-borgmester Olav Larsen omkommer ved en trafikulykke mellem Vester Thorup og Vust.
22. Forsvarsminister Hans Hækkerup beslutter efter mange måneders overvejelse at nedlægge redningsstationen i Slettestrand – Thorupstrand Redningsstation bevares.
25. Lokalhistorikeren Peter Grishauge, Haderslev, oplyser ved et møde på Thorup-Klim Skole, at han er ved at færdiggøre en bog om Vester Thorup Sogn, som bliver en pendant til bogen om hjemsoget Klim.
26. Slut på 75-årig familieepoke: Elin og Arne Andersen afhænder blomsterforretningen Østergade 14 i Fjerritslev til Hanne Diedrichsen, som dermed flytter Hannes Blomster fra Vestergade og overtager Interflora-navnet. Chauffør Kaj Bratholt vender en stille tilværelse som førtidspensionist til noget positivt og indretter Motorgården ved hjemmet på Degnevænget i Gammel Brovst.
27. Områdechefredaktør Jens Damsgaard, 61 år, vælger på grund af problemer med helbredet at overlade sin stol på NORDJYSKE Midtjylland til Hans Chr. Nielsen, 56 år, som skifter fra en stilling som nyhedsredaktør i bladhuset på Langagervej i Aalborg Øst.
Turist- og erhvervschef P.E. Jensen, Fjerrits-

lev, går på pension kort før sin 70-års dag i maj.

28. Det lykkes at få valgt ny bestyrelse for Ørebro Boldklubs Støtteforening, og der er vilje til at få uoverensstemmelser med hovedforeningen ryddet af vejen. Støtteforeningen følte manglende anerkendelse af indsatsen.
29. Jette og Jørgen Jensen, Manstrup, overtager Spar-købmanden i Slettestrand efter Hans-Erik Funch Andersen – og Peter Laustsen følger i sin morbror Henning Sørensens fodspor som ny uddeler i Dagli' Brugsen Vesløs.

Marts 2000

2. Afdøde muremester Dan Christensens firma i Kettrup overtages af kollegaen Jens Jepsen i Brøndum ved Fjerritslev.
4. Der er foreninger nok i Arentsminde – landsbyrådet nedlægger sig selv.
6. Trods ihærdige anstrengelser lykkes det ikke at retablere Fjerritslev Ridecenter efter ejeren, Niels Peder Niensens død.
7. Fem venstrevælgerforeninger i Fjerritslev Kommune enes om at opstille på en samlet liste til kommunalvalget i november 2001. Frederik Henriksen overtager DK Benzin, Østergade 65 i Brovst.
10. Dagligvarebutikken Aldi flytter til et nybyggeri lidt længere mod syd i Søgade, Fjerritslev, på grund af mangel på p-pladser og dårlig pilotering i søbunden under den eksisterende bygning.
12. Borgmester Otto Kjær Larsen (V) går i spidsen for kommunal opbakning til borgerprotest mod amtets planer om at fjerne natambulancer fra Falck i Fjerritslev. Bratbjerg Transformatorforening vil op til 75-års jubilæet kæmpe for at beholde gadebelysningen i byens nordlige del trods kommunens beslutning om det modsatte.
14. Amtet udsender folder om den nye cykelrute 55, Hanherredruten. Hannes Madsted i Søndergade 5, Fjerritslev, bliver til herretøjshuset Godiksen & Co. Et enigt kulturudvalg indstiller, at skolestrukturen i Brovst bevares: Ingen små skoler nedlægges. Dog samles 10. klasse på Brovst Skole, mens Skovsgaardskolen får lov at beholde 8.-9. klasse.
16. Lars Middelboe får nej fra amtet til at etablere en campingplads med 4-6 enheder ved Gøttrup Fiskepark – dog et ja til primitiv overnatning. Han Herreds Husholdningsforening føler sig svigtet af medlemmerne og den nye nordjyske landboforening og nedlægger sig selv, netop som der skulle holdes 50-års jubilæum.
17. Den gamle fiskemelsfabrik på Amtoft Havn falder til fordel for et grønt og publikumsvenligt område. Med fordoblet statstilskud efter finanslovens nye regler for rytmiske spillesteder tegner fremtiden lysere for Brovst Musikforsyning, der primært benytter Skovsgaard Hotel til sine koncerter. Café Lighthouse er navnet på Missionsforbundets nye, alternative opholdssted for unge i Jernbanegade 34, Brovst.
19. EjendomsRingene etablerer sig i Fjerritslev med 52-årige John Pedersen, Brovst, som lokal mægler.
22. Tranum udpeges officielt som Brovst Kommunes digitale landsby – måske løftestang for et kulturhus i byen, mener Peter Kock, landsbyrådets formand.

23. Anne Mette Christensen og Jan Middelboe, Fjerritslev, bliver nyt værtspar på Kunstcenter Lien i Slettestrand – tidligere kaldet et nordjysk Louisiana. Fire jagtforeninger – Haverslev, Kettrup, Klim og Fjerritslev – går sammen om foredrag og andre aktiviteter.

24. 47-årige Eigil Terp, Hjørring, udpeget som ny socialchef i Brovst. Han kommer fra en stilling som vicedirektør i Aalborg Kommunes social- og sundhedsforvaltning.
26. Svend Bay stopper som brovagt på Aggersundbroen efter 38 år og afløses af Martin Johansen.
Efter 19 år afhænder 52-årige Ole Jensen Tøjeksperten i Brovst til Lene Christensen, der tidligere drev la Boutique.
27. TØK2000 – håndboldsamarbejdet mellem Ørebro og Thorup-Klim – udvalgt af Danmarks Idræts-Forbund til kvalitetsmærket »Et godt idrætsmiljø for børn«.
28. Hannæs Jagtforening fylder 25 år.
29. Madcaféen i Aggersund skifter ejer – Bodil Gertsen, Skive, har købt stedet af Hanne Kristensen.

April 2000

1. Brovst-ØAH Gymnastikforening nedlægges – medlemstallet faldet til en fjerdedel i løbet af få år.
2. 40-årige Niels Jørgen Langdahl, Ørre ved Herning, indstillet som nummer et blandt 17 ansøgere til embedet som sognepræst i Fjerritslev-Kollerup-Hjørtaldal efter Anne-Lise Nielsen.
Klaus Skjærlund, 44 år, vil som ny restauratør i Fosdalthus kun have én ret på menukortet – barbecuemarinerede spareribs – efter inspiration fra ophold i USA og Canada.
Lildstrand-boerne fejrer 50-års jubilæum for redningshuset, der blev til kirken »ved hav«.
3. 13-årige Trine Bargsteen hovedperson i ny skolebog om livet på den økologisk drevne Jarmstedgaard ved Tranum.
4. Anna Marie Jensen overtager driften af Halvrimmen Storkøb efter Jan Dalgaard.
Alle 10 afgangselever fra Torslev Skoles 7. klasse i 1950 mødes til træf.
9. På Klausholmvej 25 og 33, Øland, fejrer beboerne 50-års jubilæum for udstykningen af Hvolgaard i en række statshusmandsbrug.
60-års dagen for tyskernes besættelse huskes tydeligt i Vust, hvor Johan Svaneborg fremviser tydelige spor af besættelsesmagten – bun-

- kere, tankgrave og minehuller.
10. Feriecenter Slettestrand tager nye handikapfaciliteter i brug – bl.a. lift til svømmebassin.
 14. Efter at have fået fyldestgørende oplysninger om byggeriet tilbagetrækker Bratskov Beboerforening protest mod bofællesskab for psykisk handicappede på Grabowsvej i Brovst.
 15. Skolefritidsordningen Solstrålen i Trekroner færdig med nyindretning af Trekronerskolens gamle gymnastiksal.
 17. VW i Brovst flytter til nybyggeri længere mod øst i Østergade – og giver plads til dagligvarekæden Rema1000 på den gamle adresse.
 18. Liselotte Madsen, Nørklit ved Lildstrand, overtager Frøstrup Kro efter Birger Grøne, der lukkede kroen for to år siden på grund af sygdom og døde for nylig.
 20. Helle Lyngbak Madsen – 35 år, skovuddannet og bosat i Hjørtaldal – bliver ny leder af Han Herred Naturcenter, der er godt på vej ud af sin økonomiske krise.
 23. Fremtiden er uvis for Limfjordens små slidere – de sort-hvide bilfærger – på grund af vigen- de benyttelse og store omkostninger til vedligeholdelse og drift.
 26. En hel familie – familien Nielsen på Strandvejen 11, Kæret ved Frøstrup – får førsteprisen i Egnsbank Han Herreds idrætslederpris 2000.
Umiddelbart efter årets påskeudstilling forudser Kunstforeningen Bratskov problemer med at fortsætte, når herregårdens nordøstfløj afgives til stenaldersamlingen fra Bøge Bakke.
 27. Med et underskud på 12,45 mio. kr. i 1999

- og udsigt til yderligere budgetskred i 2000 handler det for Brovst Kommune om stram økonomistyring de kommende år.
28. Løgstør går ind for et fælles udviklingsråd med Fjerritslev Kommune.
Fjerritslev Bykor runder 30 år med hidtil højeste antal medlemmer og opfører Fynsk Forår i Han Herred Fritidscenter.
 29. Renoveringen af Fjerritslev bymidte udvikler sig og bliver én mio. kr. dyrere end forudset – måske må Søndergade vente et år eller mere.

Maj 2000

1. Fjerritslev Kommune iværksætter facadeguide for bymidten – bl.a. med grundprincipper i proportioner og eksempler på gode og dårlige istandsættelser.
2. Klim Friskole henter nyt lederpar i Sønderjylland: Wivi og Kristen Kristensen, begge 49 år, afløser Per Breum Svaneborg.
Baptisterne i Brovst mangler plads til spejderaktiviteter og går i gang med at bygge et 45 kvm stort halmhus ved lejrstedet Bækken nær Tranum.
4. Erhvervsrådsformand Vagner Simonsen, Fjerritslev, mener, der er en historisk chance for at ansætte fælles erhvervschef for Jammerbugt-kommunerne og Løgstør, fordi flere kommuner står uden en sådan – en fælles turistchef ligger ikke lige for.
5. Ilse Thieme og Hans Jørgen Buur, Bjerringbro, afløser Hanne Schimmell og afdøde Steffen Schimmell som forstanderpar på Vester Thorup Efterskole.
Bulbjerg lægger navn til nyt hjemmevernskompagni (1304) som sammenslutning af 1202 Fjerritslev og 2803 Hannæs-Østerild.
6. Hannæs Avis udkommer for sidste gang 11. maj efter 57 år som selvstændig avis – herefter får Hannæs egne sider i Fjerritslev Ugeavis, der begyndte at udkomme efter Fjerritslev Avis' ophør i september 1999.
Arentsminde Borgerforening fylder 75 år med indvielse af ny fane og lancering af byens egen vin.
Bofællesskabet Krabben for psykisk handicappede indvies på Feriecenter Slettestrand.
7. Aggersborggaard går i samarbejde med Vitskøl Kloster om turistfremme og fårehold.
Med ny Netto, ny Aldi og et fordoblet areal i Storkøb får Fjerritslev nyt tyngdepunkt for dagligvarehandelen omkring busterminalen ved Parkvej/Søgade.
9. Jane og Thor Rishøj, Vesløs, bag ny Flügger malerforretning i Verner Ranum-ejendommen Vestergade 15.
10. Thomas Friis Jensen åbner specialbutikken Solfarí i Vestergade 3, Fjerritslev, med alt til kæledyr.
12. Fremtiden er sikret for kartoffelcentralen i Vester Thorup – DanKartofler og Fælles Grønt Vest går sammen om landets største salgsselskab for øko-kartofler.

Niels Kristian Pedersbæk runder et halvt århundrede som strandfoged i Klim.

- Skovsgaard får stor skateboardbane ved byens skole med hjælp fra Teknisk Skole i Aalborg.
14. 18-årige Daniel Stjernholm Andersen, Rugmarken 52 i Fjerritslev, satser på eget edb-firma efter sin studentereksamen.
Sognegruppe på Øland viser højdepunkter af 5.000 års historie frem på stor midsommerudstilling i Oxholm Mølle – håb om permanente udstillingsforhold på længere sigt.
 15. Leo Næsager, der for 40 år siden udvandrede fra Frøstrup til Canada, samler sin afgangsklasse fra Fjerritslev Realskole årgang 1950.
 16. Hanne Abrahamsen overtager forpagtningen af rutebilkiosken i Brovst efter Tove Holm.
 17. Erna Mortensen, 80 år, stopper som leder af det frivillige omsorgsarbejde i Brovst efter 32 år.
 18. Turistformand Arne Andersen opfordrer til genopførelse af musiktribunen i Fjerritslev Lystanlæg.

19. Lynggaarden ved Tranum Strand sættes til salg – tiden er løbet fra Missionsforbundets populære lejrsted, som kræver en masse ressourcer, konstaterer formand Hans Jørn Levi-sen.
Skolebørn hædrer Per Gundersen Jensen, der er chauffør på Vester Thorup-ruten, Fjerritslev Kommunes sidste privatejede busrute – fra køreplansskiftet 28. maj overtager Combus også rute 562.

20. Svinkløv Badehotel fejrer de første 75 år i yderste klitrække med fin lille bogudgivelse.
21. Kontorstolefabrikken Rabami, som siden nytår har været en del af RBM Group A/S med hovedsæde i Fjerritslev, fylder 25 år og holder tre dage fest i juni.
Øland Beboerlaug fester for 25 aktive år.
Efter mere end 50 års diskussion sker det: Rutebilstationen flytter fra det kommende torv ved Fjerritslev Kro til Drobs Plads ved Parkvej.
22. Kim Godiksen udvider oplagspladsen til sine toiletvogne, kontormoduler mv. i Brovsts industrikvarter med 10.000 kvm.
23. EU og frivillige står bag nyt klubhus, der indvies på Attrup Havn.
25. Dommer Niels Kirk-Sørensen, Fjerritslev, taler kraftigt imod at nedlægge de små rets-kredse.
27. Teknisk udvalgs formand, Hardy Larsen, går ind for Parkvej-Bakkevej som fremtidig ring-vej i Fjerritslev, fordi det hænger sammen med en videreførelse af trafikken ad Sand-agervej.
Efter svære organisatoriske problemer lykkes det at overtale Knud Erik Christiansen, Tennisvej, til at overtage formandsposten i

Fjerritslev Idrætsforening efter Jørgen Kirk.
Forældrekræds gentager krav om cykelsti til Ørebroskolen.

28. Dykkerklubben Skarreklit i Fjerritslev fusionerer over fjorden med Løgstør Dykkerklub.
30. Svejsemaskinefabrikken Migatronik skal betale Øslevholme-ægtepar 100.000 kr. i erstatning for brud på underleverandør-kontrakt.

Juni 2000

2. Gadelys i Bratbjerg er en saga blot, konstaterer formand Søren Møller Madsen, efter at kun bestyrelsen mødte frem på generalforsamlingen.
Fjerritslev Elforsyning overgår til alene at være netselskab som konsekvens af liberalisering inden for ellovgivningen.
7. Bestyrelsen bag den nystiftede Øland Golf-klub går efter at få anlagt en ni-hullers bane på 50 tdr. land mellem Hammershøj og Ølandskoven efter to forgæves forsøg på at opnå zonetilladelse i området ud mod Lim-fjorden.
Trods en stille periode efter stor entusiasme ved stiftelsen i 1998 arbejder Bjarne Pedersen, Poul Erik Reiche og Brian Hyllested ufortrødent videre med Arentsminde Lokal-historiske Arkiv.
8. Arkitekt og forfatter Erik Strøm slår til lyd for at udnytte Fjerritslevs tomme vandtårn ved Anlægsskoven til sommergalleri.
Brovst Turist- og Erhvervsforening vil gerne samarbejde om projekter tværs over fjorden, men siger nej til fælles udviklingsråd mellem Han Herred og Løgstør. Fjerritslev går hel-hjertet ind for at samle Brovst, Fjerritslev og Løgstør.
9. Tandklinikken i Skovsgaard bevares trods overhængende fare for lukning af sparehen-syn.
Efter næsten 40 år som købmand overdrager Gunnar Weiss sit supermarked i Brovst til sønnen Flemming Weiss.
10. Seje hanboer i kamp for natambulance i Fjer-ritslev: 4.605 protestunderskrifter afleveres på Amtsgården i Aalborg Øst.

Brovst ØAH Gymnastikforening fusionerer med Skovsgaard-Brovst KFUM IF.

11. Efter et møde på Fjerritslev Bibliotek er 12 sognegrupper i Fjerritslev Kommune plus Aggersborg klar til at gå i arbejde under overskriften »Liv i Lokalhistorien«.
13. Teatergruppen Morild fra Tranum med Hanna og Lars Christensen samt Kirsten og Uffe Gitz-Johansen rejser til Uganda for at optræde, udstille og undervise.
14. Serveringspersonale fra Folkekirkens Nødhjælp i Brovst klar til at deltage i sommerens levendegørelse af herresædet Bratskov under temaet »Herskab og Tjenestefolk«.
15. Klim Friskole og Tømmerby-Lild Skole deltager projekt »Spor af fortiden«, der munder ud i en skulptur-rute fra Kirsten Kjærs Museum i Langvad til Bulbjerg.
16. Efter en kompliceret sagsbehandling med adskillige myndigheder, lokalbefolkning og sommerhusejere involveret vedtager en énstemmig kommunalbestyrelse ny lokalplan for Thorupstrand – fiskerne får 3,4 hektar klit til nødvendige nyanlæg.
17. I Vestergade 3, Fjerritslev, åbner Godiksen & Co. med tøj »til hende«.
24. Grundejere i Aggersund oprørte over ny 300 meters strandbeskyttelseslinje – den griber ind i den private ejendomsret og bremser al udvikling, siger talsmand Erik Andersen. Lene Madsen og Jonna Hansen, Hjortdal, opretter ny klub for venner af islandske heste. S-gruppen i Brovst Kommunalbestyrelse er nervøs for, at en planlagt omfartsvej syd om Skovsgaard, Brovst, Halvrimmen og Arentsminde giver dødsstødet til Brovst som handelsby – men et flertal vil have omfartsvejen med i kommuneplanen, selv om realiseringen af projektet ligger 15-20 år ude i fremtiden.
26. Gamle kammerater fra Fjerritslev Realskole vil mødes til træf hvert år 21. juni.
29. Vagn Lynglund, 53 år, indtræder som kompanion i Autocentralen I/S på Industrivej 41 i Fjerritslev.
28. Færre bevillinger til efteruddannelse truer AMU-Center Sandmosens selvstændighed.

Juli 2000

1. 43-årige Else Myrup Kristensen, Strandgaarden, klar til at overtage stillingen som uddeler efter Allan Nielsen i LokalBrugsen Vester Thorup, der har åbent alle ugens dage. Jammerbugt-samarbejdet om erhverv og turisme fortsætter – men Fjerritslev får grønt lys til at sondere mod Løgstør og tilsvarende Aabybro mod Pandrup.
2. Brovst Blikvarer fejrer 40 år og er i dag stort set enerådende på markedet for affaldsstativer.
3. Anker Godiksens udstilling af gamle maskiner og traktorer er en af de mest besøgte stande på Fjerritslev Dyrskue. Arbejdsgruppe med deltagelse af sognepræst og kommunalbestyrelsesmedlem Ejler Winkel vil genoplive fiskeriet ved Slettestrand og satser foreløbig på ny fiskeriforening og tre-fire både. Erik Grønning, 61 år, stopper som skolebibliotekskonsulent efter 38 gode år ved skolevæsenet i Brovst.
4. Børge og Arvid Møllers »Landmandsliv« bliver årets skovspil i Sønder Skovsgaard Skov. Rikke og Peter Mikkelsen, DK Benzin, kåres som årets Arentsminde-par.
5. 21-årige Peter Martin Jørgensen, Øland, debuterer med digtsamlingen Parabeltanker. Brian Krabbe Johansen får halvpart i sin fars forretning og får den daglige ledelse af Brovst Bolighus.
6. 12 medarbejdere bortvises fra Rose Poultry (Skovsgaard Fjerkræslagteri). Ledelsen begrunder med arbejdsvægring – medarbejderne peger på problemer med arbejdsmiljø.
9. Tex the Tiger – alias Tage Langballe – åbner Galleri Tex til glæde for turister, lokalbefolkning, kunstnere og kunsthåndværkere i og omkring Lildstrand.
13. Den lokale billedhugger Carl Jul Christensen påtager sig at renovere mindestenen for befrielsen 5. maj 1945 foran Langeslund Kirke.
16. Arentsminde Borgerforening anlægger ny pentanquebane ved legepladsen på Hanbovej.
17. Arkæologen Peter Birkedahl gør Aggersborgs

vikingehistorie levende ved historisk aftenmarkvandring.

20. Nye tider i det 90 år gamle Torslev Forsamlingshus: 15 drenge i alderen 15-19 år samlet til ugelangt computertræf.
Børge Pedersen, Dalgasgade i Fjerritslev, har succes som nystartet håndværkervikar.
22. Karsten Hansen, 30-årig fra Gøttrup, bliver selvstændig købmand med discountbutikken Rema1000 i Brovst.
Et »vartegn« forsvinder: Nye gårdejere på Sønder Skovsgaard – Lise Winther Sønderhøven og Lars Christophersen – vil erstatte den kendte mødding med grønt område.
27. Den tyske helsegigant Damp Holding AG klar til at investere millioner i et planlagt kur- og helsecenter ved Klim Strand.
29. Aalborg Historiske Museum gør Brovst Kommune opmærksom på bronzealderlevn under den kommende golfbane på Øland.

31. Aktivitetscenteret i Fjerritslev arrangerer en lille udstilling med bryllupstøjet, som Lisbeth og Bent Rolighed, Havevej 19, bar både ved vielsen i Øster Jølby i 1950 og ved guldbryllupsfesten 28. marts i år på Svinkløv Badehotel.
Gunnar Børge Knudsen, Holstebro, får halvpart i Højen Festfyrværkeri ApS i Skovsgaard.

August 2000

1. Esther Sloth Kristoffersen – 86-årig enke efter købmand K.M. Kristoffersen, Østergade i Brovst – genser sin hollandske plejesøn, Hans Maater, efter 54 år.
2. Broholmeren – gammel dansk hunderace – lever igen i Han Herred hos ægteparret Anne Mette og Kurt Albrechtsen i Gøttrup.
3. Som blot andet sted på Vestkysten får Slettestrand anlagt kørestolssti ved hjælp af 140 meter stålriste helt frem til vandkanten.
4. Hydro-Texaco, Vestergade 37 i Fjerritslev, bliver til Uno-X.
5. Anlægget foran Arentsminde Cafeteria forskønnes ved frivillig indsats og 25.000 kr. fra Indenrigsministeriets Landdistriktspulje foruden lokal sponsorstøtte.
6. Tre kommuneskoler fylder 40 år: Langeslund, Tranum og Skovsgaard.
7. Langsigtet planlægning skal føre til et fornyet Brovst Speedway Center i Mou Kær med værksted, overdækket tribune og oplyst bane.
9. Amtet står fast på, at Kokkedals omstridte væksthus, der tidligere rummede svømmebassin, skal fjernes, fordi bygningen ligger i fredet fortidsminde-område.
10. Skolechef Øjvind Madsen, Fjerritslev, fylder 60 og går på efterløn. Socialchef Laust Kristensen flytter til Kalundborg.
13. Slettestrands nedlagte redningsstation reddes til gavn for kreative kræfter i lokalområdet – kommunen kan overtage bygningen til vurderingssummen 80.000 kr.

15. Arkæologistuderende Lisbeth Imer, født i Klim, får til opgave at opbygge Bøge Bakkestenalderudstilling på Bratskov i Brovst.

- Fjerritslev Kommune siger nej til Han Herred Golfklubs planer om at bygge motionscenter og købe arealerne i Starkær.
Far og søn – Bent og Martin Nielsen – etablerer nyt vvs-firma på Nørtorup Mark.
16. Borgerne i Kollerup vil genbruge nedtagne lysstandere fra Fjerritslev bymidte og etablere gadelys gennem landsbyen.
 17. Den nystartede sognegruppe i Hjortdal har i sommerens løb indsamlet hundredvis af gamle billeder, som reproduceres hos Lokalhistorisk Arkiv i Fjerritslev, før de returneres til deres ejermænd.
Kommanditselskabet Kollerup Klit får nej fra Fjerritslev Kommune til at ændre lokalplanen for det nedrevne Westpark Feriecenter, så der i stedet for campinghytter kan bygges helårsboliger.
 18. Ny struktur på Fjerritslev Rådhus: Børn og unge får egen forvaltning, når stillingerne som henholdsvis skolechef og socialchef er genbesat fra årsskiftet.
 21. Gammel Fjerritslev-dreng Carl Victor Olsen – som er 77 år og bosat i Los Angeles – giver Plejehjemmet Solgaarden en check på 7.000 kr., som anvendes til at tage på ferie med beboerne for første gang.
 22. Flertal i amtsrådet siger nej til sygehusplanens afskaffelse af natambulancen i Fjerritslev.
 23. Med 100.000 kr. fra støtteforeningen anskaffer Brovst Sygehus ny hjertescanner til 290.000 kr.
Brovst Kommune overtager Tranum Strandgaard fra Skov- og Naturstyrelsen for 250.000 kr. – planerne går på et kombineret beskæftigelses- og turistprojekt.
 25. Den kommunale dagpleje i Fjerritslev fylder 25 år. Tre af dagplejerne – Anne Margrethe Hasager, Jette Sørensen og Lis Jensen – har været ansat i samtlige år.
 26. Feriehotel Tranum Klit, der ejes af René Hersland, udstykkes i 50 ejerlejligheder.
 27. Gårdejer Hans Krogh, Møllevejen 20, Aalegaards Hede, finder under nedrivning af skorstenen »flaskepost« fra 1912, hvor håndværkerne har sat deres navnetræk på en mælkeafregning fra Mejeriet Gammel Dalhøj.

28. Skoleinspektør Carl Chr. Nielsen, Brovst Skole, trækker sig tilbage i forbindelse med sin 60-års fødselsdag i februar 2001.
31. Vester Han Herreds Skytteforening vil udvide anlægget i Udklit ved Fjerritslev med en 200 meter riffelbane.

September 2000

1. Brygger P. Kjeldgaards gamle 49'er Opel Blitz lastvogn kommer efter en renovering hos automekaniker Poul Anker Frederiksen igen til ære og værdighed som indslag ved særlige lejligheder i Fjerritslev og omegn.
Socialchef Eigil Terp siger op efter kun fem måneder på Brovst Rådhus for at tiltræde en tilsvarende stilling i Sindal.
Skoleinspektør Hans Bogø, Thorup-Klim Skole, går på pension efter langtidssygdom.
Søren Jensen, Rugmarken 94, får Jysk Boldspil Unions sølvnål for 23 års lederindsats i Fjerritslev Idrætsforening.
De gamle sognearkiver fra før Løgstør Storkommunes oprettelse i 1970 – heriblandt arkivalierne fra Aggersborg Sogn – befinder sig på Landsarkivet i Viborg, oplyser rådhuset på givne forespørgsel.
3. Første forbrugermesse i Trekroner Landsbycenter bliver en succes – både udstiller- og publikumsmæssigt.
Leif Madsen, tidligere fremskridtsmand i Brovst og nu opstillet på fællesliste T, fejrer 25 år som aktiv i kommunalpolitik.
4. Han Herreders Ungdomsskole i Skerping udvider utraditionelt med en kvartbueformet spisesal i sorte mursten.
5. Anløbsbroen i Amtoft fylder 100 år og fejres med lokalhistorisk udstilling.
6. 12-årig Mathias Kjeldsen fører 88-årig familietradition videre ved at påtage sig at passe DMIs nedbørstation i Gøttrupstrand.
Kongeskibet Dannebrog passerer Aggersundbroen under regentparrets besøg i Løgstør.
Britta Mejhlholm åbner eksotisk butik under navnet Karlekam'ret på Øster Kjeldgaard, Manstrupvej 133.
8. Økonomiudvalget beslutter, at kommende byudvikling i Fjerritslev skal ske omkring

Gammel Dalhøj ved Østergade/Svinkløvvej.

10. Jens Otto Valsted, 40 år og bosat i Skræm, hyldes for 500 fodboldkampe på Ørebro Boldklubs førstehold.

Klim Valgmenighed fejrer afslutning på stor restaurering af kirkebygningen fra 1883 og nyt kobberspir på tårnet fra 1919.

11. Håndværker- og borgerforeningen står bag omfattende bog om Skovsgaard i 100 år.

13. Svejsemaskinefabrikken Migatronic i Fjerritslev begynder produktion af enkelte modeller i Madras i Indien. Tidligere kvalitetschef, 63-årige Villiam V. Johnsen skal stå for indkøringen.

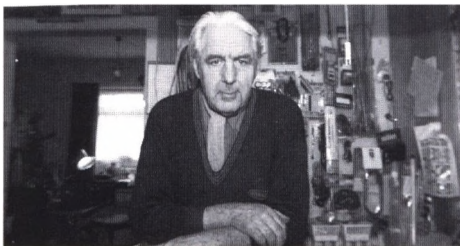
Den lokale poet og revymand Hans »Brøndborer« Kristensen fylder 75 år – mere end nogen anden er han synonym med Fjerritslev. Naturcenter Fosdalen, den trelængede Fosdalgaard ved Vestkystvejen, forsynes med en ny fløj til skolestue, udstilling mv. i samme stil med den oprindelige udlænge.

16. Forbundet af Offentligt Ansatte lukker sit lokalkontor på Mågevej i Fjerritslev på grund af for få personlige henvendelser.

Adskillige års naturgraffiti ved foden af Bulbjerg fjernes i utraditionelt samarbejde mellem skovvæsenet og Klim Friskole.

19. Kirsten og Peter Martin Andersen tilbage som lederpar på Øland Kroen efter et halvt års bortforpagtning til Mette Andersen og Martin Nielsen.

20. Købmand Jens Ole Christiansen giver op i dagligvarekampen og lukker sin butik, den tidligere brugsforening på Oddevej i Klim.

22. En epoke er slut: »Radio-Børge«(Pedersen) i Skovsgaard lukker sin forretning, som han har drevet et halvt århundrede, for at bistå Lars Myrup, der åbner med radio og tv på Hoved-

gaden 42 i Berit Møllers tidligere skobutik.

Brovst Haandværker- og Borgerforening på vej til at nedlægge sig selv efter tre-fire år på vågeblus – men borgmester Ole Christensen advarer mod, at ingen anden forening kan samle borgerne.

23. Per B. Laustsen åbner ny vvs-butik i den gamle Manstrup Smedje.

24. Lasse Christensen, 55 år, modtager årets inspirationspris ved stiftelsesfesten i Han Herreds Familielandbrug for sit smittende engagement, der senest har resulteret i Røgegaard Jagtmuseum ved Vester Thorup. Festen i Klim Forsamlingshus byder til overdådighed på eksempler på regional madkultur.

25. En flink mand i ordets bedste betydning: 66-årige Lars Peter Jensen, Rævegade i Vesløs, udnævnes til Årets Hannæsbo ved løvfaldsfesten i Hannæs-Hallen.

26. Knap en mio. kr. – bl.a. fra en henlæggelseskonto – skal efter pålæg fra Energitilsynet tilbagebetales forbrugerne under Fjerritslev Elforsyning.

27. Fos Møbler ved Tranum fordobler sit areal og vil ud over halvfabrikata forsøge sig med fær-dige produkter i fyrretræ.

28. 59-årige læge Christian Brøndum – af den kendte brændevinsbrænderslægt fra Brøndum ved Fjerritslev – videreuddanner sig på lægehuset i Fjerritslev.

Hjertebørnsfesten i Gøttrup Forsamlingshus til fordel for kostskolebørn i den tredje verden holder 25-års jubilæum.

Halvrimmen-Arentsminde Kraftvarmeværk søger 6,7 mio. kr. i statsmidler til nedbringelse af langfristet gæld.

29. Pernille Hougaard-Enevoldsen, 56 år, skifter fra posten som ældrechef til social- og arbejdsmarkedschef i Fjerritslev Kommune. 54-årige Jytte Rosenlund Nielsen skifter fra at være børne- og kulturchef i Fjends Kommune til den tilsvarende stilling i Fjerritslev.

30. Chr. Emil Jensen, 65 år, trækker sig tilbage efter 21 år som leder af Brovst Kommunale Ungdomsskole og afløses af 48-årige Kristen Henriksen, Holsted.

Årets gang i de lokalhistoriske foreninger

Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs

Sæson 1999-2000 var året, hvor elektronikken holdt sit indtog i foreningen. I forbindelse med indvielsen af vores lokale på Vesløs Bibliotek skænkede Egnsbank Han Herred os et beløb til hjælp til anskaffelse af en computer. I slutningen af 1999 købte vi så en pc med cd-rom og fik samtidig adgang til internettet, hvor der kan hentes mange lokalhistoriske oplysninger.

Samtidig fik vi installeret databasen fra Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune. I denne database er vore egne arkivalier i forvejen registreret. Vi fik ligeledes tildelt en side på Thisted-arkivets hjemmeside, hvor der kort og godt står, hvad der er at finde i vores arkiv i Vesløs.

I november 1999 havde vi lejlighed til at vise en del af vores billedsamling i forbindelse med efterårsfesten på Vesløs Skole. Sammen med Lokalhistorisk Forening for Frøstrup og Omegn arrangerede vi i marts 2000 en foredragsaften på Ældrecenter Stenhøj i Vesløs med valgmenighedspræst Thorben Johannesen fra Klim. Han fortalte om Færøernes spændende historie, blandt andet om Barbara-figuren fra romanen og filmen af samme navn. En spændende og lærerig aften, der samlede et halvt hundrede mennesker.

Ved årets Hannæs-marked i Øsløs havde vi vores sædvanlige bod, hvor mange mennesker kom forbi, fik en snak og så på billeder fra det gamle Øsløs-Vesløs-Arup.

I august var Sydhannæs rammen om årets »Kend din egn«-tur (se særskilt omtale). 14 dage senere var foreningen sammen med Thisted Museum og naboforeningen i Frøstrup arrangør af en kombineret historisk vandring og køretur til Bjerget og Lildstrand, herunder Lild Kirke. Primært Ellen Amtoft Gregersen fortalte spændende historier om egnen. Den medbragte kaffe blev drukket på Bjerget Efterskole. I turen deltog omkring 35.

I oktober kunne anløbsbroen i Amtoft fejre sin 100-års fødselsdag, og i den forbindelse arrangerede foreningen en udstilling om broen og Amtoft by i bådelaugets hus på havnen. Cirka 300 mennesker besøgte den lille havne- og fiskerby i dagens anledning.

Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs kan i 2000 fejre sit 25-års jubilæum, og i den anledning holdtes i november en reception i vore lokaler på Vesløs Bibliotek.

I årets løb har vi hjulpet adskillige mennesker med at få opklaret forskellige slægtshistoriske problemer. Et af de mere specielle tilfælde var en mand fra USA, der søgte sin halvsøster. Hun var i sin tid blevet adopteret af lærer Jacobsen og hustru, Kirstine, på Øsløs Nordre Skole. Vi kunne så fortælle ham, at hans søster desværre allerede var død i 1929 i

Ingvar Jakobsen i Skjoldborgs Hus.

en alder af kun otte år. Men amerikaneren fik et par billeder af sin søster, nogle oplysninger om lærerparret, og i efteråret besøgte han så Øsløs Kirkegård, hvor han lagde en krans på sin søsters grav. Og han gjorde det med tårer i øjnene. Det var en rørende historie, som samtidig viser, at arbejdet med lokalhistorien bestemt ikke er uden betydning.

Vi har i årets løb modtaget adskillige arkivalier og billeder. Herunder skænkede Helene Wolf Møller os det sidste af sin mands værdifulde samling fra Thy og Han Herred. Wolf Møller, der boede i Albæk ved Randers og døde i efteråret 1998, beskæftigede sig især med Hannæs, idet begge hans forældre stammede fra Arup.

Ved foreningens generalforsamling i januar 2000 var der genvalg til samtlige bestyrelsesmedlemmer. Medlemstallet ligger konstant på omkring 200.

Ingvar Jakobsen

Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs

Formand: Ingvar Jakobsen, Landbæk 10, Øsløs, 7742 Vesløs, 97 99 35 08

Lokalhistorisk Arkiv:

Vesløs Bibliotek, Vesløs Stationsvej 27, 7742 Vesløs, 97 99 33 45

Lokalhistorisk Forening for Frøstrup og Omegn

Ved generalforsamlingen i januar 2000, hvor der mødte 26 af 296 medlemmer, blev der rettet en stor tak til Kurt Leander Jensen for hans to timers videooptagelser af dagens forretnings- og foreningsliv i Frøstrup. Desuden har han fået ældre næringsdrivende til at berette om, hvordan det var at etablere virksomhed for omkring 50 år siden. Efter generalforsamlingen vistest Svend Mikkelsens Fjerritslev-film fra 1939-46.

Vores fælles foredragsaften med Sydhannæs i marts blev denne gang arrangeret på Ældrecenter Stenhøj i Vesløs (se beretningen ovenfor).

For at få nærmere kendskab til vore nabosogne mod øst var vi i juli på en aftentur med mødested ved Vust Kirke. Johan Svaneborg, Barkær, ledede turen og berettede om Vust Kirkes historie, sandflugt og den

Ejvind Vinther i gang med fundamentet til et hus i Frøstrup Minilandsby.

gamle kongsgård Blegstedgaard. Desuden så vi Klim Kalkværk (museum) og kørte over Holmene til Valbjerg i Vester Thorup Klitplantage, hvor vi nød den smukke udsigt over Jammerbugten. En dejlig aften med fin guide sluttede med kaffe på Vester Thorup Motel og Camping.

I det forløbne år har vi samlet materiale om råstofudvinding her i kommunen, såsom grus- og sandgrave, ler- og mergelgrave, tørvegravning, vindmøller med videre til »Projekt Sol, Vind, Vand og Jord«, som de lokalhistoriske foreninger i Viborg Amt er i gang med. Registreringen skal resultere i udgivelsen af et hæfte om menneskets udnyttelse af naturens ressourcer.

I det forløbne år har arkivet anskaffet computer med billedscanner, som vi håber, vi får glæde af, når vi først kommer i gang.

Foreningen har et nært samarbejde med Frøstrup Minilandsby, som indtil nu har bygget en halv snes tro kopier af byens huse fra tiden omkring sidste århundredskifte. Lokalhistorisk Forening og Frøstrup Minilandsby søger for tiden at skaffe midler til etablering af fælles faciliteter.

Gudrun Kaspersen

Lokalhistorisk Forening for Frøstrup og Omegn

Formand: Gudrun Kaspersen, Rønnebærvej 23, 7741 Frøstrup, 97 99 10 81

Lokalhistorisk Arkiv: Plejecenter Trye, Søndergade 36, 7741 Frøstrup.

Frøstrup Minilandsby: Værksted Rønnebærvej 3, formand Gert Gundersen, Kirkevej 31, 7741 Frøstrup, 97 99 12 71

Museumsforeningen for Fjerritslev Kommune

Museumsforeningen er stiftet 1984 og har pt. 110 medlemskaber. Et medlemskab kan omfatte en enkelt person, en familie eller en forening.

Foreningens formål er at drive Fjerritslev Bryggeri- og Egnsmuseum og at medvirke til at fremme den historiske interesse blandt kommunens borgere.

*Museets Opel Blitz lastbil,
som restaureres af Poul Anker
Frederiksen (th) og Jann Hor-
num.*

At drive museet vil sige at indsamle, restaurere og registrere genstande, som på forskellig måde kan fortælle egnens historie, samt at formidle den indsamlede viden gennem udstillinger.

I det forløbne år er museets samlinger blevet forøget med flere egnshistorisk værdifulde genstande. For eksempel er der indleveret nogle meget gamle mønter samt mindre fragmenter af andre ting, som er fundet under restaureringsarbejder i Hjortdal Kirke. Mønterne har forud været vurderet af Nationalmuseet og vil, når de er registreret, indgå i museets samlinger og her være med til at fortælle egnens historie.

Museet har i år haft en særudstilling om bryllup og barnedåb, og som tidligere har foreningens arbejdsgruppe forud for opstillingen restaureret en del af de udstillede genstande, blandt andet en vugge og en barnevogn, som fra museets start har befundet sig i udstillingen. På foreningens generalforsamling omtales dette arbejde, og det førte til, at museet blev oplyst om, hvem der havde lavet vuggen, og hvem der havde brugt den. En oplysning, som hidtil havde manglet. På samme måde blev museet også oplyst om barnevognens rette tilhørsforhold.

En anden arbejdsgruppe har i samarbejde med mekaniker Poul Anker Frederiksen påbegyndt en restaurering af bryggeriets veteranlastbil, en Opel Blitz fra 1949. Lastbilens motor er blevet istandsat, og det er lykkedes at finde frem til nogle af de reservedele, som mangler. Dette arbejde er endnu ikke helt afsluttet og vil blive fortsat det kommende år.

Som et naturligt supplement til udstillingen om bryllup og barnedåb vistes en ophængning af billeder og beskrivelser af alle kommunens kirker samt museets samling af andagtsbøger, bibler, salmebøger mv. Denne udstilling var også suppleret med bøger, udlånt af nogle af kirkerne.

I samarbejde med lokalhistorisk arkiv har der i forbindelse med byfornyelsen i Fjerritslev været en mindre udstilling om de forretninger og virksomheder, der havde og for nogles vedkommende stadig har til huse i midtbyen.

I juli og august var der demonstration af kartning, spinding, vævning og knipling samt pilefletning og træsnitning, hvor blandt andet museets gamle væv viste, at den endnu er duelig.

For børn har der været arrangeret juleklip som i gamle dage samt i sommer aktivitetssdage, hvor børn kunne lave deres eget legetøj efter gamle modeller.

For foreningens medlemmer har der været holdt generalforsamling med efterfølgende foredrag ved skovrider E. Laumann Jørgensen samt et sommermøde med præsentation af sommerudstillingen og det traditionsrige julemøde, hvor Ketty Jeppesen spillede på det gamle klaver, og Poul Meisner læste julehistorier.

Desuden har foreningen deltaget i sommerudflugten, arrangeret af Lokalhistorisk Samvirke.

Ellen Helvind

Museumsforeningen for Fjerritslev Kommune

Formand: Ellen Helvind, Rugmarken 13, 9690 Fjerritslev, 98 21 38 33
Fjerritslev Bryggeri- og Egnsmuseum, Østergade 1, 9690 Fjerritslev,
98 21 31 92 (turistkontoret 98 21 16 55)

Lokalhistorisk Arkiv for Fjerritslev Kommune

Arkivet har haft et godt og aktivt år, hvor der har været rigtig mange henvendelser og kontakter. Igangsætning af sognegrupperne har resulteret i en stor mængde indleveringer fra nogle af sognene. Især billeder har vi fået mange af, og i den sammenhæng har vores scanner, som er tilkoblet computeren, været meget værdifuld. Vi kan scanne et billede og lave en kopi. Samtidig bliver billedet gemt på en diskette, så der senere kan laves kopier til andre, hvis det ønskes. Udlåneren får originalbilledet retur.

Arkivet har også anskaffet et digitalkamera, som kan lånes til særlige opgaver, for eksempel affotografering af store luftfotos eller portrætter. Kameraet er også ideelt til at fotografere huse og ejendomme.

I januar fik vi Svend Mikkelsens Fjerritslev-film i ny udgave. Hans »Brøndborer« Kristensen, Holger Lindstrøm og Kurt Brandi hjalp hinanden med at lægge indtaling ind på den mere end tre timer lange råfilm (stumfilm), som Jørgen Vestergaards »Stationsbyfotografen« er lavet ud fra. Holger Lindstrøm lagde hus og teknik til, og Hans Brøndborer lagde stemme og ord til denne lange og oplysende film, som nu har meget større værdi for lokalhistorien. Filmen sælges og lånes ud på biblioteket.

Takket være Jenny Rasmussen har vi kunnet betjene publikum på en rigtig god måde de senere år. Desværre ophører Jennys ansættelse hos os 23. november, men biblioteket vil arbejde på, at hun kan blive genansat under én eller anden form.

Vi regner med at holde et eller flere møder med sognegrupperne i løbet af vinteren for at inspirere til yderligere aktivitet.

Gudrun Kappel

Lokalhistorisk Arkiv for Fjerritslev Kommune

Fjerritslev Bibliotek, Danmarksgade 1, 9690 Fjerritslev, 96 50 11 90

Formand: Emanuel Hansen,

Gøttrupvej 279, Gøttrup, 9690 Fjerritslev, 98 22 30 34

Leder: Gudrun Kappel,

Vustholmevej 228, Thorupholme, 9690 Fjerritslev, 98 22 50 29

Lokalhistoriske sognegrupper i Fjerritslev Kommune

(nedsat ved et møde på Fjerritslev Bibliotek torsdag 8. juni 2000)

Bejstrup Sogn: Britta Mejlholm,

Øster Kjeldgaard, Manstrupvej 133, 9690 Fjerritslev, 98 21 35 44

Gøttrup Sogn: Aage Andersen,

Drøstrupvej 17, Bjerre, 9690 Fjerritslev, 98 22 30 90

Haverslev Sogn: Ellen Christiansen,

Skolevænget 12, Trekroner, 9690 Fjerritslev, 98 21 51 24

Hjordtal Sogn: Karen Andersen,

Slettestrandvej 142-144, Slettestrand, 9690 Fjerritslev, 98 21 70 13

Kettrup Sogn: Erling Jensen,

Kornblomstvej 14, Klim, 9690 Fjerritslev, 98 22 54 26

Klim Sogn: Lis Jensen, Kornblomstvej 14, Klim, 9690 Fjerritslev, 98 22 54 26

Kollerup Sogn (Kollerup): Moust Nors Nielsen,

Svinkløvvej 61, Kollerup, 9690 Fjerritslev, 98 21 18 23

Kollerup Sogn (Fjerritslev): Kurt Brandi,

Østergade 65, 9690 Fjerritslev, 98 21 10 29

Skræm Sogn: Ingeborg Mikkelsen,

Skræmvej 230, Skræm, 9690 Fjerritslev, 98 21 53 88

Vester Thorup Sogn: Jørgen Sønderhaven,

Thistedvej 459, Vester Thorup, 9690 Fjerritslev, 98 22 50 22

Vust Sogn: Ole Holm, Rugholmvej 30, Vust, 9690 Fjerritslev, 98 22 50 59

Museumsforeningens repræsentant: Michael Binderup,

Nygade 5, 9690 Fjerritslev, 98 21 25 60

Lokalarkivets repræsentant: Gudrun Kappel,

Vustholmevej 228, Thorupholme, 9690 Fjerritslev, 98 22 50 29

Desuden er tilknyttet

Aggersborg Sogn (Løgstør Kommune): Agner Nielsen, Aggersborgvej 151,

Aggersborg, 9670 Løgstør, 98 22 11 25

Lokalhistorisk Forening for Øster Han Herred

På generalforsamlingen i efteråret 1999 fremgik det af beretningen, at der er 114 medlemmer, og at regnskabet udviste et underskud på 348 kr. Der blev vedtaget uændret kontingent for 2000 på 50 kr., dog kun 30 kr. for pensionister. Der var genvalg til bestyrelsen og nyvalg af suppleant Svend Møller Nielsen, Fosdalgaard. Den nyvalgte suppleant sluttede aftenen med et spændende foredrag om sit daglige virke på Naturcenter Fosdalen, ledsaget af fine lysbilleder fra den særprægede natur på egnen.

Den årlige bustur i samarbejde mellem Lokalhistorisk Samvirke og Egnsbank Han Herred gik i år til Vejlerne og Hannæs. 30-35 deltagere var med bussen fra Brovst (se særskilt omtale).

Lokalhistorisk Forenings stand på kommunemessen i Broust-Hallen november 1999.

Foreningens tidligere indsamlede effekter er overleveret Harmonikamuseet til varetagelse. Der er samtidig afgivet erklæring om, at skulle der opstå ønske fra en giver, der tidligere har indleveret en brugsgenstand, om at få emnet tilbage, da straks at imødekomme et sådant ønske.

Effekterne er flyttet fra Materielgården i Dybdal til den gamle foderstofbygning i Tranum og vil blive søgt administreret i samarbejde med Tranum Landsbyråd.

På et meget velbesøgt møde i januar blev der lagt op til årets aktivitet – egnens dåbsattest – stenalderudstillingen på Bratskov. Seniorforsker Søren H. Andersen fra Nationalmuseet fortalte om udgravningerne for over 25 år siden på vestsiden af Bøge Bakke, hvor det på det tidspunkt kunne berettes, at de ældste jyder kom fra Broust – en bakkeø i Atlanten. Søren H. Andersen støttede foreningens ønske om at få fundene overført fra Aalborg Historiske Museum og udstillet på Bratskov, hvor kommunen velvilligt ville stille lokaler til rådighed. Det lykkedes at få samlingen udleveret, og en udstilling vil i løbet af efteråret blive opbygget af projektleder Lisbeth Imer fra Nationalmuseet. Lisbeth Imer er i øvrigt fra Klim.

Foreningens bestyrelse har godkendt Lokalhistorisk Samvirkes projektbeskrivelse om oprettelse af sognegrupper med det formål at opsamle og beskrive egnens historie, såvel steder som folk og hændelser før og nu. Sognegruppernes nærmeste reference i det lokalhistoriske netværk

er den lokalhistoriske forening og arkivet på biblioteket. Der vil blive indkaldt til møder om emnet, men allerede nu er interesserede meget velkomne til at opgive navn og adresse til biblioteket eller et medlem af bestyrelsen.

Gunnar Nielsen, formand (indtil efteråret 2000)

Lokalhistorisk Forening for Øster Han Herred

Formand: Carl Chr. Nielsen, Egevej 19, 9460 Brovst, 98 23 12 73

Lokalhistorisk Arkiv:

Brovst Bibliotek, Rotfelds Vej 11, 9460 Brovst, 98 23 16 22

Kend din egn – lokalhistorisk udflugt tirsdag 8. august 2000 til Vejlerne

De lokalhistoriske foreninger i Brovst, Fjerritslev og på Hannæs arrangerede i samarbejde med Egnsbank Han Herred en kulturhistorisk aftentur til området omkring Vejlerne. Kløkken 18,30 mødtes busserne fra Brovst, Fjerritslev og Frøstrup ved Vust Kirke. Her blev de 106 deltagere fordelt i to busser med Ellen Amtoft Gregersen, Frøstrup, og Ingvar Jakobsen, Øsløs, som guider. De fortalte spændende undervejs om alt, hvad vi så – om naturen, om egnens historie, om befolkningens levevilkår.

Turen gik først til den gamle banedæmning ved Lund Fjord og Han Vejle. Her tog selskabet den spændende tur på gangbroen ud til fugletårnet (skjulet). Turen fortsatte forbi Tømmerby Kirke og ad små, snoede veje forbi Selbjerg Vejle til Bygholm med møllen, til Øsløs forbi Skjoldborgs Hus og Øsløs Kirke. Herfra over Feggesund, langs Arup og Vesløs vejler og Tømmerby og Østerild fjorde til Vesløs Kirke. Sognepræst Lillian Kristensen viste rundt og fortalte om kirkens historie.

Videre kørte vi gennem Østerild Plantage til Hjardemaal Klit Hotel, hvor der var kaffe. Efter at vi havde sunget et par sange, takkede formanden for Lokalhistorisk Samvirke, Gunnar Nielsen, for den store interesse, der igen i år var for egnsudflugten, og han bragte en stor tak til turens to guider for deres fortræffelige fortælling om egnens historie undervejs. Ellen Amtoft Gregersens og Ingvar Jakobsens viden om Hannæs og Vejlerne er enorm. De to har i fællesskab skrevet et stort bogværk om området.

En dejlig aften var slut, og hjemturen gennem de øde områder ved Hjardemaal Klit blev meget idyllisk. Månen skinnede, og vi så harer og rådyr på vejen. Køer og heste stod på markerne og dannede skygger og silhuetter i månelandskabet. En smuk afslutning på en indholdsrig aften.

Det var fjerde år i træk, de lokalhistoriske foreninger i Han Herred arrangerede »Kend din egn«-udflugt i samarbejde med Egnsbank Han Herred.

Anna Gudrun Ogstrup

Ved udgivelsen af Han Herred Bogen 2000 på Bratskov

*Af Ragnhild Poulsen,
formand for kulturudvalget i Brovst Kommune*

Jeg vil gerne sige, at jeg er imponeret –
at få Han Herred Bogen så flot introduceret.
Man mærker et forhistorisk sus!
For den oplevelse I fortjener »et knus«.

Det er jo ikke af ingen ting, kulturen den gror,
nogen har ydet en indsats så stor.
Ting og tider, menneskers færden, beretninger
her fra Han Herred – vores lille verden –
af flere beskrevet, følsomt fortalt,
med de gamle billeder, kort og alt.

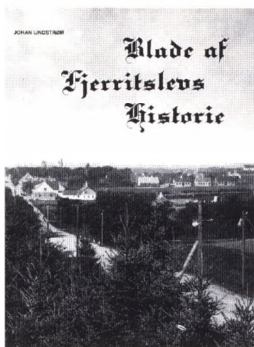
Nutiden får et rigere perspektiv,
når man får indblik i de tidligere tiders »liv«.
For fremtiden der er meget vundet,
når de kulturelle sammenhænge de er fundet.
Tingene får en langt større værdi,
og det er vel dét, der er mening i!

Bratskov danner i aften rammen
om fortidens »fryd og gammen«.
Vi er i det rette element, og
de levende lys er tændt.

Til alle, der har medvirket, til forfattere,
redaktører, trykkeriet, til Egnsbanken
en varm tak skal der lyde
fra kulturudvalget i Brovst Kommune.
Han Herred Bogen den vil vi nyde!

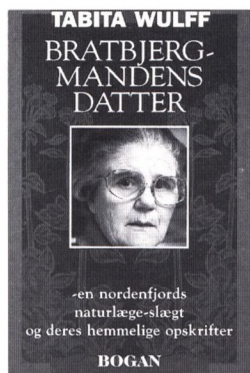
26. november 1999

Litteratur om Han Herred

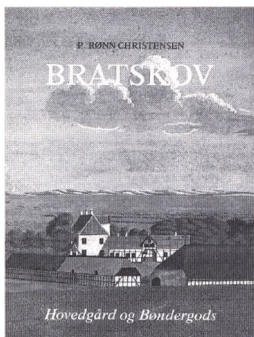

Ved *Ingvard Jakobsen og Ejgil Bodilsen*

Nedenstående liste omfatter de bøger, småskrifter og videoer om Han Herred, som pt. kan købes i boghandelen eller på anden måde erhverves. Listen er baseret på oplysninger fra de lokale boghandlere, Fjerritslev Avis' Forlag/Forlaget Midtjylland, Forlaget Krejl samt Museet for Thy og Vester Hanherred. Der kan derfor være bøger, som ikke er med på listen.

De nævnte priser er udsalgspriser inkl. moms (med forbehold for ændringer).

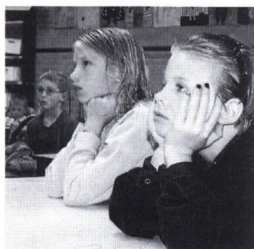

Dage på Hannæs

Niels P. Stenvig

- Gordon Albøge: Stednavne i Hanherred, Danmarks Stednavne nr. 21, Institut for Navneforskning, Københavns Universitet, C.A. Reitzels Forlag 1991
- Jens Andersen: Atlantvolden fra Agger til Bulbjerg, Blåvandshuk Egnsmuseum 1999
- Knud Holch Andersen mfl. (red.): Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred, Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred (Årbogen er udkommet siden 1906 og er en vigtig kilde til lokalhistorien for Vester Han Herred. En del årgange kan stadig fås)
- Per Kohrtz Andersen: Kollerup Koggen, Museet for Thy og Vester Hanherred 1983, kr. 45,00
- Bertel Bavngaard og Vejler-jægerne: Jagten på Vejlerne, Fjerritslev Avis Forlag 1997, 160 sider indb., kr. 220,00
- Jens-Henrik Bech mfl.: Fortidsminder i Thy, Museet for Thy og Vester Hanherred 1994, 56 sider, kr. 39,00 (Heri bl.a. om oldtidshøjene i Skaarup, vikingegravpladsen i Højstrup og voldstedet Helledis i Vesløs)
- Ejgil Bodilsen mfl.: Grundlovsmøderne i Fosdalen 1893-1993, Indre Missions Han Herred-kreds 1993, 32 sider, kr. 30,00
- Bjarne Nielsen Brovst: Barndommens jul, Forlaget Rebild 1997, 60 sider kr. 118,00 (Julekalenderfortælling i TV2/Nord, Fjerritslev Avis og Hanbo-Bladet 1997)
- Bjarne Nielsen Brovst: Den gamle stationsforstander og andre fortællinger fra Hanherred, Forlaget Centrum 1994
- Bjarne Nielsen Brovst: Min barndoms helt og andre fortællinger fra Hanherred, Forlaget Centrum 1995
- Allan Christensen: Klim Sogn med kalkværk og -ovn, Han Herred Naturcenter 1998, 16 sider, kr. 10,00
- Peter Rønn Christensen: Bratskov. Hovedgård og Bøndergods, Brovst Kommune 1981, 136 sider indb., kr. 98,00
- Peter Rønn Christensen: Fra Han Herreds ting, særttryk fra Han Herred Bogen 1997, 16 sider

Fortællingen om en fri skole

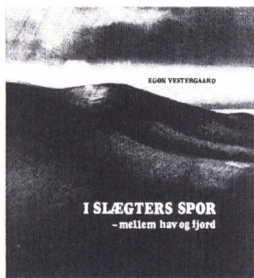
... en lokalhistorisk beretning fra Han Herred
Klim Frikole 1872-1997

PETER GRISHAUGE
GÅRDE OG SLÆGTER
i V. Thorup sogn

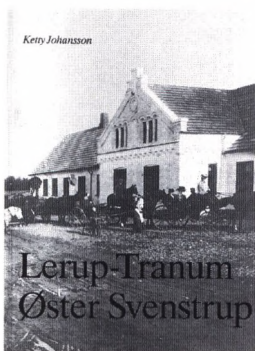
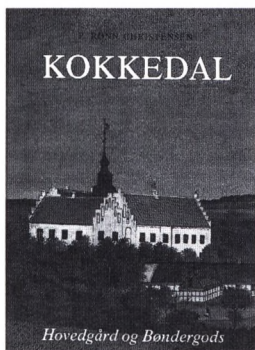
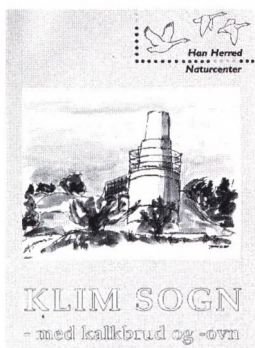
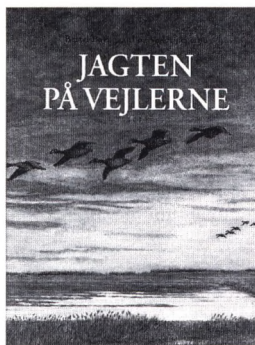
HANNÆS

Folk og egn

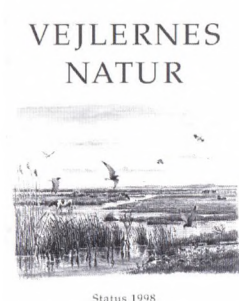
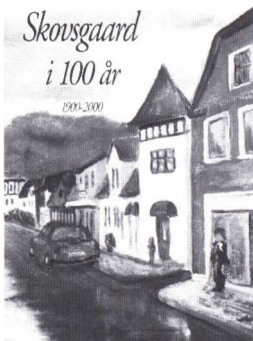

I SLÆGTERS SPOR
- mellem hav og jord

- Peter Rønn Christensen: Kokkedal. Hovedgård og Bøndergods, Brovst Kommune 1985, 132 sider indb., kr. 98,00
- Jens Damsgaard og 100 redaktører: 100 år i Han Herred. Fjerritslev Avis 1899-1999, 104 sider stort format, kr. 148,00 (nedsat)
- Karla Farsinsen: Tømmerby Kirke, Tømmerby Menighedsråd 1996, 24 sider, kr. 20,00
- Niels Hemming Gadegaard: Nyt og gammelt om Oxholm, særtryk fra Han Herred Bogen 1997, 16 sider
- Ellen Amtoft Gregersen og Ingvar Jakobsen: Hannæs – folk og egn, Lokalhistorisk Forening for Frøstrup og Omegn samt Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs 1995, 2. oplag 1996, 456 sider indb., kr. 270,00 (udsolgt)
- Niels Møller Gregersen: Øland, Brovst Kommune 1973, 2. oplag 1976, 328 sider, kr. 98,00
- Niels Møller Gregersen: Oxholm, Brovst Kommune 1974, 160 sider, kr. 98,00
- Peter Grishauge: Gårde og slægter i Klim Sogn, Eget forlag, Haderslev 1999, 168 sider, kr. 150,00
- Poul Hald-Mortensen (red.): Vejlernes natur. Status over reservatets mangfoldighed 1998, Aage V. Jensens Fonde 1998, 302 sider indb., kr. 160,00
- Han Herreds kirker, Han Herred Fjerritslev Turistforening 1999, 16 sider, kr. 10,00
- Karen Bille Hansen: Hjemme hos Trine (Skolebog om livet i en økologisk landmandsfamilie på Jarmstedgaard ved Tranum).
- Gunnar Iversen og Svend Sørensen: Flinten, Danmarks diamant, Museet for Thy og Vester Hanherred 1995, kr. 98,00 (Heri god beskrivelse af flintens historie, navnlig i Thy og Han Herred)
- Ingvar Jakobsen og Svend Sørensen: Vejlerne. Folk og natur i fortid og nutid, Lokalhistorisk Forening for Frøstrup og Omegn samt Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs 1993, 240 sider indb., 2. oplag udsendt af Aage V. Jensens Fonde 1998, kr. 170,00
- Kitty Johansson: Lerup-Tranum Øster Svenstrup, Brovst Kommune 1989, 240 sider indb., kr. 160,00
- Einar Laumann Jørgensen: Oldtids-astronomi i Han Herred, særtryk fra Han Herred Bogen 1999, Han Herred Naturcenter 1999
- Poul Kjeldgaard: Thisted Amts veje og vandløb, Poul Kristensens Forlag 1992, 152 sider, kr. 242,00
- Poul Krabbe mfl.: Limfjordsoplevelser, Netværk Limfjorden, 36 sider, kr. 38,00
- Poul Krabbe: Snapseruten, Netværk Limfjorden 1998, 76 sider, kr. 48,00
- N.H. Lindhard mfl.: Over Aggersundbroen i 50 år – over fjorden i 1.000 år, Limfjordsmuseets småskrifter nr. 12, Forlaget Krejl 1992, 60 sider indb., kr. 98,00
- Johan Lindstrøm: Blade af Fjerritslevs historie, Fjerritslev Avis' Forlag 1967, 2. oplag 1994, 136 sider, kr. 198,00
- Hanne Mathiesen: Men klitterne er tavse – et essay om Lildstrand, MuseumsCenter Hanstholm
- Poul Meisner (red.): Han Herred Bogen 1996, Fjerritslev Avis' Forlag 1995, 2. oplag 1996, 112 sider indb., kr. 175,00
- Poul Meisner og Ingvar Jakobsen (red.): Han Herred Bogen 1997, Fjerritslev Avis' Forlag 1996, 144 sider indb., kr. 175,00
- Poul Meisner og Ingvar Jakobsen (red.): Han Herred Bogen 1998, Fjerritslev Avis' Forlag 1997, 160 sider indb., kr. 185,00

- Poul Meisner og Ingvar Jakobson (red.): Han Herred Bogen 1999, Fjerritslev Avis' Forlag 1998, 144 sider indb., kr. 185,00
- Museumsguide, kr. 25,00 (Beskrivelse af museer i Danmark, herunder Han Herred)
- Søren Møller (red.): Barn af Vendsyssel (Udgives hvert andet år af Lions Clubs afdelinger i Vendsyssel og Han Herred, udkommet 12 gange siden 1975. De fleste årgange kan stadig fås, 1999-udgaven er med forfatterindex over samtlige årgange)
- Erling Nedergaard mfl.: Turist i Thy, Forlaget Knakken 1996, 112 sider, kr. 99,00 (Heri store afsnit om Hannæs med bl.a. beskrivelser af Tømmerby Kirke, Bulbjerg og Johan Skjoldborgs barndomshjem i Øsløs)
- Frank Nielsen mfl. (red.): Han Herred Sangbogen, Fjerritslev Avis' Forlag 1999, 125 numre (Han Herred, Nordjylland, Danmark, Norden, Folkeliv, Årets gang, Morgen og aften), 240 sider, kr. 65,00
- Hans Nielsen (red.): Vendsyssel Årbog, Historisk Samfund for Vendsyssel (Årbogen er udkommet siden 1915 og er en vigtig kilde til lokalhistorien for Øster Han Herred. En del årgange kan stadig fås)
- Jonna Odgaard: Hanherred Statsskovdistrikt, Skov- og Naturstyrelsen 1995
- Elsebeth Nørgaard Pedersen: Møllerne på Øland – fortid og nutid, Fjerritslev Avis' Forlag 1985, 104 sider, kr. 95,00
- Elsebeth Nørgaard Pedersen: Svinkløv, Grønnestrand og Lyngmøllen – i fortid og nutid, Han Herred Naturcenter 1998, 16 sider, kr. 10,00
- Elsebeth Nørgaard Pedersen: Aalegaard. En hovedgård i Han Herred, Fjerritslev Avis' Forlag 1982, 176 sider indb., kr. 140,00 (nær udsolgt)
- Frede Pries: Historien om Einar Damsgaard og hans aviser, Farfars Forlag, Videbæk 1995, 52 sider indb. stort format, kr. 102,00
- Helge V. Qvistorff: Dejlige Nordjylland – natur- og kulturfører (Heri stort afsnit om Han Herred), Jysk Lokalhistorisk Forlag 1999, 216 sider
- Johannes Bech Rasmussen: Ture i Vendsyssel og Hanherrederne, Dansk Folkeferie, Friluftsrådet 1987
- Kurt Rasmussen: Fuglene i Brovst og omegn, Naturcenter Fosdalen 1999
- Bent Rolighed mfl.: Fortællingen om en fri skole. Klim Friskole 1872-1997, Fjerritslev Avis' Forlag 1997, 144 sider, kr. 150,00
- Hans Rolighed (red.): Fra det nordjyske under besættelsen, Forlaget Krejl 1993, 80 sider indb., kr. 128,00
- Jens Rolighed: Folkeskikke i Han Herred, Fjerritslev Avis' Forlag 1973, 80 sider, kr. 48,00 (nær udsolgt)
- Niels P. Stensvig: Dage på Hannæs, Eget forlag, Løvel 1999
- Robert Svaldgaard: Toldere ved hav og fjord, Museet for Thy og Vester Hanherred 1982, kr. 15,00 (Heri historien om toldvæsenet og om toldsteder i Thy og Vester Han Herred, det gamle Thisted Amt)
- Oscar Sørensen: Brovst – min barndoms by, Eget forlag, Brovst 1999
- Svend Sørensen: Oplev Viborg Amt. Kultur- og naturhistorisk guide, Høst & Søn 1997, 216 sider indb., kr. 98,00 (Heri en lang, interessant beskrivelse af Hannæs)
- Variation og enhed omkring Limfjorden 1-2. Rapport fra et seminar på Vitskøl Kloster, Århus Universitet 1998
- Egon Vestergaard: I slægters spor mellem hav og fjord, Eget forlag, Fjerritslev, 2. oplag 1999
- Tabita Wulff: Bratbjerg-Mandens datter (Om Sørine Kronborg Andersen), Bogans Forlag 1996, 184 sider

Videofilm

- Hans W. Kristensen (indtaling): Fjerritslev-filmen, optaget af Svend Mikkelsen i 1939-46, Lokalhistorisk Arkiv i Fjerritslev 2000, ca. 3 1/2 time, kr. 130,00
- Karen Møller og Tage Møller (red.): Husker du? – Tidsbilleder af Skovsgaard by gennem 100 år, Skovsgaard Haandværker- og Borgerforening 2000, 68 min. (Fås hos Skovsgaard Radio & TV tlf. 98 23 00 12)
- Jørgen Vestergaard (red.): Stationsbyfotografen. Fjerritslev 1939-46, Lokalhistorisk Arkiv i Fjerritslev 1998, 33 min., kr. 130,00

Udkommet i perioden 1. oktober 1999 – 30. september 2000

- Peter Grishauge: Gårde og slægter i V. Thorup Sogn, Eget forlag, Haderslev 2000, 154 sider, kr. 150,00
- Bent Bang Larsen: Man huggede i stene (Heri beskrives adskillige af Han Herreds granitkirker), Nordtryk A/S, Frederikshavn 1999
- Poul Meisner og Ingvar Jakobsen (red.): Han Herred Bogen 2000, Forlaget Midtjylland 1999, 144 sider indb., kr. 200,00
- Tage Møller mfl. (red.): Skovsgaard i 100 år 1900-2000, Skovsgaard Haandværker- og Borgerforening 2000, 96 sider, kr. 100,00 (nær udsolgt)
- Marie Veggerby Nielsen: Oplevelser og erindringer fra mit 80-årige liv, Eget forlag, Arentsminde 2000 (nær udsolgt)
- Niels Peter Stensvig: Fra egn til egn (Erindringer om bl.a. læretid i Manstrup Brugsforening), Eget forlag, Løvel 2000, 60 sider, kr. 98,00
- Svinkløv Badehotel – 75 år i yderste klitrække, Svinkløv Badehotel 2000, 48 sider, kr. 60,00

Andre nyudgivelser af Han Herred-forfattere

- Inge Eriksen: Huset på dragens ryg, Gyldendal 2000, kr. 275,00
- Bente Houmann Jensen: Camilla og påskeharen, Forlaget mellemgaard 2000, 144 sider
- Peter Martin Jørgensen: Parabeltanker – Om kærligheden (80 digte), Forlaget Getrax 2000, 82 sider

Lokalhistorisk Samvirke for Han Herred

Styrelse

Ole Christensen (borgmester), Ole Langes Vej 34, 9460 Brovst, 98 23 30 25

Jens Damsgaard, Rolighedsvej 6, 9690 Fjerritslev, 98 21 10 72

Per Halsboe-Larsen (kulturudvalgsformand), Havremarken 17, 9690 Fjerritslev,
98 21 32 90

Emanuel Hansen (kasserer), Gøttrupvej 279, Gøttrup, 9690 Fjerritslev, 98 22 30 34

Ingvar Jakobsen (redaktør), Landbæk 10, Øsløs, 7742 Vesløs, 97 99 35 08

Otto Kjær Larsen (borgmester), Toftholmvej 124, Vester Thorup,
9690 Fjerritslev, 98 22 55 52

Poul Meisner (redaktør), Stagstedvej 19, Telling, 9460 Brovst, 98 23 55 52

Carl Chr. Nielsen, Egevej 19, 9460 Brovst, 98 23 12 73

Gunnar Nielsen (formand), Klithuse 1, Bratbjerg, 9460 Brovst, 98 23 50 78

Ragnhild Poulsen (kulturudvalgsformand), Kokkedalsvej 7, Torslev,
9460 Brovst, 98 23 25 97

Ejgil Bodilsen (sekretær), Mågevej 5, 9690 Fjerritslev, 98 21 35 70
e-post bodilsen@adr.dk

Redaktionsudvalg for Han Herred Bogen

Allan Christensen, Strandvejen 100, Tranum, 9460 Brovst, 98 23 53 12

Ellen Helvind, Rugmarken 13, 9690 Fjerritslev, 98 21 38 33

Ingvar Jakobsen (redaktør), Landbæk 10, Øsløs, 7742 Vesløs, 97 99 35 08

Gudrun Kappel, Vustholmevej 228, Thorupholme, 9690 Fjerritslev, 98 22 50 29

Gudrun Kaspersen, Rønnebærvej 23, 7741 Frøstrup, 97 99 10 81

Chr. Møller Madsen, Møllebakken 9, Øster Svenstrup, 9460 Brovst, 98 23 16 75

Poul Meisner (formand og redaktør), Stagstedvej 19, Telling, 9460 Brovst, 98 23 55 52

Anna Gudrun Ogstrup, Aalborgvej 470, Tingskoven, 9690 Fjerritslev, 98 21 50 01

Heinrich Tegmejer, Fosdalvej 4, Lerup, 9460 Brovst, 98 23 57 58

Ejgil Bodilsen (sekretær), Mågevej 5, 9690 Fjerritslev, 98 21 35 70
e-post bodilsen@adr.dk

Redaktionsudvalg for Han Herred Sangbogen

Kurt Kristensen (sekretær), Havremarken 54, 9690 Fjerritslev, 98 21 18 01

Ida Larsen, Nordvangsvej 15, Skovsgaard, 9460 Brovst, 98 23 14 32

Abel Nielsen, Vestergaardsvej 1, 9690 Fjerritslev, 98 21 12 68

Frank Nielsen (formand), Kløvermarken 18, 9690 Fjerritslev, 98 21 18 81

Kaj Pries, Møllevejen 37, Aalegaards Hede, 9690 Fjerritslev, 98 21 33 74

Johan Svaneborg, Barkærvej 60, Barkær, 9690 Fjerritslev, 98 22 51 10

Ejgil Bodilsen, Mågevej 5, 9690 Fjerritslev, 98 21 35 70

Udvalg for ”Kend din egn”-udflugter

Ellen Amtoft Gregersen, Skovbrynet 5, 7741 Frøstrup, 97 99 11 29

Ellen Helvind, Rugmarken 13, 9690 Fjerritslev, 98 21 38 33

Kurt Kristensen (sekretær), Havremarken 54, 9690 Fjerritslev, 98 21 18 01

Frank Nielsen, Kløvermarken 18, 9690 Fjerritslev, 98 21 18 81

Anna Gudrun Ogstrup, Aalborgvej 470, Tingskoven, 9690 Fjerritslev, 98 21 50 01

Rettelser til tidligere årgange af Han Herred Bogen 2000-udgaven

Fredrik Fogh skriver i artiklen "Svinkløv i trediverne" øverst side 47: "... gik vi til Slettestrand gennem plantagen, forbi overlæge Hallagers hus, professor Ellingers slangehus og Sletteådaalen ..." Hertil oplyser Kurt Brandi, Fjerritslev, at Slangehuset tilhørte isenkræmmer Ingvar Brandi gennem mange år. Da det lejede grundstykke, der tilhørte staten, skulle fredes, udløb lejemålet, og huset blev nedrevet i begyndelse af 50'erne. Professor Ellingers hus lå i nærheden af Maries Hus.

